

Звіт

Грудень 2025

КОМПАС ЗБРОЇ

Розповсюдження зброї й боєприпасів
та контроль над ними у воєнний час
в Україні

CENSS
Center for Security Studies

КОМПАС ЗБРОЇ

**Розповсюдження зброї й боєприпасів
та контроль над ними у воєнний час
в Україні**

Спільний звіт Small Arms Survey та Центру безпекових досліджень
«СЕНСС» за фінансової підтримки Федерального міністерства
закордонних справ Німеччини

Авторське право

Видано в Швейцарії проєктом Small Arms Survey

© Small Arms Survey (Женевський інститут міжнародних відносин та розвитку / Graduate Institute of International and Development Studies), Женева, та Центр безпекових досліджень «СЕНСС», Київ, 2025.

Уперше видано англійською мовою у грудні 2025 року.

Опубліковано українською мовою у грудні 2025 року.

Усі права захищені. Жодна частина цього видання не може бути відтворена, скопійована в систему збереження або передана в будь-якій формі й будь-яким чином без попереднього дозволу, наданого в письмовій формі Small Arms Survey і СЕНСС, або тільки у випадку, чітко визначеному законодавством, або на умовах, узгоджених із відповідною організацією з прав на репрографію. Усі інші запити щодо репродукції чи передруку повинні надсилатися за вказаною адресою: publications@smallarmssurvey.org

Координатори проєкту: Алін Шабан (Aline Shaban) (Small Arms Survey) і Вікторія Вороніна (СЕНСС)

Редактори: Міра Фей (Mira Fey), Ніколя Флоркін (Nicolas Florquin) та Алін Шабан (Aline Shaban)

Координація виробництва та комунікації: Олівія Денонвіль (Olivia Denonville), Кеті Лазаро (Katie Lazaro) та Ліонель Косірнік (Lionel Kosirnik)

Перевірка фактів: Франсуа Фабрі (François Fabry) та Ліонель Косірнік (Lionel Kosirnik)

Редактор-копірайтер: Алессандра Аллен (Alessandra Allen)

Дизайн і макет: Рік Джонс (Rick Jones)

Переклад: Ірина Лисичкіна

Картографія: Ліза Гет'єнс Картографі (Lisa Gaetjens Cartography)

Коректор: Стефані Х'ютсон (Stephanie Huitson)

ISBN 978-2-940747-22-1

Small Arms Survey та СЕНСС не приймають жодної сторони щодо статусу або назв країн чи територій, вказаних у цій публікації

Фотографія на обкладинці: Інструктор тримає в руках гвинтівку під час навчання цивільних поводженню зі зброєю, Запоріжжя, Україна, 29 квітня 2022 року.

Джерело: Олена Тіта (www.elenatita.com)

Про проєкт в Україні

Проєкт «Підтримка України у протидії ризикам розповсюдження стрілецької зброї та легкого озброєння внаслідок агресивної війни Росії» є спільною ініціативою, яку реалізують Small Arms Survey і Центр безпекових досліджень «СЕНСС» (Center for Security Studies «CENSS») у партнерстві з іншими експертами, які працюють у сфері моніторингу та контролю над озброєнням. Метою проєкту є забезпечення законодавців, розробників політик, практиків та громадськості своєчасними, актуальними та якісними дослідженнями різних аспектів розповсюдження стрілецької зброї та легких озброєнь в Україні. Для цього ведеться опорна база даних вилучення зброї та регулярно готуються публікації стосовно нелегальної зброї, громадської думки щодо розповсюдження зброї та безпекових питань, а також стосовно зусиль, спрямованих на контролювання розповсюдження зброї в Україні. Проєкт також сприяє обміну інформацією та навчанню із питань розповсюдження стрілецької зброї із щораз більшою мережею українських практиків, науковців та неурядових організацій, що працюють над питаннями безпеки.

Для отримання додаткової інформації, будь ласка, відвідайте вебсайт: www.smallarmssurvey.org/project/supporting-ukraine-addressing-salw-proliferation-risks

Про Small Arms Survey

Small Arms Survey є центром прикладних знань, діяльність якого спрямована на запобігання незаконному розповсюдженню стрілецької зброї та збройного насильства і зменшення їх кількості. Small Arms Survey надає інформацію для розроблення політики і заходів практичного впровадження шляхом поєднання даних, доказових знань, авторитетних ресурсів та інструментів, спеціально розроблених індивідуальних експертних порад і тренінгів, а також завдяки об'єднанню практиків і розробників політик.

Small Arms Survey є асоційованою програмою Женевського інституту міжнародних відносин та розвитку, розташованого в Швейцарії, яка об'єднала міжнародних фахівців в галузі політології, права, економіки, соціології та кримінології, досліджень безпеки, розвитку, а також управління базами даних і програмами. Small Arms Survey співпрацює з мережею дослідників, практиків, партнерських установ, неурядових організацій та урядів у більш ніж 50 країнах світу.

Діяльність та результати дослідження Small Arms Survey стали можливими завдяки основній підтримці, а також проектному фінансуванню. Повний список наявних донорів і поточних проектів можна знайти на вебсайті Small Arms Survey.

Для отримання додаткової інформації, будь ласка, відвідайте вебсайт: www.smallarmssurvey.org

Про Центр безпекових досліджень «СЕНСС»

Центр безпекових досліджень «СЕНСС» є незалежною неурядовою організацією, яка проводить дослідження та надає експертизу з питань національної та міжнародної безпеки. СЕНСС аналізує загрози, розробляє рекомендації та створює інструменти для попередження й врегулювання конфліктів, а також для просування миру як глобальної мети.

Об'єднуючи фахівців у галузях безпеки, міжнародних відносин, медіа, права й соціології, Центр співпрацює із вітчизняними й міжнародними експертами, щоб зміцнювати демократичні інститути та стійкість суспільства. Місія СЕНСС полягає в підтримці урядів й організацій у захисті демократичного ладу, суверенітету та прав людини, а також у підвищенні якості політики безпеки.

Через міждисциплінарні дослідження СЕНСС визначає вразливості, розробляє стратегії реагування на кризи та підвищує спроможність інституцій управляти загрозами й формувати стабільні й стійкі спільноти.

Для отримання додаткової інформації, будь ласка, відвідайте вебсайт:
<https://censs.org/>

Про авторів

Вадим Черниш є фахівцем у галузі розвідки, національної безпеки та врегулювання конфліктів і має значний досвід наукової і державної діяльності. 2012 року став співзасновником Центру безпекових досліджень «СЕНСС», де нині обіймає посаду голови Керівної ради. У 2016–2019 роках він був міністром із питань тимчасово окупованих територій України. Також брав участь у Мінському мирному процесі як переговорник із питань врегулювання конфлікту на сході України. Вадим має науковий ступінь кандидата юридичних наук (PhD in Law). Його дисертаційне дослідження присвячене контролю за діяльністю розвідувальних органів України. Викладає авторський курс «Національна безпека» для слухачів магістратури із публічного управління та адміністрування, врегулювання конфліктів та медіації.

Тарас Федірко – політичний та економічний антрополог, який досліджує, як соціальні рухи організовуються з метою трансформації воєнних економік, політичних інститутів, капіталістичних цінностей і режимів праці. Є доцентом Школи соціальних і політичних наук Університету Глазго та старшим науковим співробітником Інституту гуманітарних наук у Відні.

Гергелі Хідег (Gergely Hideg) є фахівцем із опитувань та радником з методології опитувань Small Arms Survey. Консультував безліч міжнародних клієнтів із питань статистики. Проводив багатонаціональні значущі для законотворення кількісні соціальні дослідження та статистичні опитування з акцентом на умовах життя та праці, добробуті, жертвах злочинів та дискримінації для Європейського Союзу, ООН та інших міжнародних організацій. Наразі також консультує та співпрацює з дослідницькими інститутами, зокрема Ipsos, та кількома міжнародними організаціями.

Марина Малєонюк (псевдонім) – журналістка, соціальна дослідниця та кінорежисерка, яка мешкає в Україні. Її робота зосереджена на проблемі безхатьків, соціальній нерівності та неформальній економіці війни.

Метт Шредер (Matt Schroeder) працює старшим науковим дослідником у Small Arms Survey, де досліджує питання незаконного розповсюдження стрілецької зброї

та легкого озброєння, а також стратегії пом'якшення цієї загрози. Його останні роботи фокусувалися на незаконному розповсюдженню зброї в Афганістані, Україні, Європі та країнах Карибського басейну. Є фахівцем із ідентифікації зброї на основі відео та фотозображень та аналізу обмежених і відкритих наборів даних про вилучення, а також із пошуку пов'язаних зі зброєю даних у судових документах. Має ступінь магістра з міжнародної політики безпеки, отриману в Школі міжнародних та публічних справ Колумбійського університету.

Вікторія Вороніна є виконавчою директоркою СЕНСС та колишньою заступницею міністра з питань тимчасово окупованих територій України, має великий досвід у сфері державного управління та політики безпеки. З 2019 року керує ініціативами СЕНСС у сфері контролю над стрілецькою зброєю та легкими озброєннями, а також із питань роззброєння, демобілізації та реінтеграції, соціальної згуртованості, стійкості та протидії гібридним загрозам. Працюючи експертом у міжнародних організаціях, зокрема в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Програмі розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), а також радницею міністра у справах ветеранів (2023–2024), викладає на кафедрі державного управління та адміністрування Київського політехнічного інституту.

Ніколя Флоркін (Nicolas Florquin) – керівник відділу даних та аналітики і старший науковий співробітник Small Arms Survey. У своїй роботі застосовує інноваційні змішані методи дослідження, щоб глибше зрозуміти незаконне розповсюдження стрілецької зброї та його наслідки, функціонування незаконних ринків зброї й механізми саморегуляції озброєних суб'єктів. Очолював останні дослідження Small Arms Survey щодо незаконного виготовлення та розповсюдження вогнепальної зброї й боєприпасів у Європі, а також здійснює координацію кількох проєктів, пов'язаних із Україною, починаючи з 2014 року. Здобув ступінь доктора філософії (PhD) у Школі прикладних соціальних наук Університету Брайтона.

Алін Шабан (Aline Shaban) є науковою співробітницею Small Arms Survey із досвідом досліджень у галузі транснаціональної організованої злочинності, кримінології та прав людини. Її робота та публікації зосереджені на запобіганні незаконному поширенню стрілецької зброї та легких озброєнь із акцентом на реєстрах цивільної вогнепальної зброї та виробництві саморобної вогнепальної зброї. Координує багаторічний проєкт Small Arms Survey щодо України, який став основою для цього звіту. Алін має ступінь магістра (MA) з міжнародних відносин та політичних наук від Женевського інституту міжнародних відносин і розвитку та ступінь бакалавра (BA) з міжнародного кримінального правосуддя від Коледжу кримінального правосуддя імені Джона Джея в Нью-Йорку.

Передмова

Незабаром після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року Small Arms Survey та Центр безпекових досліджень «СЕНСС» посилили своє партнерство, щоб запропонувати шляхи подолання викликів, зумовлених пов'язаним з війною широким обігом зброї. Наше спільне прагнення призвело до створення нового проєкту 2023 року, спрямованого на проведення своєчасного й політично значущого аналізу та зміцнення потенціалу українських експертів у боротьбі з поширенням зброї в умовах війни. У цьому звіті представлено результати спільного дослідження та наведено практичні рекомендації щодо політики для України на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу.

Довгострокова безпека та демократична стійкість України залежать не тільки від міцності її збройних сил, а й від спроможності її інституцій контролювати безпрецедентний потік зброї та боєприпасів, спричинений повномасштабним вторгненням Російської Федерації. Оскільки мільйони одиниць зброї перебувають в обігу на лініях активних бойових дій та звільнених територіях, значними стають ризики її нецільового використання та незаконного розповсюдження. Зброя, залишена в бою, захоплена під час відступу сил противника або використана спритними контрабандистами, уже почала поширюватися за межі зон бойового зіткнення. Без постійних та скоординованих дій ці потоки можуть збільшуватися в міру розвитку конфлікту, підриваючи громадську безпеку, посилюючи кримінальні мережі та ускладнюючи відновлення, урядування та консолідацію верховенства права.

Досвід інших постконфліктних контекстів показує, що неконтрольоване поширення зброї може на роки затримати відновлення. Для України та її партнерів розв'язання цієї проблеми є надзвичайно важливим для побудови стабільного та безпечного миру. Підтримка повинна виходити за межі військової допомоги і включати зміцнення систем контролю над озброєннями, вилучення та реєстрацію покинутої або втраченої зброї, а також розширення повноважень правоохоронних та судових органів для розслідування мереж незаконного обігу зброї. Численні міжнародні

партнери вже зробили свій внесок у цю діяльність, проте масштаб і складність загрози вимагають довгострокової співпраці.

Певні сфери виявилися особливо критичними. Збільшення оперативних можливостей правоохоронних, прикордонних і митних органів залишається центральним завданням, оскільки ці установи перебувають на передовій виявлення, перехоплення та відстеження незаконної зброї. Українські органи влади продемонстрували тверду рішучість розв'язати ці проблеми, але для підтримки та розширення їхніх можливостей щодо ліквідації мереж незаконного обігу зброї необхідні додаткові навчання, обладнання та технічні ресурси. Водночас надзвичайно важливою є розроблення та використання надійних даних та їх аналізу; без точної та своєчасної інформації про масштаби, схеми та чинники незаконних потоків зброї політичні заходи можуть бути повільними, фрагментарними або недостатньо цілеспрямованими.

Також необхідний комплексний перегляд законодавства про вогнепальну зброю. Поточні дискусії все більше зосереджуються на погодженні українського законодавства з міжнародними стандартами, ураховуючи майбутні наслідки для безпеки, пов'язані зі зростанням кількості ветеранів у країні. Однак регіональна співпраця є не менш важливою, оскільки мережі незаконного обігу зброї діють через кордони. Для зменшення незаконних потоків зброї важливим є більш глибокий обмін розвідданими та скоординовані операції із сусідніми державами.

Зусилля з контролю над зброєю також повинні виходити за межі державних інституцій. Зміцнення місцевого самоврядування та підтримка ініціатив на рівні громад можуть допомогти усунути причини збройного насильства, посилити стійкість у районах, що постраждали від конфлікту, та забезпечити задоволення соціальних потреб і зміцнення психічного здоров'я, що підриває тривалий конфлікт. Зрештою, усі ці заходи вимагають постійного, довгострокового фінансування. Проблема розповсюдження зброї залишатиметься актуальною навіть після закінчення активних бойових дій, а отже, будуть необхідні постійні інвестиції для підтримування як інфраструктури України з метою зменшення пов'язаних зі звичайною зброєю загроз, так і механізмів регіональної співпраці.

Наведений нижче аналіз ґрунтується на основній передумові: для забезпечення майбутнього України необхідно не лише перемогти в поточному конфлікті, але й запобігти розповсюдженню зброї, яка може становити загрозу миру ще довго після закінчення бойових дій. Цей звіт підтримує ці зусилля. ●

Марк Даунс

Директор

Small Arms Survey

Вадим Черниш

Голова Керівної ради

Центр безпекових досліджень «СЕНСС»

Подяка

Це дослідження було б неможливим без допомоги та підтримки багатьох людей та організацій. Автори висловлюють щиру подяку:

- членам міжнародного консультативного комітету проєкту Small Arms Survey, які надавали особисті рекомендації та відгуки щодо проєкту та звіту: Гедемінасу Броніусу (Gediminas Bronius), Євгену Чернікову, Нільсу Дуке (Nils Duquet), Олені Крижанівській, Метью Лайту (Matthew Light), Олександру Панченку, Івайлу Стефанову (Ivaylo Stefanov), Адріані Тостон Дієз (Adriana Toston Diez) та Юлії Забеліній;
- членам Української мережі експертів, створеної в межах цього проєкту, чий дослідження, участь у семінарах та відгуки були безпосередньо враховані у звіті: Вікторії Басс, Миколі Беднарчуку, Богдану Бондаренко, Олександру Буханевичу, Олександру Доложевському, Івану Дороніну, Сергію Гордієнку, Юрію Хатнюку, Роману Кірею, Анні Колохіній, Олександру Коломійцеву, Максиму Кривоносу, Ользі Мердовій, Олександру Москалюку, Наталі Нестор, Олександру Самойленку, Михайлу Савлюку, Надії Стефанів, Тимуру Цапку, Георгію Учайкіну, Маріані Верхотуровій, Дмитру Виговському, Андрію Захарченку та Сергію Злакоману;
- представникам українського уряду, інших держав, регіональних та міжнародних інституцій, які ділилися даними, думками та відгуками щодо нашого аналізу на різних етапах проєкту – ми особливо вдячні Олексію Мельнику, Амаелу Котларські (Amael Kotlarski), Дамієну Сплітерсу (Damien Spleeters), Віталію Касапу та Ірині Реформатор за їхні рецензії та різні розділи цього звіту; а також
- Ipsos Україна за професійне та своєчасне проведення опитувань загального населення в межах цього проєкту.

Центр безпекових досліджень «СЕНСС» висловлює вдячність Дарії Половніковій, Мирославі Чикалюк, Наталії Антоновій та Сергію Злакоману.

Small Arms Survey дякує Марку Баччіні (Marco Baccini), Жанлуці Боо (Gianluca Boo), Люку Шуне-Камбасу (Luc Chounet-Cambas), Луїджі Де Мартіно (Luigi De Martino), Олівії Денонвіль (Olivia Denonville), Марку Доунесу (Mark Downes), Анн-Северін Фабр (Anne-Severine Fabre), Наталі Фоварк (Nathalie Fauvarque), Алізее Хенрі (Alizée Henry), Жульєну Жолі (Julien Joly), Ліонелю Косірніку (Lionel Kosirnik), Кеті Лазаро (Katie Lazaro), Маріон Маадуне (Marion Maadoune), Ксімені Пуентес (Ximena Puentes) та Каллуму Ватсону (Callum Watson) за їхню підтримку на різних етапах проєкту.

Це дослідження стало можливим завдяки фінансовій підтримці від Федерального міністерства закордонних справ Німеччини. У звіті також використані результати додаткових досліджень за підтримки організації Norwegian People's Aid та Міністерства Європи та закордонних справ Франції.

Зміст

Список інформаційних блоків, рисунків, карт і таблиць	14
Список аббревіатур і скорочень	16
Короткий виклад (резюме)	18
Основні висновки	19
Зауваги щодо розроблення політики	21
Рівень 1: Нагальні пріоритети в умовах війни	22
Рівень 2: Середньострокові заходи на підтримку пріоритетів рівня 1	23
Рівень 3: Структурні та інші довгострокові заходи	25
Вступ	
Ніколя Флоркін й Алін Шабан	27
1. Незаконне розповсюдження зброї та боєприпасів після повномасштабного вторгнення	
Мет Шредер	35
Ключові тези розділу	36
Огляд	37
Види незаконної зброї в Україні	37
Незаконне поширення західної зброї	39
Незаконне поширення зброї, яка використовується російськими військами	42
Незаконне поширення переносних ракетних систем	45

Звинувачення у міжнародній торгівлі	49
Джерела незаконної зброї та боєприпасів в Україні	51
Висновок	56
2. Неформальна економіка трофейної зброї	
Марина Малеонюк та Тарас Федірко	61
Ключові тези розділу	62
Огляд	63
Варіанти захоплення зброї	65
Облік трофейної й виданої державою зброї та підзвітність за неї	67
Використання захопленої зброї	71
Висновок	75
3. Дослідження громадської думки щодо вогнепальної зброї та безпеки	
Гергелі Хідег	79
Ключові тези розділу	80
Огляд	81
Обмежене поширення	82
Мілітаризація суспільства	86
Стратегії мітигації	90
Висновок	97
4. Заходи щодо запобігання незаконному обігу зброї, яка перебуває у власності цивільних осіб, та зловживанню нею	
Вікторія Вороніна та Вадим Черниш	101
Ключові тези розділу	102
Огляд	103
Правове регулювання цивільної стрілецької зброї в Україні	103
Ключові заходи, ужиті з 2022 року	110
Майбутні пріоритети в боротьбі з незаконним розповсюдженням зброї та боєприпасів	114
Висновок	118
Висновок	
Ніколя Флоркін й Алін Шабан	121
Посилання	124

Список інформаційних блоків, рисунків, карт і таблиць

Інформаційні блоки

1.1	Іранська зброя в Україні	44
2.1	Методи збору й аналізу даних	63
2.2	Узагальнення офіційних правил поводження з трофейною зброєю в Україні	68
3.1	Методологія	81
4.1	Групи, яким дозволено володіти травматичною зброєю для самооборони	105

Рисунки

3.1	Відсоток респондентів, які носять зброю для самооборони, 2011–2025 роки (серед усіх респондентів)	86
3.2	Думки щодо регулювання вогнепальної зброї у власності цивільних осіб в Україні, січень 2025 року (серед усіх респондентів)	90
3.3	Ставлення до регулювання обігу вогнепальної зброї, січень 2025 р.	91
3.4	Поінформованість про ЄРЗ, 2023–2025 роки (серед усіх респондентів)	94
3.5	Реєстрація вогнепаль-ної зброї в ЄРЗ, 2023–2025 роки (серед домогосподарств, у яких є власники вогнепальної зброї)	94
3.6	Обізнаність про інформаційні кампанії щодо ризиків, пов'язаних із вогнепальною зброєю, за регіонами, січень 2025 року (серед усіх респондентів)	95

Карти

0.1	Україна з територіями, окупованими Російською Федерацією, станом на 30 червня 2025	32
-----	--	----

Таблиці

1.1	Незаконна стрілецька зброя та боєприпаси, вилучені органами влади України, 2019–2024 рр.	38
1.2	Вилучення переносних ракетних комплексів українськими органами влади, 2023–2024 р.	47
2.1	Згадані респондентами моделі російської стрілецької зброї, легких озброєнь і боєприпасів, а також інші одиниці зброї, знайдені або захоплені на полі бою	65
3.1	Огляд опитувань	82
3.2	Рівень володіння вогнепальною зброєю, 2019–2025 роки (серед усіх респондентів)	83
3.3	Доступність вогнепальної зброї, 2019–2025 роки (серед усіх респондентів)	84
3.4	Рівень віктимізації від злочинів серед домогосподарств України за 12 місяців, 2011–2025 роки (серед усіх респондентів)	85
3.5	Володіння вогнепальною зброєю та ставлення до неї залежно від участі у війні, січень 2025 р.	88
3.6	Канали, за якими люди ознайомилися з інформаційними кампаніями щодо ризиків, пов'язаних із вогнепальною зброєю, за віком, січень 2025 року	96
4.1	Основні положення Кримінального кодексу України, що стосуються вогнепальної зброї та боєприпасів	106
4.2	Оцінки МВС України щодо незаконної зброї, що перебуває в обігу в Україні	115

Список аббревіатур і скорочень

ВНН	Випадковий набір номера
ГЗН	Гендерно зумовлене насильство
ДФТГ	Добровольче формування територіальної громади
Європол	Агентство Європейського Союзу з питань правоохоронного співробітництва (Європейський поліцейський офіс)
ЄДРСР	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄРЗ	Єдиний реєстр зброї в Україні
ЄС	Європейський Союз
ЗСУ	Збройні Сили України
Інтерпол	Міжнародна організація кримінальної поліції
КДж	Конфіденційне джерело
КМЄС	Консультативна місія Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
МОУ	Міністерство оборони України
НГУ	Національна гвардія України
НПУ	Національна поліція України
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОМС	Органи місцевого самоврядування
ПЗРК	Переносний зенітний ракетний комплекс

ПТКР	Протитанкова керована ракета
ПТРК	Протитанковий ракетний комплекс
РПГ	Ручний протитанковий гранатомет
САЗ	Система активного захисту
СБУ	Служба безпеки України
СЕНСС	Центр безпекових досліджень «СЕНСС»
УДО	Управління державної охорони України
CAR	Британська дослідницька організація «Conflict Armament Research»
NSUM	Метод масштабування мережі NSUM

Короткий виклад (резюме)

Із лютого 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації загинули та були поранені тисячі українців, мільйони людей були вимушені покинути свої домівки, а по всій країні було зруйновано критично важливу інфраструктуру. За час війни обидві сторони розгорнули на передовій величезну кількість стрілецької зброї, легких озброєнь та боєприпасів (далі – «зброя та боєприпаси»), частину яких комбатанти втратили та покинули, а цивільне населення згодом знайшло та накопичило. Ця зброя включає військову вогнепальну зброю, гранати, одноразові реактивні гранатомети та переносні ракетні комплекси останнього покоління, які можуть становити серйозну загрозу національній та регіональній безпеці, якщо вони будуть переспрямовані або продані злочинцям чи насильницьким екстремістам. Зіткнувшись із складним завданням відбивати атаки набагато більшої за розмірами держави-агресора та одночасно захищати своє населення від смертоносних наслідків війни, український уряд та його партнери в регіоні потребують своєчасного та надійного аналізу для розроблення ефективних заходів із метою передбачення незаконного розповсюдження зброї та боєприпасів та протидії йому.

Цей звіт містить аналіз тенденцій у розповсюдженні зброї та боєприпасів в Україні від початку повномасштабного вторгнення, а також заходів щодо контролю за цим розповсюдженням. Підготовлений у межах спільного проєкту Small Arms Survey та Центру безпекових досліджень «СЕНСС», звіт базується на низці джерел даних та методів дослідження, зокрема офіційних даних про вилучення зброї та боєприпасів і інформації про злочини, кількісні опитування населення та польові інтерв'ю з учасниками бойових дій. Висновки, зроблені на основі цих даних, були перетворені на політичні зауваги, що мають значення для українського уряду, міжнародних партнерів та інших ключових зацікавлених сторін.

Звіт починається з оцінки того, наскільки агресивна війна вплинула на розповсюдження нелегальної зброї та боєприпасів в Україні з точки зору кількості та типів вилученої зброї, а також джерел її походження. У ньому розглядаються питання контролю над «трофейною зброєю», яку війська захоплюють або вилучають у зонах бойових дій (після боїв), а також ступінь вірогідності того, що така зброя постає джерелом потрапляння зброї на нелегальні ринки. У звіті також аналізується, як українські цивільні особи сприймають доступність вогнепальної зброї та ставляться до відповідної нормативно-правової бази, а також більш широкі наслідки для рівня злочинності та безпеки. Наприкінці звіту розглядаються основні елементи поточної національної нормативно-правової бази України щодо зброї та боєприпасів, а також можливі стратегії удосконалення, необхідні для розв'язання численних проблем їх розповсюдження, що виникли внаслідок війни.

Основні висновки

- Дані українського уряду свідчать про значні зміни в заходах щодо вилучення зброї та боєприпасів від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Вилучення легкої зброї (такої як гранати, гранатомети та міни) зросло більш ніж удвічі й відбувалося у всіх регіонах України, тоді як вилучення цивільної зброї (такої як рушниці, газова та пневматична зброя) зменшилося з 2022 року.
- Російські силові структури сприяють незаконному обігу зброї в Україні як безпосередньо, шляхом попереднього розміщення схованок зі зброєю для використання в таємних операціях, озброєння проросійських сил на сході країни та безпосереднього передання зброї українським цивільним особам, так і опосередковано – через втрату та залишення російської зброї на полі бою та в прилеглих районах.
- Немає достатніх доказів на підтримку тверджень російського уряду та проросійських медіа про те, що значна частина західної зброї, імпортованої Україною, переспрямовується озброєним угрупованням та злочинцям. Західні ручні гранати, одноразові реактивні гранатомети та переносні ракетні комплекси становлять лише невеликий відсоток від усієї вилученої зброї, а проаналізовані Small Arms Survey твердження про міжнародну торгівлю зброєю з України були визнані помилковими, безпідставними або перебільшеними.
- Також обмеженими є докази того, що трофейна зброя, вилучена українськими силами на полі бою, була переспрямована на нелегальні ринки. Незважаючи на декілька юридично підтверджених випадків переспрямування та незаконного обігу, обіг незареєстрованої трофейної зброї залишається в основному обмеженим лінією фронту. Однак зміна загального перебігу війни може збільшити ризик переспрямування та незаконного обігу захопленої та непідзвітної зброї.
- Агресивна війна не призвела до значного зростання кількості вогнепальної зброї, що перебуває у володінні цивільних осіб в Україні. За даними самозвіттування, кількість вогнепальної зброї в домогосподарствах залишилася стабільною порівняно з довоєнним рівнем. Водночас зафіксовані показники віктимізації залишаються відносно стабільними з 2022 року, незважаючи на те, що вони більш ніж подвоїлися порівняно з 2011 роком.
- Ветерани та учасники бойових дій, як правило, набагато частіше, ніж інші українці, володіють вогнепальною зброєю, носять її із собою й підтримують більш ліберальне законодавство щодо вогнепальної зброї. Однак більшість українців, зокрема жінки та некомбатанти, продовжують підтримувати жорстке регулювання вогнепальної зброї й після закінчення конфлікту воліють повернутись до обмежувального режиму, що існував до початку повномасштабного вторгнення.
- Наразі за допомогою певних законодавчих актів Україна здійснює регулювання різних категорій вогнепальної зброї, таких як зброя, що перебуває у власності

цивільних осіб, трофейна вогнепальна зброя та зброя добровольчих формувань територіальних громад. Однак ці нормативні акти є фрагментарними, мають значні прогалини, що заважає їх повній відповідності Директиві Європейського Союзу (ЄС) щодо вогнепальної зброї.

- Єдиної бази даних про вилучену зброю, яка б давала змогу провести комплексний аналіз ситуації з нелегальною зброєю, не існує, хоча нещодавно створений Єдиний реєстр зброї (ЕРЗ) є кроком вперед в обліку вогнепальної зброї в законному володінні, а також є намагання централізувати облік державних запасів.

Зауваги щодо розроблення політики

Ці зауваги щодо політики базуються на результатах дослідження, викладених у звіті, а також на внесках експертів і фахівців із різних галузей, які брали участь у роботі Міжнародного консультативного комітету та Української мережі проєкту. Зауваги організовані за рівнями: рівень 1 висвітлює нагальні пріоритети в умовах поточної війни; рівень 2 охоплює середньострокові заходи, спрямовані на підтримку

Рівень 1: Нагальні пріоритети в умовах війни	Рівень 2: Середньострокові заходи на підтримку пріоритетів рівня 1	Рівень 3: Структурні та інші довгострокові заходи
● Ураховувати всі основні джерела нелегальної зброї, а не тільки арсеналів українського уряду. ● Гарантувати безпеку прихованих і покинутих сховищ у деокупованих районах та поблизу лінії зіткнення. ● Забезпечити реєстрацію та облік трофейної зброї. ● Прийняти комплексну правову базу щодо володіння вогнепальною зброєю цивільними особами та контролю над стрілецькою зброєю. ● Максимізувати використання Єдиного реєстру зброї. ● Інвестувати в комплексні заходи з інформування громадськості та запобігання ризикам.	● Адаптувати контроль над трофейною зброєю до типу озброєння з особливою увагою до боєприпасів. ● Зменшити ризик збройного насильства, пов'язаного з проблемами психічного здоров'я. ● Забезпечити законодавчу та нормативну узгодженість щодо володіння вогнепальною зброєю та насильницьких злочинів, зокрема гендерно зумовленого насильства (ГЗН). ● Збільшити спроможність неурядових організацій та медіа протидіяти дезінформації щодо торгівлі зброєю. ● Збільшити обсяг даних, відео та фотознімків про нелегальну зброю та її боєприпаси. ● Підвищити вимоги до доказів для засобів масової інформації та провідних соціальних мереж, які повідомляють про заяви щодо торгівлі зброєю та її незаконного використання.	● Включити контроль над озброєнням у більш широку та інклюзивну політику громадської безпеки. ● Інтенсифікувати національний діалог та інформаційні кампанії щодо ризиків, безпеки та контролю над вогнепальною зброєю. ● Уточнити інституційні повноваження та посилити механізми координації. ● Посилити централізовані системи моніторингу та оцінювання ризиків щодо нелегального обігу зброї. ● Забезпечити можливість нагляду за допомогою деталізації даних. ● Передбачити виклики, пов'язані з демобілізацією, роззброєнням та реінтеграцією ветеранів. ● Визнати, що незаконна зброя в Україні становить найбільшу загрозу для українських цивільних осіб, військовослужбовців та поліцейських.

і максимізацію пріоритетів, визначених на рівні 1; рівень 3 зосереджується на довгострокових структурних реформах. Якщо не вказано інше, ці рекомендації адресовані уряду України за підтримки його міжнародних партнерів, коли це доречно.

Рівень 1: Нагальні пріоритети в умовах війни

- **Ураховувати всі основні джерела нелегальної зброї, а не тільки арсеналів українського уряду** (Розділ 1): Хоча важливо й надалі захищати й убезпечувати арсенали уряду, це слід робити не замість, а паралельно з програмами боротьби з різними джерелами нелегальної зброї в Україні, зокрема схованками втраченої, покинутої та заздалегідь розміщеної зброї.
- **Виявляти та знищувати приховані й покинуті схованки в деокупованих районах та поблизу лінії зіткнення** (Розділ 1): 70% вилучень у осіб або груп, які займаються незаконним продажем зброї, та щонайменше 8 зі 10 найбільших вилучень у торговців зброєю стосувалися зброї або боєприпасів, які були зібрані або знайдені в таких районах. Забезпечення безпеки цієї зброї й боєприпасів дозволило б усунути одне з основних джерел нелегальної зброї, зокрема легкої зброї, в Україні.
- **Забезпечити реєстрацію та облік трофейної зброї** (Розділ 2): Уряд України та сили безпеки та оборони України повинні заохочувати офіційну реєстрацію та контроль трофейної зброї з метою зменшення ризиків її нецільового використання та незаконного обігу, зокрема шляхом спрощення бюрократичних процедур реєстрації трофеїв без послаблення контролю; спрощення ведення обліку запасів зброї, наприклад, за допомогою цифрових інструментів; та запровадження винагород і визнання для військовослужбовців, які реєструють трофеї. Ці зусилля також повинні бути спрямовані на усунення корінних причин неофіційного володіння трофейною зброєю військовослужбовцями, наприклад, шляхом забезпечення регулярних і надійних поставок зброї та боєприпасів, а також зміни правил щодо відповідальності за зброю, видану державою.
- **Прийняти комплексну правову базу щодо володіння вогнепальною зброєю цивільними особами та контролю над стрілецькою зброєю** (Розділ 4): Український уряд повинен регулювати ключові аспекти обігу стрілецької зброї, зокрема ліцензування, володіння, передання та правовий статус трофейної та нагородної зброї, а також зброї, що перебуває у володінні добровольчих формувань територіальних громад (ДФТГ), одночасно забезпечуючи вирішення питань кримінальної відповідальності та покарань шляхом внесення відповідних змін до Кримінального кодексу та інших чинних законодавчих актів. Правова база та відповідна термінологія повинні бути гармонізовані зі стандартами ЄС та ООН.

- **Максимізувати використання Єдиного реєстру зброї (ЄРЗ)** (Розділи 3 та 4): У ЄРЗ вже зареєстровано кілька сотень тисяч одиниць вогнепальної зброї, що може стати потужним інструментом запобігання незаконному обігу зброї, якщо реєстр повною мірою використовуватимуть поліція, прокуратура та суди. Оновлення в режимі реального часу та обов'язкове використання усіма відомствами допоможуть забезпечити узгодженість даних як для правоохоронних органів, так і для розробників політик.
- **Інвестувати в комплексні заходи з інформування громадськості та запобігання ризикам** (Розділ 3): Заходи з безпеки вогнепальної зброї не можуть зводитися лише до регулювання та навчання обмеженої кількості осіб. Україна повинна розпочати широкі інформаційні кампанії, які б висвітлювали ризики, пов'язані зі зберіганням вогнепальної зброї в домогосподарствах, для інших членів сім'ї, та формували більш сильну культуру безпеки щодо поводження з вогнепальною зброєю та її зберігання цивільними власниками. Із метою підтримки реалізації цих заходів та контролю за ними, усім зацікавленим групам, зокрема жінкам, молоді, організаціям громадянського суспільства та соціальним працівникам, слід запропонувати спеціальне навчання з питань безпеки поводження зі зброєю. Для власників зброї ЄРЗ може стати цінним джерелом поширення цієї інформації, особливо якщо реєстрація або її періодичне поновлення передбачає регулярний контакт між власниками та державними органами.

Рівень 2: Середньострокові заходи на підтримку пріоритетів рівня 1

- **Створити робочу групу для кращої адаптації контролю над трофейною зброєю до типу озброєння, із особливою увагою до боєприпасів** (Розділ 2): Уряд України (Кабінет Міністрів та Міністерство оборони) повинен створити багатосторонню робочу групу з питань трофейної зброї, до складу якої увійдуть ключові зацікавлені сторони, такі як військовослужбовці та правоохоронці різних рангів, а також представники громадянського суспільства та науковці. Робоча група могла б підтримати сили безпеки й оборони України, визначивши способи адаптації заходів контролю до конкретних видів використання та моделей обміну різними типами захопленої зброї та боєприпасів. Особливу увагу слід приділити вдосконаленню документації щодо «поширених» предметів, таких як боєприпаси, вибухові речовини, компоненти наземних мін та немарковані частини зброї, які за своєю природою важче відстежувати.
- **Зменшити ризик збройного насильства, пов'язаного з такими проблемами психічного здоров'я, як посттравматичний стресовий розлад** (Розділ 3): Існує ризик, що офіційні користувачі, які не мають досвіду збройного насильства,

можуть використати свою зброю для заподіяння шкоди собі та іншим унаслідок погіршення психічного здоров'я, що також може бути пов'язано з участю в конфлікті. Надання інструментів, що дозволяють фахівцям у галузі психічного здоров'я виявляти власників вогнепальної зброї, які перебувають у групі ризику, та рекомендувати швидке призупинення дії ліцензій на вогнепальну зброю, може допомогти зменшити цей ризик.

- **Забезпечити законодавчу та нормативну узгодженість щодо володіння вогнепальною зброєю та насильницьких злочинів, зокрема гендерно зумовленого насильства (ГЗН)** (Розділ 3): Гармонізація законодавства щодо насильницьких злочинів (включно з ГЗН) та регулювання вогнепальної зброї є важливою для запобігання та реагування на насильство, учинене із застосуванням зброї та боєприпасів. Одним із підходів є забезпечення врахування попередніх підозр, судимостей або звинувачень у заявників на отримання ліцензій на зброю під час прийняття рішень щодо раніше затверджених ліцензій на зброю у власності цивільних. Забезпечення призупинення дії ліцензій на зброю, коли існує ризик ГЗН, відповідатиме зобов'язанням України за Стамбульською конвенцією (Рада Європи, 2011, ст. 51.2).
- **Збільшити спроможність неурядових організацій та масмедіа протидіяти дезінформації щодо торгівлі зброєю в Україні** (Розділ 1). Боротьба з дезінформацією вимагає значно більше часу, ніж її поширення, що ставить український уряд у невідгідне становище порівняно з російським урядом та його представниками. Щоб усунути цю перевагу, необхідні більші інвестиції в потенціал незалежних і медіа для проведення ґрунтовних доказових досліджень та аналізу нелегальних потоків зброї та боєприпасів в Україні та з України, а також для поширення результатів цих досліджень.
- **Збільшити обсяг детальних даних, відео та фотознімків про нелегальну зброю та боєприпаси в Україні** (Розділ 1): Український уряд вже є світовим лідером у зборі та публічному поширенні даних, інформації, відео та фотознімків стосовно вилученої та контрабандної зброї, і це значуще досягнення. Водночас українські органи влади повинні розглянути можливість більш послідовного оприлюднення ключових деталей про вилучені предмети зброї, таких як: виробник, модель, калібр, дата виготовлення та серійні / партійні номери. Опублікування в Інтернеті більшої кількості нередагованих фотографій вилучених предметів та їх маркування було б відносно простим способом донести ці деталі.
- **Підвищити вимоги до доказів для засобів масової інформації та провідних соціальних мереж, які повідомляють про заяви щодо торгівлі зброєю та її незаконного використання** (Розділ 1): Заяви про масштабний, систематичний незаконний обіг зброї та боєприпасів, здійснюваний українською владою, поширилися, незважаючи на відсутність зовнішньо перевірених доказів. Ці заяви є частиною ширших зусиль, спрямованих на дискредитацію українського

уряду та підтримки військової допомоги Україні, які частково досягають успіху завдяки готовності деяких західних масмедіа та впливових каналів у соціальних мережах повторювати ці заяви, незважаючи на відсутність доказів. Масмедіа та канали в соціальних мережах повинні утримуватися від публікації та поширення таких заяв, а їхні читачі повинні впливати на них і вказувати на неправомірність подібних.

Рівень 3: Структурні та інші довгострокові заходи

- **Включити контроль над озброєннями в більш широку та інклюзивну політику громадської безпеки** (Розділи 3 та 4): Розроблення довгострокової політики контролю над стрілецькою зброєю повинно базуватися на інклюзивному, доказовому процесі за участю багатьох зацікавлених сторін в інтересах різних груп – і тих, що підтримують відповідальне володіння вогнепальною зброєю, зокрема мисливці та ветерани, і тих, що підтримують суворе регулювання, зокрема організації з прав жінок. Політика також повинна визнавати контроль над стрілецькою зброєю як міжгалузеве питання, що впливає не тільки на правоохоронну діяльність, але й на ширші проблеми громадської безпеки, реінтеграції ветеранів, освіти молоді, культурних програм та місцевого самоврядування. Зрештою, політика повинна враховувати соціальні та психологічні аспекти володіння вогнепальною зброєю.
- **Інтенсифікувати національний діалог та інформаційні кампанії щодо ризиків, безпеки та контролю над вогнепальною зброєю** (Розділ 4). Слід заохочувати участь громадянського суспільства, аналітичних дослідницьких центрів та академічних установ у процесах розроблення та оцінювання політики. Порівняльні дослідження, соціологічні розвідки та вивчення міжнародного досвіду (наприклад, Косово, Австралії та країн ЄС) повинні бути орієнтиром для розроблення довгострокової політики.
- **Уточнити інституційні повноваження та посилити механізми координації контролю над стрілецькою зброєю** (Розділ 4). Слід чітко визначити обов'язки міністерств, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування (ОМС) та цивільних організацій. Координаційний центр з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї повинен отримати юридичні повноваження та ресурси, а також слід призначити офіційну структуру, яка буде виконувати функції національного координаційного центру з питань контролю над озброєнням.
- **Посилити централізовані системи моніторингу та оцінювання ризиків щодо нелегального обігу зброї** (Розділ 4): Слід розробити централізований механізм для постійного моніторингу нелегальної зброї. Слід визначити та послідовно застосовувати показники для оцінювання ризиків незаконного

обігу, відстеження потоків зброї та оцінювання ефективності регуляторних заходів у часі.

- **Забезпечити нагляд за заходами з контролю над стрілецькою зброєю за допомогою деталізованих (дезагрегованих) даних** (Розділ 3): Ефективний контроль над стрілецькою зброєю вимагає не тільки сильних законів і політик, але і здатності зацікавлених сторін, таких як міністерства, парламент, громадянське суспільство, науково-дослідні установи та масмедіа, самостійно аналізувати незаконне поширення зброї та боєприпасів, оцінювати застосовність чинних та пропонованих політик щодо скорочення цього розповсюдження та контролювати виконання цих політик. Деталізація національної статистики щодо насильницьких злочинів за типами зброї та правовим статусом допоможе оцінити, чи мають політичні заходи бажаний ефект. Якщо ці дані також уточнювати за віком, статтю та іншими характеристиками, що є актуальними в контексті України, це може допомогти в розробленні індивідуальних стратегій запобігання для груп ризику. Крім того, опитування населення, такі як ті, що були проведені для цього звіту, можуть допомогти з часом відстежувати зміни у володінні вогнепальною зброєю, попиті на неї та ставленні до неї. Отже, слід регулярно проводити додаткові опитування населення.
- **Передбачити виклики, пов'язані з демобілізацією, роззброєнням та реінтеграцією ветеранів** (Розділ 3): Хоча Україні досі вдавалося уникнути масового поширення вогнепальної зброї серед цивільного населення, для забезпечення цього в майбутньому необхідно вжити превентивних заходів, щоб запобігти витоку зброї з військових та інших збройних угруповань по обидва боки кордону після війни. Майбутні зусилля з роззброєння, демобілізації та реінтеграції повинні бути спрямовані не тільки на систематичне вилучення виданої та захопленої зброї у демобілізованих громадян, а й на усунення чинників, що сприяють попиту на вогнепальну зброю, особливо для незаконних цілей. Ці зусилля повинні включати вирішення законних проблем безпеки, таких як зростання злочинного використання вогнепальної зброї, щоб допомогти посилити довіру до правоохоронних органів та зменшити відчуття необхідності в особистій або громадській самообороні.
- **Визнати, що нелегальна зброя в Україні становить найбільшу загрозу для українських цивільних осіб, військовослужбовців та поліцейських** (Розділ 1): Висвітлюючи тему нелегальної зброї в Україні, більшість міжнародних медіа зосереджуються на потенційній міжнародній торгівлі та шкоді, яку вона може заподіяти, але дані однозначно вказують на те, хто найбільше піддається ризику від цієї зброї, яка поширилася у великій кількості у всіх областях України. Мінімізація міжнародної торгівлі зброєю з України є важливою, але не важливішою за зменшення ризику, який ця зброя становить для українців. На щастя, заходи контролю для боротьби з внутрішньою та міжнародною торгівлею зброєю значною мірою збігаються. Донорська спільнота повинна забезпечити пріоритетність цих заходів.

Цей звіт містить
емпіричний аналіз розповсю-
дження зброї та заходів з її
контролю в Україні від початку
повномасштабного вторгнення”.

Вступ

Ніколя Флоркін й Алін Шабан

з лютого 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації загинули та були поранені тисячі українців, мільйони людей стали переселенцями, а критична інфраструктура по всій країні була зруйнована (УВКБ ООН, 2025). Агресивна війна також викрила обмеження існуючих норм та угод щодо зброї та боєприпасів, які надають мало практичних рекомендацій щодо забезпечення зброї в зонах конфлікту. Коли війна закінчиться, Україна повинна буде не тільки піклуватися про своїх поранених, відновлювати інфраструктуру та переселяти мільйони переміщених осіб, а й збирати та утилізувати величезну кількість зброї та боєприпасів, утрачених і покинутих комбатантами та накопичених цивільним населенням протягом війни. Ця зброя включає в себе широкий спектр стрілецької зброї та легких озброєнь, зокрема автоматичні гвинтівки, гранати, гранатомети, а також переносні ракетні комплекси й одноразові реактивні гранатомети й ракети останнього покоління, які, якщо потраплять до рук терористичних або злочинних угруповань, становитимуть серйозну загрозу національній та міжнародній безпеці.

Зіткнувшись із цими складними викликами, Україна та її партнери в регіоні потребують своєчасного та надійного аналізу для розроблення ефективних заходів та оцінювання їхньої ефективності. У цьому контексті Small Arms Survey та СЕНСС за підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини 2023 року уклали партнерську угоду з метою реалізації проекту «Підтримка України у протидії ризикам розповсюдження стрілецької зброї та легкого озброєння внаслідок агресивної війни Росії». Ця ініціатива мала на меті зміцнити потенціал українських експертів та сформувані знання, що мають значення для визначення політики, із метою підтримки України у запобіганні незаконному обігу зброї та боротьбі з ним, тим самим сприяючи досягненню довгострокових цілей миру та безпеки в Україні та Європі¹.

Цей звіт містить емпіричний аналіз розповсюдження зброї та заходів з її контролю в Україні від початку повномасштабного вторгнення. Він базується на підході застосування змішаних методів, за якого команда українських та міжнародних дослідників збирала та проаналізувала низку джерел даних, зокрема урядові дані щодо вилученої зброї, кількісні опитування населення та польові інтерв'ю з учасниками бойових дій та їхніми родичами, що дозволило провести триангуляцію результатів (див. нижче). У звіті розглядаються такі дослідницькі питання:

- Чи вплинуло повномасштабне вторгнення Російської Федерації на розповсюдження нелегальної зброї та боєприпасів в Україні в плані кількості та їх типів?
- Які основні джерела нелегальної зброї в Україні?
- Як зброя та боєприпаси, зокрема так звана «трофейна зброя», вилучена силами безпеки й оборони на полі бою, управляються та контролюються на лінії фронту, і якою мірою вони надходять до несанкціонованих кінцевих користувачів?

- Як українські цивільні особи ставляться до доступності вогнепальної зброї, нормативно-правової бази країни щодо вогнепальної зброї та взаємозв'язку між нелегальною вогнепальною зброєю та злочинністю й безпекою?
- Які є основні елементи нормативно-правової бази України щодо зброї та боєприпасів і які поліпшення необхідні для розв'язання різних проблем, що виникли в результаті війни?

Звіт складається з чотирьох розділів. У першому розділі аналізується незаконне розповсюдження зброї та боєприпасів в Україні, із особливим акцентом на певних типах зброї західного походження, на зброї, що використовується російськими військами, та особливо на чутливій зброї, а саме переносних ракетних системах. У другому розділі розглядаються проблеми захоплення зброї на полі бою, контролювання та використання цієї зброї українськими військами, а також ризики, пов'язані з переспрямуванням трофейної зброї. Третій розділ присвячений ставленню українського населення до розповсюдження вогнепальної зброї та його наслідкам для безпеки. В останньому розділі розглядаються закони та нормативні акти, що регулюють володіння зброєю, та їх еволюція з моменту початку повномасштабного вторгнення, а також обговорюється необхідність скоординованої реакції за участю всіх суб'єктів суспільства.

Збирання даних та методологія дослідження

Це дослідження є результатом тісної співпраці між Small Arms Survey, СЕНСС та широкою мережею українських та міжнародних експертів і установ. Ця співпраця уможливила використання низки додаткових джерел даних, зокрема:

- Дані з відео- й фотозйомкою зброї та боєприпасів, вилучених українськими органами влади з 2022 року, зокрема під час 2 587 вилучень, що відбулися у 2023 та 2024 роках;
- судові документи, укладені під час розгляду справ про вилучення зброї в Україні;
- національні статистичні дані про вилучення зброї та злочини, пов'язані зі зброєю;
- напівструктуровані інтерв'ю з 48 українськими учасниками бойових дій та ветеранами, проведені особисто в період з вересня 2023 року до травня 2024 року;
- шість опитувань загального населення в Україні, проведених у період з 2019 до 2025 року, у яких взяли участь понад 11 000 респондентів;
- інтерв'ю з ключовими інформаторами або детальна письмова кореспонденція, отримана від Міністерства внутрішніх справ України, а також консультації з представниками Офісу генерального прокурора, Координаційного центру, Національної поліції, Збройних сил, Державної прикордонної служби та Служби безпеки України;

- інтерв'ю з ключовими інформаторами або детальна письмова кореспонденція, отримана від низки регіональних та міжнародних суб'єктів (зокрема Європейської мультидисциплінарної платформи проти кримінальних загроз (ЕМРАСТ) «Вогнепальна зброя», Агентства Європейського Союзу з питань правоохоронного співробітництва (Європол), ОБСЄ та Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол); та
- дослідження, проведені членами Української мережі – групи українських експертів, координованої СЕНСС – у межах програми мікрогрантів проєкту.

Хоча дані про незаконний обіг зброї, як відомо, важко збирати та аналізувати (Jenzen-Jones and Schroeder, 2018, pp. 322–337), у цьому звіті використовуються змішані методи та джерела для порівняння та триангуляції висновків, які можна зробити, зокрема, на основі офіційних даних про вилучення зброї, з висновками, отриманими, зокрема, в результаті аналізу судових документів, інтерв'ю з ключовими інформаторами та опитувань населення. Хоча кожен із цих методів має свої специфічні переваги та обмеження, у сукупності вони допомагають краще зрозуміти динаміку розповсюдження зброї в Україні, розглядаючи це питання з різних, але взаємодоповнюючих перспектив.

Паралельно з цим Small Arms Survey та СЕНСС регулярно запитували відгуки щодо дизайну дослідження та аналітичних методів у Міжнародного консультативного комітету експертів проєкту. До складу комітету входять дев'ять експертів, які спеціалізуються на кримінології, опитуваннях населення, організованій злочинності, правоохоронній діяльності та розповсюдженні зброї та контролю над нею. Члени Української мережі також надавали відгуки щодо основних висновків та політичних зауваг звіту. Українська мережа складається з 23 українських науковців, журналістів, юридичних експертів та представників неурядових організацій, які спеціалізуються на питаннях, пов'язаних із дослідженнями зброї та безпеки громади.

Основні терміни

Сфера цього звіту обмежується стрілецькою зброєю, легкими озброєннями, їх частинами, приладами та боєприпасами. До «стрілецької зброї» належать револьвери та самозарядні пістолети, гвинтівки та карабіни, автомати, пістолети-кулемети та легкі кулемети. «Легке озброєння» включає важкі кулемети, гранатомети, переносні протитанкові та зенітні гармати, безвідкатні рушниці (гармати), переносні протитанкові керовані ракети, ракетні комплекси та реактивні гранатомети, переносні зенітно-ракетні комплекси та міномети калібру менше ніж 100 мм (Jenzen-Jones and Schroeder, 2018, pp. 27–29).

Терміни «зброя та боєприпаси» і «зброя» вживаються як взаємозамінні і стосуються стрілецької зброї, легких озброєнь, їхніх частин, приладдя та боєприпасів, якщо

не вказано інше. Терміни «стрілецька зброя», «легке озброєння» та «боєприпаси» стосуються саме цих предметів.

Термін «вогнепальна зброя» стосується лише зброї, що належить до таких категорій: револьвери та самозарядні пістолети; гвинтівки та карабіни; дробовики; автомати й пістолети-кулемети; легкі та важкі кулемети.

Термін «незаконний» стосується зброї та боєприпасів, які зберігаються, модифікуються, виробляються, передаються або використовуються з порушенням національного або міжнародного законодавства. Small Arms Survey використовує термін «незаконний» і «нелегальний» із урахуванням випадків, коли законність є нечіткою або спірною (Schroeder, 2014, р. 246). Терміни «незаконний обіг» та «контрабанда» також використовуються як синоніми і стосуються незаконного передавання зброї в межах національних кордонів або через них, що зазвичай передбачає зміну власника.

У цьому звіті для більш детального опису характеру або походження зброї та боєприпасів в українському контексті використовуються такі терміни.

- «Старі моделі» – це зразки нелегальної зброї та боєприпасів, які вилучалися або іншим чином були задокументовані в Україні до початку повномасштабного вторгнення 2022 року.
- «Західна зброя» – це моделі зброї та боєприпасів, вироблені в країнах-членах НАТО або ЄС, Швейцарії або Швеції, які до лютого 2022 року не були ідентифіковані в нелегальному обігу в Україні.
- «Трофейна зброя» – це зброя, вилучена військовими силами у противника, або з покинутих місць схову, або безпосередньо під час чи після бою.
- «Зброя, захоплена на полі бою» – це зброя, вилучена безпосередньо у противника під час або після бою. Таким чином, вона є підкатегорією трофейної зброї.
- «Зібрана зброя» – це зброя, знайдена або зібрана цивільними особами в зонах бойових дій після боїв.
- «Нагородна зброя» – це зброя, подарована українськими силовими структурами персоналу як нагорода за досягнення, відповідно до правил цих структур².
- «Травматична зброя» – це зброя кінетичної енергії, призначена для нанесення тупого або травматичного удару по цілі шляхом пострілу гумовим чи пластиковим снарядом або без використання такого (наприклад, газовий пістолет) (Gobinet, 2011, pp. 74, 81).

Терміни «агресивна війна» та «повномасштабне вторгнення» вживаються як синоніми для позначення повномасштабного нападу Російської Федерації в лютому 2022 року та подальших інтенсивних бойових дій. «Конфлікт на сході» означає конфлікт, ініційований підтримуваними Росією сепаратистами в Донецькій та Луганській областях на сході України, що тривав з 2014 до 2022 року. ●

Карта 0.1

Україна з територіями,
окупованими Російською Федерацією,
станом на 30 червня 2025

Кінцеві примітки до вступу

- 1 Ініціатива також базувалася на партнерських відносинах та дослідженнях, розроблених під час попередніх проєктів Small Arms Survey в Україні, реалізованих до 2022 року. Див., наприклад, Мартинюк (2017) та Шредер і Шумська (2021).
- 2 Див., наприклад, Міністерство оборони України (2020) та Міністерство внутрішніх справ України (2022a).

Повномасштабне
вторгнення Росії у 2022 році
призвело до диверсифікації
незаконних запасів зброї, хоча
темп змін набагато повільніший,
ніж іноді здається”.

1. Незаконне розповсюдження зброї та боєприпасів після повномасштабного вторгнення

Мет Шредер

Ключові тези розділу

- Дані українського уряду свідчать про значні зміни у вилученні зброї та боєприпасів з початку повномасштабного вторгнення Росії. Вилучення легкої зброї та відповідних боєприпасів (таких як ручні гранати, одноразові реактивні гранатомети та міни) з моменту повномасштабного вторгнення Росії зросло більш ніж удвічі, тоді як вилучення цивільної зброї (рушниць, газової та пневматичної зброї) зменшилося.
- Нещодавно імпортована західна зброя поширилася в Україні, але порівняно в невеликій кількості. Small Arms Survey виявив поодинокі випадки вилучення західних ручних гранат у кожній області¹ України, щодо яких доступні урядові дані. Більшість вилучень були незначними, і західні гранати становили лише 11% від понад 4 000 гранат, ідентифікованих на знімках фото- й відеофіксації вилучень за 2023 і 2024 роки.
- Російські силові структури є як прямим, так і непрямим джерелом незаконної зброї та боєприпасів в Україні. Він сприяє як безпосередньо незаконним потокам в Україні шляхом попереднього розміщення схованок зброї для використання в таємних операціях, озброєння проксі-сил на сході, і прямого озброєння громадян України, зокрема колаборантів, так і непрямю – через втрату та залишення російської зброї на полі бою та в прилеглих районах.
- Існує мало доказів на підтримку тверджень російського уряду та проросійських медіа про те, що значна частина західної зброї, імпортованої Україною, перенаправляється до озброєних угруповань та злочинців. Західні ручні гранати, одноразові реактивні гранатомети та переносні ракетні системи становлять лише невеликий відсоток від усієї вилученої зброї. Майже всі найбільші вилучення зброї, розглянуті Small Arms Survey, стосувалися моделей, які часто траплялися до повномасштабного вторгнення («старі моделі»).
- Гранати та інші вибухові озброєння поширилися по всій Україні, зокрема в областях, віддалених від лінії фронту. Значна частина цієї зброї походить з великих схованок покинутої зброї, що захарашують деокуповані території та райони поблизу лінії зіткнення, а також з менших партій безконтрольної зброї, розкиданої по всій країні. Ця зброя становить безпосередню загрозу для цивільного населення, зокрема дітей.
- Повномасштабне вторгнення є як найвагомішим фактором, що спричиняє незаконний обіг зброї в Україні, так і найбільшою перешкодою для вилучення незаконної зброї.

Огляд

У цьому розділі проаналізовано незаконні потоки стрілецької зброї, легких озброєнь та боєприпасів в Україні, з особливим акцентом на західній зброї² (ручні гранати та одноразові реактивні гранатомети)³, зброї, яку використовують російські війська (окремі автомати типу АК), та зброї, що викликає особливе занепокоєння (переносні ракетні комплекси). Аналіз базується на даних та фотографіях зброї та боєприпасів, вилучених українськими органами влади з 2022 року, з особливим акцентом на 2023–2024 роках. Small Arms Survey та Центр безпекових досліджень «СЕНСС» зібрали дані шляхом щоденного пошуку в ручному режимі та щомісячних автоматичних завантажень відео, фотографій і текстів з десятків офіційних веб-сайтів українського уряду та акаунтів у соціальних мережах. Отримана база даних містить узагальнення 2 587 вилучень, про які повідомлялося у 2023 та 2024 роках⁴. В усіх повідомленнях було представлено одне або кілька відео, фото-доказів вилученої зброї⁵. Ці дані доповнено інформацією, зібраною з документів численних судових справ⁶, пов'язаних із незаконним володінням, транспортуванням або продажем зброї та боєприпасів, а також агрегованими даними про вилучення, зібраними Офісом Генерального прокурора, та письмовою кореспонденцією з Міністерством внутрішніх справ України.

Види незаконної зброї в Україні

Хоча види стрілецької зброї, легких озброєнь та боєприпасів, що перебувають в обігу в Україні з моменту повномасштабного вторгнення, в основному не змінилися, їх відносна кількість змінилася, про що свідчать агреговані дані про вилучення зброї та боєприпасів, зібрані Офісом Генерального прокурора (див. Табл. 1.1). Дані свідчать про різке збільшення вилучень гранат, яке зросло на 155 % з 2019–2021 до 2022–2024 років; одноразових реактивних гранатометів, яке зросло на 137 %; та мін, яке зросло на 112 %. Вилучення гвинтівок також зросло, але не так різко.

Ці дані не тільки відображають динаміку незаконної зброї в Україні, але й свідчать про спільні зусилля українських органів влади з вилучення цих предметів з обігу. Загальна кількість вилученої стрілецької зброї, легких озброєнь та боєприпасів до легких озброєнь зросла більш ніж удвічі з початку повномасштабного вторгнення, що є значним досягненням, зважаючи на перешкоди, що стоять на заваді вилученню та поверненню незаконної зброї в теперішніх умовах. З огляду на велику кількість безконтрольної зброї та боєприпасів, розповсюджених по всій Україні, а також постійне постачання додаткової зброї на передову, надзвичайно важливим є подальше виділення ресурсів на операції з повернення зброї та знешкодження вибухонебезпечних предметів.

Таблиця 1.1 Незаконна стрілецька зброя та боєприпаси, вилучені органами влади України, 2019–2024 рр.

Тип предмета	Кількість								
	До повномасштабного вторгнення				Від початку повномасштабного вторгнення				Динаміка (%) порівняно з 2019–21 to 2022–24
	2019	2020	2021	Разом	2022	2023	2024	Разом	
Гладкоствольна зброя	60	40	64	164	60	58	41	159	-3%
Гвинтівки	854	941	895	2 690	1 291	1 292	1 334	3 917	+46%
Інша вогнепальна зброя	920	643	613	2 176	588	3 018	529	4 135	+90%
Газова та пневматична зброя	34	27	24	85	28	30	17	75	-12%
Вогнепальна, газова та пневматична зброя разом	1 868	1 651	1 596	5 115	1 967	4 398	1 921	8 286	+62%
Одноразові реактивні гранатомети	64	53	18	135	25	118	177	320	+137%
Гранати	1 889	1 228	926	4 043	1 110	4 417	4 784	10 311	+155%
Міни	84	24	7	115	9	148	87	244	+112%
Одноразові реактивні гранатомети, гранати і міни разом	2 037	1 305	951	4 293	1 144	4 683	5 048	10 875	+153%
Патрони і набойі	204 899	179 186	134 166	518 251	199 850	720 183	602 799	1 522 832	+194%

Джерела: Офіс Генерального прокурора України (2019; 2020; 2021b; 2022; 2023b; 2024c)

Незаконне поширення західної зброї

До початку повномасштабного вторгнення майже вся вилучена зброя, розглянута Small Arms Survey, була зразками озброєння Варшавського договору, які вперше були введені в експлуатацію кілька десятиліть тому. Дослідження Small Arms Survey щодо боєприпасів для вогнепальної зброї, ручних гранат, одноразових реактивних гранатометів та протипіхотних мін, вилучених українськими органами влади з 2014 року до середини 2020 року, показало, що майже всі ці предмети були виготовлені в Росії / СРСР або Східній Європі, а переважна більшість з них – у 1970-х і 1980-х роках (Шредер і Шумська, 2021). Такий рівень однорідності зброї свідчить про великі запаси подібної зброї, доступні як Російській Федерації, так й Україні, а також географічно обмежений характер війни.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 2022 року призвело до диверсифікації запасів незаконної зброї, хоча темпи змін були набагато повільнішими, ніж іноді стверджується. У відповідь на вторгнення члени НАТО та Європейського Союзу (ЄС) разом з іншими державами-однодумцями розпочали велику кампанію військової допомоги, спрямовану на зміцнення та підтримку Збройних Сил України. Зброя та боєприпаси, поставлені в межах цієї ініціативи, включають десятки тисяч одиниць стрілецької зброї та легких озброєнь, а також мільйони патронів⁷. Серед цієї зброї є моделі, які раніше не траплялися в незаконному обігу в Україні. Російський уряд неодноразово заявляв, що значна частина західної військової допомоги, наданої Україні, потрапила на чорний ринок. У жовтні 2023 року перший заступник Постійного представника Росії в ООН оцінив, що 20% зброї та боєприпасів, експортованих до України, було перенаправлено (ТАСС, 2023). Якщо це правда, це означатиме, що українські власті відкрито розкрадали або мовчазно дозволяли крадіжку десятків тисяч одиниць зброї та мільйонів патронів. Швидкий приплив такої великої кількості зброї може змінити нелегальні запаси, а нововведені західні зразки зброї можуть витіснити багато радянських моделей, які до 2022 року становили майже всі ці запаси.

Щоб оцінити це та інші твердження про незаконне поширення західної зброї, Small Arms Survey у 2023–2024 роках систематично збирав дані про вилучення нещодавно імпортованих західних ручних гранат й одноразових реактивних гранатометів та порівнював їх з даними про моделі вилучених гранат й одноразових реактивних гранатометів, виявлених у незаконних потоках до повномасштабного вторгнення («старі моделі»)⁸. Ручні гранати та одноразові реактивні гранатомети були обрані як проксі-категорії, оскільки їх найчастіше вилучають порівняно з іншими видами зброї, а також тому, що Small Arms Survey уже мав детальну базу даних про моделі цих двох категорій зброї до початку повномасштабного вторгнення.

Дані свідчать, що західна зброя поширилася Україною, але немає доказів її масштабного, систематичного нецільового використання. Small Arms Survey виявив випадки вилучення західних ручних гранат або одноразових реактивних гранатометів у

2023 та 2024 роках у всіх областях України, крім однієї⁹. Однак більшість цих вилучень були невеликими, а західні моделі становили лише невелику частину вилучених предметів. З 4 129 вилучених гранат, ідентифікованих за моделлю¹⁰, лише 437, або 11%, були західними моделями, а середня кількість вилучених західних гранат на один випадок становила лише 2, на відміну від 3,5 на одне вилучення для «старих моделей» (Small Arms Survey і CENCC, 2025).

Іншим можливим показником масштабного або систематичного відхилення є повторні вилучення великої кількості гранат однієї моделі, особливо в оригінальних ящиках або з однаковими номерами партії. Такі вилучення західних гранат не набули поширення. Із 1 177 вилучень, у яких моделі вилучених гранат можна було ідентифікувати, 46 містили 10 або більше гранат однієї моделі, і з цих вилучень лише 2 містили 10 або більше західних гранат однієї моделі (див. Рис1–5; Small Arms Survey і CENCC, 2025).

Дані про вилучені переносні ракетні комплекси показують подібну схему розповсюдження, що свідчить про широке географічне поширення одноразових реактивних

Рисунки 1–5 Приклади вилучень великих партій гранат однієї моделі, 2023–2024 роки

Примітки: 1) Ящики зі старими гранатами моделей РГО та Ф-1, вилучені в Луганській області в 2023 році. 2) 350 старих гранат Ф-1, вилучених на контрольно-пропускному пункті в Донецькій області в 2024 році. 3) Ящик зі старими гранатами Ф-1 та детонаторами, знайдений у приватному будинку в Кіровоградській області в 2023 році. 4) Західні гранати М67 і GHO, а також гранати старих моделей РГД-5 і Ф-1, вилучені у торговців зброєю в Запорізькій області в 2024 році. 5) Гранати Ф-1 і РГД-5, знайдені в гаражі в Дніпропетровській області в 2024 році.

Джерела: Поліція Луганської області (2023); Головне управління Національної поліції у Дніпропетровській області (2024); Головне управління Національної поліції у Кіровоградській області (2023); Військова служба правопорядку ЗСУ (2024); НПУ (2024)

Рисунки 6–8 Старі (радянського зразка) та західні одноразові реактивні гранатомети, вилучені українськими органами влади, 2023–2024

Примітки: 6) Одноразові реактивні гранатомети старого зразка серії РПГ, вилучені в організованого злочинного угруповання в Дніпропетровській області в 2023. 7) Шість чеських протитанкових гранатометів РПГ-75, виявлених під час рейдів у Тернопільській та Івано-Франківській областях. 8) П'ять реактивних протитанкових гранат РПГ-22, знайдені в гаражі в Сумській області у травні 2024 року.

Джерела: Головне управління Національної поліції у Дніпропетровській області (2023); Головне управління Національної поліції в Тернопільській області (2023); Головне управління Національної поліції в Сумській області (2024)

гранатометів, зокрема західні моделі, але в обмеженій кількості. У досліджених випадках виявлено загалом 263 одноразові реактивні гранатомети, вилучені щонайменше в 20 областях. Із них 232, або приблизно 88%, можна було ідентифікувати за моделлю. Із одноразових реактивних гранатометів, які можна було ідентифікувати за моделлю, 78% були старими моделями, причому дві найпопулярніші системи – радянські РПГ-22 та РПГ-26 – становили половину всіх ідентифікованих гранатометів (Small Arms Survey і СЕНСС, 2025).

Решта одноразових реактивних гранатометів представлена 50 західними моделями, які були вилучені щонайменше в 15 різних областях. Середня кількість західних одноразових реактивних гранатометів на одне вилучення була низькою (менше двох гранатометів), як і кількість великих вилучень. З п'яти випадків, у яких було вилучено п'ять або більше гранатометів однієї моделі, лише в одному випадку фігурували західні зразки. На Рис. 6–8 показано одноразові реактивні гранатомети, вилучені в трьох з п'яти випадків.

Таким чином, західна зброя поширилася по всій Україні, однак у відносно невеликій кількості. Західні зразки становили лише 11% від всіх вилучених гранат, що були досліджені, і більшість вилучень склалися з двох або менше гранат таких зразків. Західні одноразові реактивні гранатомети вилучалися дещо частіше, але при цьому вони становили лише невелику частину всіх вилучених одноразових реактивних гранатометів, що було досліджені, і зазвичай вилучалися в невеликій кількості. Ці вилучення свідчать скоріше не про системне перенаправлення,

спричинене корупцією, про яке заявляє російський уряд, а про незначні втрати та витоки, які зазвичай спостерігаються в зонах бойових дій (що трапляються у всіх Збройних Силах, зокрема у тих, які безпеку арсеналів зброї вважають пріоритетною).

Незаконне поширення зброї, яка використовується російськими військами

Зброя, яка використовується російськими військами, також широко розповсюдилася в Україні. Щоб оцінити характер і масштаби цього розповсюдження, Small Arms Survey порівняв кількість вилучених сучасних російських автоматичних гвинтівок АК-12 з кількістю вилучених автоматів типу АК-74, які були одними з найпоширеніших моделей автоматів і гвинтівок, вилучених до початку повномасштабного вторгнення.

Автомати АК-12 були обрані через наявні докази того, що ця модель не була в арсеналі української армії до початку повномасштабного вторгнення, тоді як інші поширені автоматичні гвинтівки типу АК були в арсеналі як Російської Федерації, так і України, що робить їх менш корисними для відстеження змін у незаконних потоках з 2022 року. Крім того, пошук документів в Єдиному державному реєстрі судових рішень України не дав жодних результатів за запитом «АК-12» до початку повномасштабного вторгнення, що свідчить про те, що до початку 2022 року в незаконних запасах автомати АК-12, якщо взагалі були, то в поодиноких випадках.

Дані показують, що, як і західна зброя, автомати АК-12 поширилися в Україні, але порівняно в невеликій кількості (див. Рис. 9–11). У судових документах за 2023 і 2024 роки Small Arms Survey виявив випадки незаконного володіння, продажу

Рисунки 9–11 Російські автомати типу АК-12, вилучені у торговців зброєю в Україні, 2023-2024

Примітки: Автомати типу АК-12, вилучені у торговців зброєю в Одеській (9), Львівській (10) та Вінницькій (11) областях у 2023 та 2024 роках.

Джерела: Головне управління Національної поліції у Львівській області (2024); Головне управління Національної поліції в Одеській області (2023); Офіс Генерального прокурора України (2023а)

або транспортування автоматів АК-12 у 14 з 23 областей, за якими є дані, зокрема західні області: Чернівецьку, Івано-Франківську, Хмельницьку і Львівську¹¹. Зведені дані про вилучення зброї містять приклади незаконного володіння автоматами АК-12 ще у п'яти областях¹².

Водночас дані свідчать, що автомати АК-12 залишаються невеликою часткою від усіх незаконних автоматичних гвинтівок типу АК в Україні. АК-12 становили лише 9% з 314 автоматів АК-74 та АК-12, зазначених у судових документах, проаналізованих Small Arms Survey. Ця цифра узгоджується із заявами українських органів влади щодо вогнепальної зброї, задекларованої цивільними особами. У відповіді на запит СЕНСС та Small Arms Survey від 25 квітня 2025 року Міністерство внутрішніх справ підтвердило, що «[...] переважну більшість автоматичної вогнепальної зброї, задекларованої цивільним населенням, становлять радянські автомати Калашнікова моделі АК-74. Нові моделі цього виробника, виготовлені в Російській Федерації, задекларовані в поодиноких випадках»¹³.

Крім того, Small Arms Survey дослідив поширення російських реактивних протитанкових гранат РПГ-30, які, як виявляється, також були практично відсутні в описах вилучення незаконної зброї в Україні до початку повномасштабного вторгнення.

Рисунки 12–13 Російські реактивні протитанкові гранати РПГ-30, вилучені українськими органами влади, 2024 рік.

Примітки: 12) Граната РПГ-30 та інша зброя та боєприпаси, знайдені в гаражі 52-річного мешканця Херсона в березні 2024 року. 13) Граната РПГ-30 та інші гранатомети, знайдені в покинутій будівлі в Києві в лютому 2024 року. В обох випадках, протитанкові гранати РПГ-30 та інша зброя були покинуті російськими військами в деокупованих районах. За повідомленнями, схованка, виявлена в Києві, призначалася для майбутнього використання російськими диверсантами.

Джерела: Головне управління Національної поліції в Херсонській області (2024а); СБУ (2024а)

Уперше застосована в 2008 році, РПГ-30 є протитанковою зброєю останнього покоління, розробленою спеціально для подолання сучасних систем активного захисту (САЗ), що використовуються для захисту броньованої техніки. САЗ намагаються знищити снаряди, які наближаються, уражаючи їх пострілом, перш ніж вони досягнуть цілі. На відміну від старих гранат радянського виробництва, що знаходяться в обігу в Україні, РПГ-30 має боєприпас-імітатор, спеціально розроблений для нейтралізації такого снаряда та подолання САЗ.

Попереднє дослідження Small Arms Survey щодо незаконного поширення одноразових реактивних гранатометів в Україні не виявило жодних доказів незаконного обігу РПГ-30 до початку повномасштабного вторгнення¹⁴, а пошук в Єдиному державному реєстрі судових рішень України не виявив жодного випадку кримінальної діяльності, пов'язаної з РПГ-30, до 2022 року. Однак з того часу вони були неодноразово вилучені щонайменше в семи областях (див. Рис. 12–13)¹⁵, зокрема в торговців зброєю, що базуються в Миколаєві¹⁶. Не дивно, що більшість РПГ-30,

Інформаційний блок 1.1 Іранська зброя в Україні

З огляду на великий обсяг військової допомоги, наданої Іраном Російській Федерації, логічно припустити, що серед вилученого озброєння, яке спочатку використовували російські війська, зрештою буде велика кількість стрілецької зброї, легких озброєнь та боєприпасів, вироблених в Ірані. Однак наразі немає достатніх доказів таких вилучень. Small Arms Survey не виявив іранських моделей ручних гранат або одноразових ручних гранатометів серед вилучених зразків, а визначення безпосереднього джерела невеликої кількості іранської зброї, що була виявлена, ускладнюється тим, що США передали урядові України іранську зброю та боєприпаси, вилучені на Близькому Сході¹⁷.

Одним з небагатьох чітко ідентифікованих іранських предметів¹⁸, зафіксованих серед вилучених зразків є «бойова сумка» з іранськими набоями калібру 7.62 × 54 тт, яку було вилучено разом із іншою зброєю та боєприпасами у торговця зброєю в Житомирській області¹⁹. Він отримав зброю від своїх спільників, які перебували поблизу лінії зіткнення на сході, а потім продавав клієнтам по всій Україні. У звіті про вилучення контрабандні предмети описані як «російська зброя», що дозволяє припустити, що бойову сумку дійсно використовували російські війська (Головне управління Національної поліції в Тернопільській області, 2024). Однак на фотографіях іранської зброї та боєприпасів, захоплених американськими військами в Аравійському морі і згодом відправлених до України для використання Збройними Силами, зафіксовані бойові сумки з подібним маркуванням (див. Рис. 14–16), що підвищує ймовірність того, що вилучена сумка походила з американської партії. Ця неоднозначність підкреслює одну з ключових змін в обігу незаконної зброї в Україні з початку війни, а саме її перетворення з одноманітної колекції зброї радянського й російського зразків, яка в основному походила з колишніх російських і українських запасів, на суміш зброї, що походить з різних регіонів і постачається різними урядами.

► **Рисунки 14–16** «Бойова сумка» з боєприпасами до вогнепальної зброї іранського виробництва, вилучений у Житомирській області, жовтень 2024 року.

Примітка: Боєприпаси іранського виробництва калібру 7.62 × 54 мм, вилучені в Житомирській області (14–15), порівняно із пакунком з боєприпасами іранського виробництва того ж калібру, виявленою в іранській партії зброї та боєприпасів, перехопленій американськими військами в аравійському морі в грудні 2022 року (16).

Джерела: Головне управління Національної поліції в Тернопільській області (2024); Окружний суд США Округ Колумбія (2023)

задокументованих українськими органами влади, були або вилучені з покинутих або заздалегідь розміщених російських складів у деокупованих районах, або вилучені у громадян, які знайшли їх у російських складах та інших місцях зберігання зброї.

Незаконне поширення переносних ракетних систем

Переносні ракетні комплекси (переносні зенітні ракетні комплекси (ПЗРК) та протитанкові керовані ракети (ПТКР) й ракетні комплекси (ПТРК)) є одними з найбільш чутливих незаконних видів зброї, виявлених в Україні. Ці системи привертають більшу увагу і підлягають суворішому контролю, ніж інша стрілецька зброя та легкі озброєння, через поєднання таких характеристик, як велика дальність, точність, летальність проти цілей високої цінності (літаки та броньовані транспортні засоби), портативність та можливість приховування. Особливе занепокоєння викликає терористична загроза для комерційних авіалайнерів, яку становлять ПЗРК.

Ця зброя також є предметом багатьох заяв щодо ймовірної міжнародної торгівлі зброєю українського уряду, зокрема імпортованою західною зброєю²⁰. Для оцінювання цих заяв Small Arms Survey проаналізував дані та фото- й відеофіксації

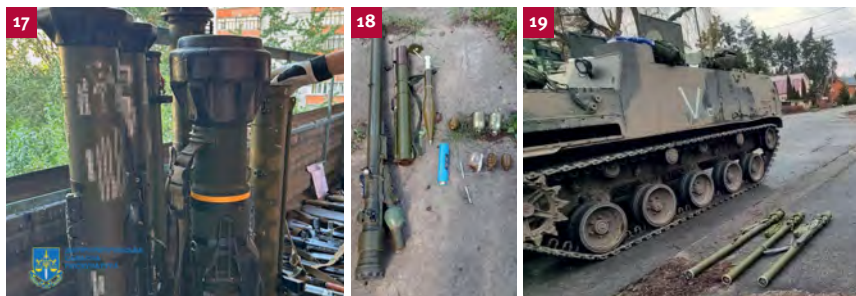
вилучених переносних ракетних комплексів у 2023 та 2024 роках, а також десятки документів із судових справ щодо підозрюваних або підтверджених випадків незаконної діяльності, пов'язаної з переносними ракетними комплексами, що відбулася протягом цього періоду.

Кількість ПЗРК та ПТРК на відео та фотографіях вилучених зразків була відносно невеликою, і майже всі вони були старими моделями (див. Табл. 1.2).

Єдиним задокументованим під час вилучення західним ПТРК був британський «NLAW» (легка протитанкова зброя наступного покоління), конфіскований у липні 2024 року в торговців зброєю в Дніпропетровській області (див. Рис. 17). На відео та фотознімках вилученої зброї за 2023 і 2024 роки не було виявлено жодного західного ПЗРК, а єдиним вилученим західним ПЗРК, ідентифікованим Small Arms Survey, був польський «Piogun», вилучений українськими органами влади до періоду, що розглядається (див. Рис. 18)²¹.

Small Arms Survey не виявив фотографій і відеозаписів, або навіть згадок про ПЗРК останнього покоління виробництва Російської Федерації (9К333 «Верба») у звітах про вилучення зброї або судових документах. Однак фотографії в соціальних мережах з перших днів вторгнення свідчать про те, що принаймні декілька ПЗРК «Верба» були покинуті російськими військами, що викликає занепокоєння щодо їх незаконного придбання та використання. Особливе занепокоєння викликають фотографії трьох комплектних ПЗРК «Верба» – ракет у пускових трубах, рукояток та блоків охолодження акумуляторів – захоплених або залишених російськими військами в березні 2022 року (див. Рис. 19). Ці системи вилучили українські військові, але численні, добре задокументовані випадки, коли українські цивільні

Рисунки 17–19 Приклади західних і російських ПЗРК, ПТРК та ПТКР, вилучених в Україні, 2022–2024 р.

Примітки: 17) Британський ПТРК «NLAW», вилучений у торговців зброєю із Дніпропетровській області в 2024 році. 18) Польський ПЗРК «Piogun» та батарея, знайдені у квартирі, розташованій у деокупованій місцевості Донецької області в 2022 році. 19) Три повні ПЗРК «Верба», захоплені або залишені російськими солдатами поблизу Києва у 2022 році.

Джерела: Макарівська сільська рада (2022); Офіс Генерального прокурора України (2024b); Уніан (2022)

Таблиця 1.2 Вилучення переносних ракетних комплексів українськими органами влади, 2023–2024 р.

Дата звіту	Тип	Предмет/модель	Кількість	Область	Тип/опис інциденту
Лютий 2023	ПТРК	«Конкурс»	2	Херсонська	Вилучено у місцевого жителя, який, за повідомленнями, співпрацював з російськими військами.
Липень 2023	ПТРК	«Фагот»	3	Харківська	Зібрані на лінії фронту та зберігалися в гаражі.
Липень 2023	ПТРК	Невідомо	1	Херсонська	Знайдено в гаражі разом з великою кількістю іншої зброї.
Вересень 2023	ПТРК	«Конкурс»	1	Київська	Знайдено в схованці з незаконною зброєю в помешканні військовослужбовця.
Вересень 2023	ПЗРК	«Ігла» та батарейні блоки	2	Херсонська	Вилучено у священика після того, як він спробував продати ПЗРК та компоненти типу ПГ-7 за 115 000 гривень (близько 2 600 доларів США).
Вересень 2023	ПТРК	«Конкурс» і «Фагот»	6	Київська	Вилучено у мешканця Києва, який зберігав велику кількість зброї та боєприпасів у своїй квартирі та гаражі.
Листопад 2023	ПЗРК	«Ігла»	2	Харківська	Знайдено разом з іншою зброєю в будинку 40-річного мешканця.*
Березень 2024	ПТРК	«Метис»	3	Чернігівська	Знайдено разом з іншою зброєю в невизначеному «нежитловому приміщенні».
Травень 2024	ПТРК	«Метис»	2 ²²	Харківська	Знайдено в будинку мешканця Харкова, який ремонтував і продавав зброю в Darknet.
Липень 2024	ПТРК	Легка протитанкова зброя нового покоління (NLAW)	1	Дніпропетровська	Вилучено разом з іншою зброєю та боєприпасами у торговців зброєю в Дніпропетровській області.

Примітки: * У звіті про вилучення зазначено, що було вилучено два ПЗРК «Стріла-2». Ймовірно, йдеться про вилучення ПЗРК «Стріла-2», однак на фотографіях вилученої зброї видно два ПЗРК «Ігла».

особи збирали покинуте російське спорядження, підвищують імовірність того, що інші ПЗРК «Верба» все ще перебувають поза контролем уряду (або в невиявлених схованках зброї, або у володінні цивільних осіб) і можуть бути передані злочинним угрупованням.

Аналіз судової документації щодо переносних ракетних комплексів показує схожі тенденції розповсюдження. Як і у вищезазначених випадках вилучення, більшість справ, описаних у судових документах, стосуються невеликої кількості компонентів для старих ПЗРК або ПТРК²³. Small Arms Survey виявив 21 судову справу, пов'язану з переносними ракетними комплексами у 2023 та 2024 роках, із яких 20 стосувалися ймовірного незаконного володіння або продажу обладнання (повних систем або компонентів). Із цих 20 справ 18 стосувалися 5 або менше компонентів ПЗРК або ПТРК, а щонайменше 13 – компонентів, ідентифікованих як старі комплекси радянської розробки, які вже багато років перебувають в обігу в Україні. Західні переносні ракетні комплекси або їхні компоненти були зазначені в документах лише п'яти справ, чотири з яких стосувалися одного «NLAW» (три справи) або ПТРК «Джавелін» (одна справа)²⁴. У цих справах було висунуто обвинувачення в міжнародній торгівлі зброєю лише у двох із 20 випадків, і жодна з ракет переносних ракетних комплексів, вилучених в обох цих випадках, не була західною.

Зрештою, судові справи свідчать про масштабність зусиль України щодо запобігання торгівлі ПТРК та ПЗРК та про суворість, з якою ці зусилля здійснюються. Стаття в газеті «Нью-Йорк Таймс» від 12 травня 2023 року коротко натякає на ці зусилля та зобов'язання щодо забезпечення безпеки імпортованої зброї. У статті цитується українська парламентарка Олександра Устінова, яка яскраво ілюструє, на що готові піти солдати, щоб запобігти втраті імпортованої зброї: «У нас буквально гинули люди, бо щось було залишено, і вони повернулися, щоб забрати це, і були вбиті» (Jakes, 2023; див. розділ 2).

Судові документи містять численні приклади реалізації цього зобов'язання, починаючи від таємних операцій проти солдатів, підозрюваних у продажу зброї, і закінчуючи висуненням кримінальних звинувачень та накладенням штрафів за широкий спектр правопорушень, зокрема неналежне документування використання ракет ПТРК «Джавелін»²⁵ та зберігання конфіденційних даних, пов'язаних з ПТРК, на незахищеному пристрої²⁶. У грудні 2024 року стоматолог, який дозволив українській військовій частині зберігати зброю та боєприпаси у своєму особистому гаражі в Миколаєві, отримав рік умовного терміну за те, що не організував вивезення зброї через два місяці після того, як представники частини повідомили, що їм більше не потрібне місце для зберігання, але, очевидно, не забрали зброю самостійно²⁷. Аналогічно, в липні 2024 року українські органи влади виявили великий арсенал зброї та боєприпасів, зокрема ПТРК «NLAW», у будинку волонтера, який з початку війни навчав українських військових правильному користуванню зброєю. Волонтер стверджував, що йому потрібна велика кількість різної зброї

для тренувань, і що він не мав іншого місця для її зберігання. Проте українські органи влади висунули проти нього кримінальні обвинувачення в незаконному придбанні та зберіганні вибухових пристроїв і речовин, що карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років²⁸.

Звинувачення у міжнародній торгівлі

Наведені вище приклади ставлять під сумнів багато тверджень про недостатню безпеку українських складів і викрадення західної зброї, більшість з яких стосуються нібито міжнародної торгівлі. Усебічна оцінка міжнародної торгівлі зброєю з України виходить за межі цього звіту, але аналіз наявних даних і останніх звинувачень не дав достатніх доказів системної або широкомасштабної міжнародної торгівлі українськими переносними ракетними комплексами або іншою зброєю. Як зазначалося вище, Small Arms Survey виявив лише один потенційно значущий випадок спроби міжнародної торгівлі західними переносними ракетними комплексами з України, і наразі мало відомо про наміри обвинувачених. Інші ймовірні випадки міжнародної торгівлі з України, розглянуті Small Arms Survey, були або спростовані, або джерело звинувачень не надало зовнішніх перевірених доказів на підтвердження своїх тверджень.

Наприклад, у травні 2023 року мексиканський таблоїд опублікував статтю з фотографією «Джавеліна», який нібито був незаконно перевезений з України до Мексики (Hernández, 2023). Цей «Javelin» виявився безвідкатною зброєю – гранатометом AT-4 – зброєю, яка вже багато років незаконно циркулює в Латинській Америці. Інші медіа та соціальні мережі багато повідомляли про контрабанду великої кількості української зброї до Близького Сходу, Центральної Африки, Південно-Східної Азії та кількох країн Європи²⁹. Деякі з цих повідомлень не містять доказів на підтвердження своїх тверджень, а інші цитують (і часто неправильно тлумачать) заяви європейських правоохоронних органів або анонімних джерел.

Прикладом багатьох повідомлень, що посилаються на анонімні джерела, є стаття в британському медіа, опублікована в червні 2024 року, у якій стверджувалося, що гангстери в іспанському місті Санлукар придбали «зброю, призначену для України». Із посиланням на анонімних «досвідчених агентів» у статті зазначається, що «багато зброї, яка зараз перебуває в руках злочинців, схоже, зробила «круговий шлях» до України» (Sarret and Ortega, 2024). Крім цитат з анонімних джерел, не наводиться жодних доказів, а також є лише нечіткі згадки про вилучення боєприпасів калібру НАТО та «італійських гвинтівок НАТО». Далі в статті згадуються заяви Європолу та Національної поліції Іспанії щодо можливого ризику майбутньої контрабанди з України, а також повідомлення про контрабанду української зброї до інших країн Європи. Офіційні особи, опитані Small Arms Survey, зазначили, що багато таких

тверджень є або неправдивими, або перебільшеними. Представник Інтерполу наголосив, що їхня організація «розглянула деякі повідомлення про вилучення української зброї в державах-членах ЄС, зокрема у Фінляндії та Іспанії, і ці повідомлення були спростовані. Були деякі випадки вилучення зброї на кордоні, але нічого значного»³⁰.

Коментар представника Інтерполу узгоджується із заявами інших урядовців та незалежних дослідників. У лютому 2015 року посадовиця європейських правоохоронних органів повідомила Small arms Survey, що іспанські органи влади не виявили «жодного зв'язку» між боєприпасами, вилученими в Санлукарі, й Україною. «Наразі іспанські правоохоронні органи не змогли пов'язати жодного конкретного випадку з Україною», – зазначила посадовиця. Хоча їй відомо про окремі випадки незаконного обігу зброї з України, більшість таких випадків «має місце в межах кордонів України»³¹. Подібні заяви зробили представники НАТО, ЄС та Міністерства оборони США, а дослідження, проведене Глобальною ініціативою проти транснаціональної організованої злочинності, підтверджує ці заяви³².

Якщо українські ракети та ракетні комплекси все-таки будуть вилучені за кордоном, то ймовірність того, що вони походять з Росії, така ж або навіть більша, ніж ймовірність того, що вони походять з України. Російські війська захопили невідому кількість переносних ракетних комплексів у українських військ, а Кремль має досвід торгівлі захопленими ракетними комплексами. 2014 року українські війська вилучили у підтримуваної Росією озброєної групи в Донецькій області польський ПЗРК «Гром», який британська організація Conflict Armament Research (CAR) згодом відстежила до партії, експортованої до Грузії 2007 року і використаної грузинськими військами проти російських військ, що вторглися наступного року (див. Рис. 20–21)³³.

Рисунки 20–21 Польський ПЗРК «Гром», вилучений у підтримуваної Росією озброєної групи в Донецькій області, травень 2014 року.

Джерело: Міністерство оборони України (2014)

За даними CAR (2021, с. 189), кілька систем було втрачено в бою і «захоплено російськими силами». Немає підстав вважати, що російський уряд не займатиметься подібною торгівлею ракетними комплексами, захопленими в Україні, якщо російські чиновники вважатимуть, що це сприятиме досягненню їхніх цілей, як у військовому, так і в дипломатичному плані.

Із огляду на ці причини надзвичайно важливо, щоб майбутні звинувачення в міжнародній торгівлі зброєю з України були підкріплені детальними, зовнішньо підтвердженими доказами. Прикладами таких доказів є, серед іншого, відео та фотознімки зброї, що є предметом торгівлі, та її маркування; транспортні документи або дані GPS, що показують місце походження та транзитні пункти поставок зброї; зображення маркування на ящиках зі зброєю, яка є предметом торгівлі; а також транспортні та складські документи, що розкривають ланцюжок зберігання зброї. Розробники політик та інші зацікавлені сторони повинні скептично ставитися до будь-яких повідомлень про торгівлю, які не містять хоча б деяких зовнішніх підтверджувальних доказів, що має бути обов'язковою умовою для публікації повідомлень на цю тему в майбутньому.

Джерела незаконної зброї та боєприпасів в Україні

Хоча загальнодоступна інформація про джерела незаконної зброї та боєприпасів в Україні є менш повною, ніж інформація про типи, моделі та обсяги самої зброї, дані із судових документів та звітів про вилучення зброї дають певне уявлення про те, де і як українські цивільні особи отримують незаконну зброю та боєприпаси. На основі аналізу цих даних Small Arms Survey визначив п'ять загальних категорій джерел незаконної зброї в Україні:

- зброя, знайдена або зібрана на деокупованих територіях або поблизу лінії зіткнення;
- зброя, знайдена за межами деокупованих територій та територій поблизу лінії зіткнення;
- зброя, яку незаконно передали російські сили;
- зброя, яку незаконно продали (або іншим чином передали) цивільні особи; та
- зброя, незаконно придбана та продана (або іншим чином передана) з арсеналів українського уряду.

Хоча цей перелік не є вичерпним, а різні категорії частково перетинаються, він усе ж підкреслює децентралізований характер незаконного обігу зброї в Україні, а також необхідність зосередити увагу на всіх потенційних джерелах незаконної зброї та боєприпасів, а не лише на арсеналах українського уряду, які до цього

Рисунки 22–24 Зброя та боєприпаси, вилучені з деокупованих територій або поблизу лінії зіткнення, 2023–2024 р.

Примітки: 22) Зброя та боєприпаси, вилучені у Київській, Миколаївській та Львівській областях у торговців, які збирали покинуту зброю в районах, офіційно окупованих російськими військами, червень 2024 року. 23) Приклади майже 40 видів зброї, вивезеної з «зони бойових дій» і виставленої на продаж 49-річним мешканцем Вінницької області. 24) Деякі з десятків предметів зброї, вилучених у Донецькій та Харківській областях у контрабандистів, які мали намір продати її місцевим злочинцям. За повідомленнями, контрабандист у Харківській області мав у своїй квартирі нелегальну майстерню з ремонту зброї та шукав клієнтів у даркнеті.

Джерела: СБУ (2023b; 2024d; 2024c)

часу були предметом найбільшої уваги та контролю. Дані про вилучені гранати та одноразові реактивні гранатомети свідчать про те, що втрачена та покинута зброя є одним з найбільших джерел цієї зброї в Україні, але обмеженість даних не дозволяє зробити більш точну оцінку.

У 30% випадків вилучень зброї, у яких було ідентифіковано джерело вилучених предметів, зброя була знайдена поблизу лінії зіткнення або на деокупованих територіях³⁴. До цих випадків належать 70%³⁵ вилучень у осіб або груп, які займаються незаконним продажем зброї, та щонайменше вісім із десяти найбільших вилучень у торговців, джерело зброї яких було ідентифіковано. Багато зброї, знайденої на деокупованих територіях, згодом було перевезено та продано в інших регіонах, зокрема в найзахідніших областях. Опис трьох із цих випадків наведено в примітці до Рис. 22–24.

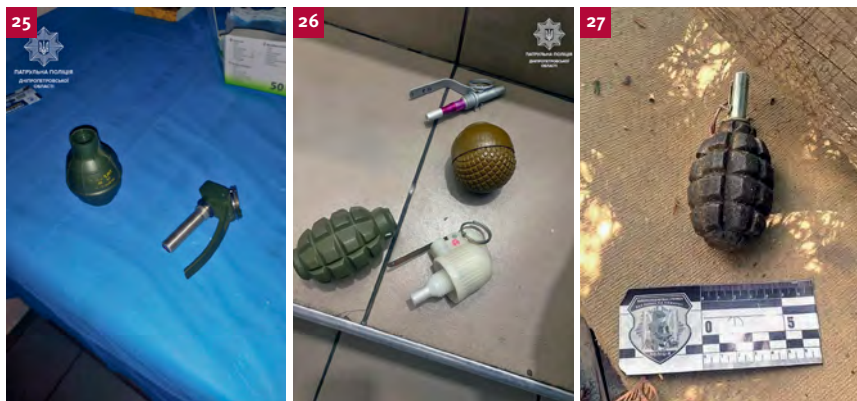
Дані про вилучені автоматів АК-74 та АК-12 також вказують на деокуповані території та території поблизу лінії зіткнення як основні джерела незаконної зброї. Із 155 судових справ, розглянутих Small Arms Survey, у яких визначено джерело походження зброї, майже 70% стосуються автоматів, зібраних або знайдених цивільними особами,

волонтерами або членами Збройних сил України в цих районах. Деякі з цих автоматів були згодом вилучені під час або після незаконного продажу щонайменше в семи різних областях України (Small Arms Survey і СЕНСС, 2025).

Ці дані узгоджуються з аналізом основних джерел незаконної зброї, який провів уряд України. У своїй відповіді на запит від квітня 2025 року до СЕНСС та Small Arms Survey Міністерство внутрішніх справ України визначило три основні джерела стрілецької зброї для цивільного населення: «місця, де проводилися або проводяться бойові дії; схованки зі зброєю, залишені російськими військами під час відступу або створені ними для диверсійних та розвідувальних дій; території України, які перебували під тимчасовою окупацією або з яких було терміново евакуйовано цивільне населення»³⁶.

Великі обсяги зброї та боєприпасів також втрачаються або залишаються в областях, віддалених від лінії зіткнення та деокупованих територій. Ці предмети, походження яких часто залишається незрозумілим, були знайдені українськими органами влади та цивільними особами майже в усіх можливих місцях: на кладовищах, у дворах, на дитячих майданчиках, у лісах, у занедбаних будівлях та гуманітарній допомозі; біля смітєвих контейнерів та смітєвих баків; на узбіччях доріг та берегах річок. 2024 року пацієнт лікарні у Дніпропетровській області знайшов гранату, коли відкрив шухляду у своїй палаті. Три місяці по тому жінка з тієї ж області знайшла гранати Ф-1 та РГО у вбиральні кафе (див. Рис. 25–27).

Рисунки 25–27 Ручні гранати, знайдені цивільними особами в різних регіонах України, 2024 р.

Примітки: 25) Граната DM-61, знайдена в шухляді пацієнтом лікарні в Дніпропетровській області. 26) Гранати та детонатори РГО та Ф-1, знайдені в туалеті кафе в Дніпропетровській області. 27) Граната Ф-1, знайдена дітьми на смітнику в Рівненській області.

Джерела: Патрульна поліція Дніпропетровської області (2024a; 2024b); Поліція Рівненської області (2024)

Повномасштабна війна з Росією є не тільки найбільшим джерелом незаконної зброї, але й найбільшою перешкодою для запобігання незаконному обігу цієї зброї. У вищезазначеній відповіді на запит Міністерство внутрішніх справ визначило три основні перешкоди для запобігання незаконному розповсюдженню зброї та боєприпасів:

- «складна безпекова ситуація в прифронтових регіонах, що ускладнює оперативні та слідчі заходи з виявлення незаконного обігу зброї, а також організацію профілактичної роботи з населенням щодо запобігання його залученню до незаконного обігу зброї;
- високий рівень замінування територій, на яких відбувалися бойові дії, що обмежує безперешкодний доступ до них для повної перевірки та виявлення покинutoї вогнепальної зброї; [та]
- високий рівень залучення співробітників поліції до виконання завдань у межах правового режиму воєнного стану, зокрема безпосередня участь підрозділів поліції в бойових діях, швидке розмінування звільнених територій, евакуація населення в безпечні райони, участь у ліквідації наслідків російських ракетних і артилерійських ударів, розслідування військових злочинів, захист критичної інфраструктури, боротьба з ворожими диверсійно-розвідувальними групами тощо»³⁷.

Іншими словами, повномасштабне вторгнення не тільки призвело до значного зростання кількості зброї, вразливої до незаконного розповсюдження, але й значно ускладнило, як фізично, так і оперативно, вилучення цієї зброї та забезпечення її безпеки.

Російський силові структури є як непрямим, так і прямим джерелом незаконної зброї та боєприпасів в Україні. Він опосередковано сприяє незаконному обігу зброї через втрату та залишення російської зброї на полі бою, а також безпосередньо через попереднє розміщення схованок зброї для використання в таємних операціях та пряме передавання зброї українським цивільним особам, зокрема колаборантам. Найбільш помітне пряме передавання, розглянуте Small Arms Survey, було частиною зірваного замаху, організованого Федеральною службою безпеки Росії з метою вбивства президента України Володимира Зеленського та інших високопосадовців України. План полягав у тому, що українські співники – високопосадовці Управління державної охорони України (УДО) – мали стежити за пересуваннями цільових посадовців і надавати координати місця, де вони перебуватимуть у заздалегідь визначені час і дату. Російські змовники та їхні українські співники мали б потім атакувати це місце в зазначений час за допомогою ракет, дронів та іншої зброї, наданої росіянами та доставленої на місце атаки співробітником УДО. На знімках вилученої зброї дрон, оснащений мінометним снарядом, снаряд РПГ-7 та протипіхотна міна МОН-90 (див. Рис. 28–30). Українські органи влади заздалегідь дізналися про змову і змогли заарештувати змовників до замаху (СБУ, 2024b).

Рисунки 28–30 Зброя та боєприпаси, які, як стверджується, призначалися для використання в російському замаху на вбивство президента України Зеленського

Примітки: 28) Протипіхотна міна МОН-90. 29) Постріл ПГ-7л. 30) Дрон з мінометних снарядом.

Джерела: Офіс Генерального прокурора України (2024а), СБУ (2024б)

Іншими прикладами поставленої Росією зброї, яку нещодавно вилучили українські органи влади, є заздалегідь підготовлена схованка одноразових реактивних гранатометів і ручних гранат, знайдена під підлогою покинутої будівлі в селі поблизу Києва (СБУ, 2024 а); велика схованка протитанкових мін, ПТРК, гранат та іншої зброї, знайдена в колаборанта в Херсонській області (СБУ, 2023а); та 18 одноразових реактивних гранатометів, закопаних у лісі в Харківській області російськими військами під час відступу (Державне бюро розслідувань України, 2023).

Обмеженість даних не дозволяє навіть приблизно оцінити загальну кількість незаконної зброї, отриманої від російських військ, але повідомлення про великі схованки покинутої та заздалегідь розміщеної російської зброї, яку знаходили деякі українські цивільні особи та українські війська, свідчать про те, що її кількість є значною. Більш повні дані про вилучену зброю, зокрема більш послідовні та повні звіти про її маркування, а також більш детальні дані про серійні номери та номери партій українських запасів (для розрізнення вилученої російської зброї від української зброї того ж типу), допомогли б краще зрозуміти ситуацію з незаконною російською зброєю та боєприпасами в Україні.

Збройні сили України також є джерелом незаконної зброї, але немає достатніх доказів, які б підтверджували звинувачення в поширенню та систематичному виведенні зброї з українських запасів. Як зазначалося вище, моделі західних гранат та одноразових реактивних гранатометів, нещодавно імпортованих українськими військовими, становлять лише невеликий відсоток від усієї вилученої зброї цього типу, і зазвичай вилучається лише одна або дві одиниці за раз. Аналогічно,

більшість переносних ракетних комплексів, вилучених у 2023 та 2024 роках, були старими радянськими зразками, які перебували в обігу в Україні з 2014 року, а не західними системами, які зараз використовуються Збройними силами України.

Висновок

Дані про вилучену зброю та боєприпаси в Україні свідчать як про безперервність, так і про зміни в незаконних потоках зброї з початку повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році. Більшість вилученої зброї становлять ті самі радянські зразки багаторічної давнини, які перебувають в обігу в Україні принаймні з 2014 року. Ці старі моделі становили 88% вилучених (ідентифікованих) ручних гранат та 78% одноразових реактивних гранатометів. Поширення цієї зброї по всій країні є ще однією спільною рисою періодів до та після повномасштабного вторгнення. У 2023 та 2024 роках гранати та одноразові реактивні гранатомети вилучалися у цивільних осіб майже в усіх областях України, зокрема й найзахідніших областях.

Водночас дані свідчать про кілька істотних змін у нелегальних потоках. Із моменту повномасштабного вторгнення Росії кількість вилучених бойових засобів (гранат, одноразових реактивних гранатометів і мін) зросла більш ніж удвічі, що не дивно, зважаючи на розгортання величезного обсягу зброї та боєприпасів для військ, дислокованих уздовж протяжних і мінливих ліній зіткнення.

Крім того, дані свідчать про поступову диверсифікацію незаконної зброї в Україні. До повномасштабного вторгнення майже вся вилучена зброя, що була проаналізована, була зразками, виробленими в Росії / СРСР або Східній Європі, і більшість з них була виготовлена в 1970-х і 1980-х роках. Ця ситуація повільно змінюється, оскільки зброя та боєприпаси, які постачають західні уряди, потрапляють до рук несанкціонованих кінцевих користувачів.

Те саме стосується і переносних ракетних комплексів, вилучених протягом 2023 та 2024 років. Із десяти випадків вилучення ракетних комплексів, зазначених у звітах цього періоду про вилучення, лише один стосувався західної системи: один ПТРК «NLAW». 22 ракети, вилучені в інших дев'яти випадках, були призначені для старих систем. Моделі переносних ракетних комплексів, згадані в судових справах 2023 і 2024 років, були дещо різноманітнішими, але більшість з них також були призначені для старих ПЗРК і ПТКР. Крім того, в єдиному випадку, пов'язаному з міжнародною торгівлею (або спробою торгівлі), усі ракети були призначені для старих систем.

Дані не підтверджують заяв російського уряду про значне переспрямування західної зброї від українського уряду. Немає доказів масштабного, систематичного переспрямування західних гранат, одноразових реактивних гранатометів або

переносних ракетних комплексів в Україні, а багато повідомлень про нібито міжнародну торгівлю є або помилковими, або не містять зовнішніх підтверджувальних доказів. Європейські правоохоронні органи вилучали зброю, незаконно вивезену з України, але це траплялося нечасто і лише в невеликих кількостях.³⁸ Натомість дані та документи, проаналізовані у межах дослідження, свідчать про широкий спектр зусиль уряду, спрямованих на вилучення незаконної зброї та боєприпасів, виявлення та ліквідацію схем незаконного обігу зброї, а також забезпечення дотримання правил щодо зберігання, транспортування зброї і поводження з нею та пов'язаних з цим даних. Повний облік цих зусиль, а також персоналу, обладнання, експертизи та фінансування, необхідних для їх підтримки під час війни та розширення після її закінчення, допоможе державам-донорам забезпечити українські органи влади ресурсами, необхідними для мінімізації незаконного обігу зброї в Україні як зараз, так і в майбутньому. ●

Кінцеві примітки до розділу

- 1 Якщо інше не вказано, у цьому розділі йдеться про області.
- 2 У контексті цього розділу під «західною зброєю» розуміємо моделі зброї та боєприпасів, вироблені в державах-членах НАТО та Європейського Союзу (ЄС) (разом зі Швейцарією та Швецією), і не виявлені в Україні до лютого 2022 року.
- 3 Збір та аналіз даних обмежувалися летальними ручними гранатами (вибуховими, осколковими та протитанковими) та одноразовими реактивними гранатометами, ракетами, гранатами, що запускаються з плеча, в одноразових пускових трубах (пускові установки типу РПГ-7 та боєприпаси до них не були включені до даних).
- 4 Оскільки фінансування проєкту було отримано лише 2023 року, збір даних про вилучення зброї, яке здійснювали українські органи влади у режимі реального часу 2022 року не був системним. Тому аналіз даних, зібраних на основі звітів про вилучення, в основному обмежується 2023 та 2024 роками.
- 5 Ці дані були порівняні з основною базою даних Small Arms Survey щодо вилучених ручних гранат, одноразових реактивних гранатометів (ракет, гранат, що запускаються з плеча); та протипіхотних мін, яка містить дані й відео-та/або фотофіксацію, зібрані з 2 895 звітів про вилучення, опублікованих з 2014 року до серпня 2020 року. Слід зазначити, що на фотографіях та відеозаписах вилучень маркування на більшості зброї замальовані (пікселізовані).
- 6 Документи з досліджуваних судових справ були завантажені з Єдиного державного реєстру судових рішень.
- 7 Частковий перелік стрілецької зброї, легких озброєнь та боєприпасів, переданих Україні з початку повномасштабного вторгнення, див. Antezza et al. (2025).
- 8 Звіти про 2 587 вилучень зброї за 2023 та 2024 роки, зібрані Small Arms Survey та СЕНСС, містять фото- та/або відеофіксацію 4 515 гранат та одноразових реактивних гранатометів. Слід зазначити, що деяка зброя, експортована західними державами до України з початку повномасштабного вторгнення, могла бути ручними гранатами або одноразовими реактивними гранатометами, що належать до категорії «старих моделей», хоча Small Arms Survey не має інформації про такі поставки.
- 9 Винятком є Луганська область, для якої детальні дані про вилучення є вкрай обмеженими.
- 10 Ця цифра не включає 123 неідентифіковані гранати.
- 11 Повний перелік областей: Чернігівська, Чернівецька, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Запорізька та Житомирська.
- 12 Такими областями є Донецька, Кіровоградська, Рівненська, Вінницька та Волинська.
- 13 Лист Міністерства внутрішніх справ до СЕНСС та Small Arms Survey українською мовою, 25 квітня 2025 року.
- 14 Див. Шредер і Шумська (2021).
- 15 Ці області – Чернігівська, Дніпропетровська, Харківська, Херсонська, Київська, Миколаївська та Полтавська (Єдиний державний реєстр судових рішень України (ЄДРСР), 2024b; 2024c; 2025).
- 16 Див. ЄДРСР України (2024c).
- 17 Див. Окружний суд США Округ Колумбія (2023) and Міністерство юстиції США (2023).
- 18 У вересні 2024 року українські органи влади також вилучили на контрольно-пропускному пункті в Харківській області кілька блоків іранських вибухових речовин (НГУ, 2024).

- 19 Перевірка документів у базі даних ЄДРСР 26 лютого 2025 року не виявила жодних згадок про вилучену іранську стрілецьку зброю, легке озброєння, або боеприпаси.
- 20 Див., наприклад, Priya (2022) та Phan (2023).
- 21 ПЗРК «Pigup» був знайдений у серпні 2022 року українськими органами влади в покинутому будинку, який раніше займали російські війська. На фотографіях вилученого ПЗРК не видно пускової установки.
- 22 У даних зазначено два ПТРК «Метис», але на фотографіях вилучених предметів видно чотири пускові труби. Фотографії недостатньо чіткі, щоб підтвердити, що дві інші труби дійсно є ПТРК «Метис».
- 23 Див., наприклад, ЄДРСР України (2023; 2024f).
- 24 Лише в одному випадку було вилучено більше ніж один західний переносний ракетний комплекс, і на цей момент про це відомо мало, щоб оцінити його значення. Ця справа розпочалася в жовтні 2024 року, коли українські органи влади зупинили транспортний засіб з військовими номерними знаками на контрольно-пропускному пункті в неназваному місці в Донецькій області. Під час огляду автомобіля було виявлено 27 ракет для британських ПЗРК «Starstreak» (переносних зенітних комплексів 1GM HE K130A4) та 18 ракет для американських ПТРК «Джавелін», щодо яких, як зазначено, водій «не мав підтверджувальних документів» (ЄДРСР України, 2024g). Відсутність необхідних документів сама по собі не є доказом злочинного наміру, і станом на лютий 2025 року загальнодоступні документи не указують додатково на плани водія щодо ракет або того, чи були його дії частиною більш широкої злочинної змови.
- 25 Див. ЄДРСР України (2024a).
- 26 Див. ЄДРСР України (2024e).
- 27 Див. ЄДРСР України (2024h).
- 28 Див. ЄДРСР України (2024d).
- 29 Див., наприклад, ТАСС (2022; 2023).
- 30 Телефонне інтерв'ю з представником Інтерполу, лютий 2025 року. Представник зазначив, що зброя була вилучена у «невеликій кількості українських біженців, які намагалися перетнути кордон з особистою зброєю».
- 31 Посадовиця також зазначила, що їй не відомо про будь-які достовірні повідомлення про міжнародну торгівлю переносними ракетними комплексами з України, вказавши, що «переносні ракетні комплекси – це предмети, які дійсно потрібні [українським солдатам]». Телефонне інтерв'ю з високопоставленою посадовицею європейських правоохоронних органів, 18 лютого 2025 року.
- 32 Див. КМЄС (2024); Європейський парламент (2024); Європол (2025, р. 62); Jakes (2023); Рахункова палата США (2024, рр. 34–35).
- 33 Вилучення було незвичним, оскільки до нього не було зафіксовано випадків використання ПЗРК «Гром» поза контролем уряду, а також вони не імпортувалися українськими військовими.
- 34 Загалом, джерело вилучених предметів доступне для 203 документів про вилучення ручних гранат та одноразових реактивних гранатометів.
- 35 У 26 з 37 випадків незаконного обігу, у яких було встановлено джерело зброї, вона походила з деокупованих територій або територій поблизу лінії зіткнення.
- 36 Листування з Міністерством внутрішніх справ України, 25 квітня 2025 року.
- 37 Листування з Міністерством внутрішніх справ України, 25 квітня 2025 року.
- 38 Листування з посадовцем Європейських правоохоронних органів, 10 травня 2025.

Наразі логіка [дій із трофейною зброєю] полягає скоріше в забезпеченні підрозділів, а не в збуті заради наживи, і схоже, це обмежується полем бою”.

2. НЕФОРМАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТРОФЕЙНОЇ ЗБРОЇ

Марина Малєонюк та Тарас Федірко

Ключові тези розділу

- Українські війська регулярно вилучають покинуту або втрачену російську зброю під час захоплення територій. Перші підрозділи, які входять і контролюють (колишні) російські позиції, мають найбільший доступ до трофейної зброї. Незареєстрована трофейна зброя зазвичай залишається в підрозділі або в особи, яка її захопила. Знайдену зброю, а особливо боєприпаси, також можуть здати в загальний фонд і перерозподілити між різними підрозділами або обміняти на інші важливі ресурси.
- Опитані українські військовослужбовці продемонстрували обізнаність щодо офіційних правил та процедур контролю за виданою державою, офіційно зареєстрованою зброєю, зокрема вимоги реєструвати трофейну зброю як майно військових підрозділів, а також щодо серйозних правових наслідків нереєстрації такої зброї. Українські війська доклали зусиль для перевірки використання та наявності захопленої зброї, а також для її вилучення з підрозділів на передових позиціях. Проте деякі респонденти повідомили лише про часткове дотримання цих вимог.
- Докази свідчать про те, що деякі підрозділи та окремі військовослужбовці уникають реєстрації трофейної зброї в органах влади. Натомість вони використовують її як заміник зброї, виданої державою, щоб уникнути бюрократичних процедур і потенційних штрафів за втрату або пошкодження зареєстрованої зброї, а також щоб пом'якшити дефіцит офіційних поставок зброї. Така практика є прагматичним пристосуванням до часових обмежень і бюрократичного тиску, які офіційні військові правила та дефіцит поставок накладають на і без того перевантажені сили. Деякі командири, схоже, толерують таку практику, визнаючи її практичні переваги.
- Дослідження не виявило доказів того, що трофейна зброя переспрямовується на нелегальні ринки. Опитані військовослужбовці стверджували, що обіг трофейної зброї в основному обмежується лінією фронту. Це узгоджується з висновками Small Arms Survey, хоча є кілька юридично підтверджених випадків переспрямування та незаконного обігу трофейної зброї. Зміна загального перебігу війни або офіційних поставок зброї може збільшити ймовірність переспрямування та використання захопленої необлікованої й непідзвітної зброї, боєприпасів та вибухових речовин в особистих цілях, зокрема незаконний обіг.

Огляд

Українські військовослужбовці регулярно захоплюють зброю, частини зброї та боєприпаси на полі бою. Поширювані в Інтернеті відеозаписи атак українських військовослужбовців на російські позиції ілюструють процес захоплення зброї та боєприпасів. 2023 року батальйон К2 54-ї окремої механізованої бригади¹ опублікував відео, на якому невелика група піхотинців рухається крізь майже знищену посадку між сільськогосподарськими полями і збирає автомати з тіл загиблих російських військових (Батальйон К-2, 2023)². «Віддай, брате», – шепоче чоловік, який знімає відео, і намагається витягнути автомат Калашникова з рук загиблого солдата. Коротке відео показує, як українські військові зібрали щонайменше п'ять автоматів і численні магазини³.

На основі результатів масштабних якісних польових досліджень в Україні (див. Інформаційний блок 2.1) цей розділ аналізує захоплення зброї та боєприпасів українськими військами на полі бою. Як показано на наведеному вище відеозаписі, більшість захопленої на полі бою зброї не є рідкісною чи особливою; це стандартна російська зброя, що часто ідентична тій, яку в значних обсягах постачають українським військам. У розділі досліджено, як і чому українські війська захоплюють цю зброю; як вони її використовують, контролюють її та обмінюються нею з іншими військами; а також висвітлено ризики розповсюдження та незаконного обігу, що виникають у зв'язку з цим. Захоплення та використання трофейної зброї на полі бою розглядається в контексті регулювання обігу зброї в українських Силах оборони. Таким чином, розділ сприяє усвідомленню поточних та майбутніх ризиків незаконного розповсюдження зброї та закладає підвалини для політики контролю над зброєю, яка може відповісти на цей виклик.

Інформаційний блок 2.1 Методи збору й аналізу даних

Цей розділ базується на тематичному аналізі 48 стенограм інтерв'ю з українськими комбатантами або колишніми комбатантами, узятих із більшої вибірки 60 детальних напівструктурованих інтерв'ю, проведених очно по всій Україні в період з вересня 2023 року до травня 2024 року. Із загальної вибірки 32 інтерв'ю були проведені з українськими військовослужбовцями та ветеранами (переважно нижче офіцерського звання); решта 28 були проведені з військовими активістами, членами сімей військовослужбовців та цивільними особами в прифронтових районах. Інтерв'ю взяли у 60 осіб. Повторних інтерв'ю не було. Інтерв'ю зосереджувалися на участі в захопленні трофейної зброї на полі бою та її обігу, а також на обізнаності про такі випадки. Загалом 51 респондент говорив про зброю та боєприпаси (у будь-якому контексті, не тільки захоплення). Із цих 51 інтерв'ю 48 були включені до тематичного аналізу, що

зосереджувався на трофеях із поля бою (інтерв'ю, які вказували на безпосередній досвід захоплення або обміну зброєю, боєприпасів чи спорядження; згадки про конкретні моделі; або загальні роздуми про захоплення). За кількома винятками, респондентами, які говорили про трофейну зброю та боєприпаси, є чоловіки-солдати віком до 35 років, які служать у різних підрозділах Збройних сил України (ЗСУ) та в інших підрозділах Сил оборони, і мають військові спеціалізації, у межах яких передбачено безпосереднє залучення їх до бойових дій на передовій або перебування на лінії зіткнення.

Учасників визначали за допомогою методу снігової кулі: десять перших учасників порекомендували інші контакти, деякі з яких потім порекомендували ще когось. Потенційних респондентів запросили поділитися своїм досвідом військової служби, військової діяльності або, в ширшому сенсі, неформальної економіки війни. З огляду на делікатний характер теми контролю за озброєнням, інтерв'юер порушував питання про зброю, зокрема трофейну, лише після встановлення контакту з респондентом. Респондентів просили повідомити, чи знають вони щось про цю тему і чи готові її обговорювати.

Самоцензура респондентів, імовірно, вплинула на кількість відповідей та їхній характер. Кілька військових респондентів офіційно заперечили будь-яку інформацію про трофейну зброю та заявили, що така практика є незаконною, водночас невербально дали зрозуміти, що говорять неправду і що насправді вони просто вирішили не розкривати певну інформацію через її потенційну делікатність. Респонденти, які обговорювали захоплену зброю, робили це обережно, наприклад, уникаючи обговорення своєї прямої участі та/або участі своїх підрозділів. Натомість вони посилалися на інших солдатів або війська в цілому, часто лише під час неофіційної розмови. Ті, хто безпосередньо обговорював захоплення зброї та боєприпасів, представляли цю практику як «загальноприйнятну», «поширену» або «нормальну». Більше половини опитаних, які говорили про зброю, торкалися питання захоплення зброї на полі бою, часто дуже детально. Серед тих, хто не згадував про це, не було помічено жодних помітних закономірностей.

Метод снігової кулі означає, що вибірка респондентів не є репрезентативною для ЗСУ. Більшість опитаних військовослужбовців були рядовими солдатами нижче офіцерського звання і не посідали командних посад. Хоча їхні розповіді можуть не мати такого широкого охоплення, як розповіді військових вищого рангу, досвід безпосередньої участі в бойових діях означає, що вони, швидше за все, брали участь у захопленні зброї на полі бою. Інтерв'ю показують різноманітність практик та тлумачень захоплення, використання та обігу трофейної зброї на фронтах України, що може допомогти законодавцям у їхніх зусиллях щодо зменшення ризиків розповсюдження зброї та боєприпасів.

Варіанти захоплення зброї

Динаміка бойових дій створює можливості для отримання зброї. Зброю втрачають або залишають на полі бою під час операцій і маневрів, а також залишають в окопах і складах під час поспішного відступу. Доступ до нових позицій, захоплених у російських військ або зайнятих після відходу інших українських військ, дає можливість забрати зброю і боєприпаси, що там залишилися. За словами одного піхотинця:

Я знайшов два гранатомети, [один із яких був] американський, імовірно, покинутий бійцями сусіднього підрозділу після їхнього [нещодавнього] відступу. Одного дня я йшов і – сюрприз! – відчув щось під ногами: сумку з гранатометом і повним комплектом гранат

Таблиця 2.1 Згадані респондентами моделі російської стрілецької зброї, легких озброєнь і боєприпасів, а також інші одиниці зброї, знайдені або захоплені на полі бою

Модель / одиниця зброї	Кількість опитаних, які згадали цю одиницю зброї
«АК» (неконкретні згадки про автомати Калашникова)	18
Боєприпаси (моделі не вказані)	18
Міномети (моделі не вказані)	7
РПГ (моделі не вказані)	6
120-мм міномет (моделі не вказані)	6
Пістолети (моделі не вказані)	6
Ручні гранати (моделі не вказані)	5
АК-12	5
АК-74	4
Автоматичні гранатомети	3
Міномет калібру 82-мм (модель не вказана)	2
Кулемет ПКМ («Покемон»)	2
Одиниці зброї, згадані лише одним респондентом: Гвинтівка ВССВ «Вихлоп», гвинтівка ВСС «Вінторез», кулемет ДШК («Дашка»), кулемет ПКП «Печенєг», кулемет НСВ «Утьос», кулемети (моделі не вказані), реактивний піхотний вогнемет РПО «Шмель», РМГ «Занос», одноразовий ручний гранатомет, підствольний гранатомет, міномет ПМ-38 (120 мм), боєприпаси для кулеметів (моделі не вказані), газові ручні гранати (моделі не вказані), ножі	

Український солдат несе російську зброю, захоплену під час бою між українськими та російськими військами під Харковом, Україна, березень 2022 року. Джерело: Томас Петер / Reuters

для нього! Це було супер. Пізніше я ним скористався. Або візьмемо Бахмут... там багато [російських] «трофеїв» просто валяється. Здається, я зібрав більше 20 магазинів для АК-12. [...] Хтось інший [з мого підрозділу] знайшов АК-12; один боєць знайшов інший автомат Калашникова; другий – гранатомет. Там багато всього; проблема в тому, що треба винести це звідти [із «сірої зони»], [...] що обтяжує і робить тебе легшою мішенню (КДж45)⁴.

Цей респондент згадав автомат АК-12, інші опитані вказували ще інші моделі російської зброї, яку не використовують офіційно в українських Збройних силах, але захопили після наступальних операцій (див. Табл. 2.1). Один солдат сказав:

“ [Ми знайшли вогнемет «Шмель»], і я дуже хотів його випробувати. Ми також знайшли багато різних гранатометів РПГ [реактивних гранатометів] і снарядів до нього. [...] Вони [російські війська] залишили багато снарядів «Карандаш» для РПГ-7 [осколкові снаряди ОГ-7В, введені в експлуатацію приблизно 1999 року]. Такого боєприпасу в Україні

немає, тому ми забрали багато [...], а також інші снаряди для РПГ-7. Наскільки я знаю, гранатомети теж взяли. Пізніше, коли почалися активні атаки, після того, як я був поранений й евакуйований, хлопці захопили «Покемони». Якщо я не помиляюся, ми отримали чотири ПКМ [кулемети] (КДж2).

Оскільки зброя переважно була захоплена під час штурмів та наступальних операцій, доступ до неї був різним: «Коли немає активних штурмів, [...] відповідно у тебе немає багато можливостей зібрати трофеї» (КДж7). Більше можливостей захопити різноманітну зброю та боєприпаси мають перші підрозділи, які входять на позиції, що утримувалися російськими військами або були покинуті українськими військами і контролюють їх (див. Таб. 2.1), а також ті, хто ведуть ближні бої з російськими військами, наприклад, під час штурмів російської піхоти на українські позиції. Як зауважили деякі респонденти, ті, хто першими знаходили зброю, отримували «пріоритет» щодо неї відповідно до «військового етикету» (КДж3). Але навіть ті респонденти, які не мали прямого контакту з російськими військами і не брали участі в штурмових операціях, знали про збирання трофейної зброї.

Облік трофейної й виданої державою зброї та підзвітність за неї

Неформальні практики захоплення зброї та боєприпасів на полі бою та їх використання на передовій українськими військами найкраще розуміти в межах офіційних процедур контролю за зброєю, установлених ЗСУ (див. Інформаційний блок 2.2). Інтерв'ю свідчать, що офіційні правила обліку зброї й боєприпасів значною мірою вплинули на те, як військовослужбовці сприймають легітимність захоплення зброї на полі бою, а також на те, як вони збирають і використовують трофейну зброю та поводяться з нею. Розуміння та тлумачення офіційних правил, що регулюють використання як виданої державою, так і трофейної стрілецької зброї та боєприпасів, було ключовою темою інтерв'ю. Практично всі опитані військовослужбовці продемонстрували усвідомлення особистої юридичної відповідальності за видану державою зброю та постійне посилення бюрократичного контролю за офіційним озброєнням. Багато хто також визнав офіційну вимогу реєструвати трофейну зброю як майно своєї частини, усвідомлюючи, що неналежне поводження з трофеями може тягнути за собою суворі юридичні наслідки.

Офіційні процедури обліку зброї

Опитані солдати загалом добре усвідомлювали свою відповідальність за видану державою зброю. Один пілот дрона сказав:

Інформаційний блок 2.2 Узагальнення офіційних правил поведження з трофейною зброєю в Україні

В Україні поведження із трофейною зброєю регулюється підзаконними актами в межах кількох окремих нормативних документів, які визначають трофейну зброю та встановлюють порядок поведження з нею як з військовим майном⁵.

Трофейне майно визначене Постановою Кабінету Міністрів України № 721 як «озброєння, військова техніка та інше майно противника, захоплені (отримані) під час відсічі та стримування агресії держави-агресора» (Кабінет Міністрів України, 2022а). Подібне визначення військових трофеїв дано в Наказі № 164, виданим Міністерством оборони України в 2017 році (МОУ, 2017а). Цю класифікацію застосовують виключно до майна, захопленого військовослужбовцями під час бойових дій або в більш широкому контексті воєнних дій. Нормативні акти визначають трофеї як державне майно, яке мають реєструвати як частину офіційного майна військової частини, яка про них повідомляє.

Поведження з трофеями в підрозділах регулюється процедурами, викладеними у двох наказах Міністерства оборони України (МОУ, 2005; 2017b), що регулюють облік, зберігання та технічну оцінку всієї захопленої зброї. Як і будь-яка інша форма військового майна, трофейна зброя повинна пройти складний, багатетапний процес реєстрації та перевірки, перш ніж вона буде офіційно прийнята на військовий облік.

Військовослужбовці зобов'язані здавати захоплену зброю та боєприпаси до своєї військової частини. Після низки перевірок військова частина може зареєструвати їх як підконтрольне майно, тим самим беручи на себе офіційну відповідальність за цю зброю і боєприпаси. Згідно з процедурною запискою одного з підрозділів ЗСУ, процес здавання та реєстрації передбачає щонайменше 34 окремі бюрократичні кроки, які здійснюють три різні підрозділи частини (ЗСУ, 2023).

Зброя, знайдена цивільними особами й визначена як «знайдена» або «зібрана» зброя, не розглядається в цьому розділі. Статус такої зброї визначений у первинному законодавстві Законом України № 3899-IX (Верховна Рада України, 2022; див. також розділ 4).

“ Кожен солдат має зброю [видану йому]. Незалежно від того, чи є він піхотинцем, чи сидить у штабі, він завжди має зброю, яку повинен захищати, знати, де вона перебуває. [...] Вона вноситься до твого військового квитка під твоїм номером. [...] За її втрату ти несеш кримінальну відповідальність (КДж42).

Інші довго розповідали про бюрократичні перепони навколо контролю над озброєнням та про те, що військовий контроль над озброєнням став суворішим з 2022 року. Один із опитаних сказав, що з березня до жовтня 2023 року в його

бригаді офіційний контроль над виданим державою озброєнням став «зразковим», зі спеціальними сейфами, спеціалізованим особовим складом і суворими журналами обліку. Він пояснив, що щоденні процедури гарантували безпечне зберігання зброї, регулярну перевірку її чистоти та функціональності, а також належне документування. Інший зазначив, що «з огляду на проблеми, які виникають у разі втрати зброї», вона добре «обліковується та контролюється» (КДж14). Багато опитаних військовослужбовців скаржилися на суворі бюрократичні процедури в разі втрати або знищення зброї на полі бою: «Повертаючись із завдання, усі переживають, щоб їхня зброя була на місці, і я теж переживав, бо, чорт забирай, вона записана на тебе» (КДж8).

Один солдат розповів, що йому довелося писати рапорт про втрату зброї на полі бою поблизу Бахмута: «Я мусив написати рапорт із поясненням подій, що призвели до втрати зброї. Але з огляду на військову бюрократію в Україні, автомат не можна вважати знищеним, якщо ти не приніс хоча б його частину з поля бою» (КДж16). Інші розповідали про товаришів, які поверталися на поле бою в «сірій зоні», щоб шукати свої втрачені автомати та пістолети, щоб уникнути штрафів або судових процедур. Як підсумував один із опитаних: «Особиста зброя занесена до вашого військового квитка – це святе. За її втрату можна сісти у в'язницю. За втрату трофейної зброї вас до в'язниці не посадять» (КДж18).

На тлі суворих правил зберігання та обліку більшість респондентів також знають про офіційну вимогу реєструвати захоплену зброю як майно своєї військової частини:

За цим стежать і зброю обліковують – можливо, не відразу, але рано чи пізно обліковують. Зараз, після всього [розгортання воєнних дій на сході України], у нас більше трофейної зброї, зокрема АК-12, яких у нас [українських військових] взагалі немає на озброєнні, але які є на озброєнні росіян, та деякої іншої зброї. Трофейної зброї стає дедалі більше, і, так, її теж ставлять на облік. Є такі вимоги (КДж16).

Я знаю, що зараз трофейна техніка, трофейна зброя — усе обліковується, переважно. Усе дуже серйозно... На початку хаос був — не до того, війна була понад усе, зараз бюрократія понад війну (КДж1).

Ці та інші інтерв'ю показують, що українські військовослужбовці під час війни усвідомлюють, що дотримання правил щодо зброї стає пріоритетним, що нереєстрація трофейної зброї може призвести до покарання й навіть судового переслідування, а вивезення незареєстрованої трофейної зброї з лінії фронту може призвести до звинувачення в незаконній торгівлі зброєю. Обговорюючи джерела таких знань, деякі респонденти вказували на регулярні обов'язкові інструктажі щодо юридичної відповідальності за торгівлю зброєю (КДж48), а інші наводили приклади людей, яких вони знали або про яких чули, які забули залишити трофейну зброю на своїх

позиціях на лінії фронту, були затримані з нею на контрольно-пропускному пункті в тилу й зазнали юридичних наслідків. Вони розповідали про регулярні перевірки, які проводить «контррозвідка»⁶, військова поліція та посадові особи з їхніх військових частин, з метою контролю зберігання офіційної зброї та перевірки наявності незареєстрованої вогнепальної зброї. Респонденти описували періодичні інспекції, під час яких інспектори перевіряли серійні номери зброї та намагалися порахувати зброю на складі.

Неформальне розпорядження трофейною зброєю

Водночас інтерв'ю свідчать про певні відмінності в тому, як трофейну зброю обліковують на практиці. Офіційних процедур не дотримуються повсюдно або в повному обсязі, і, за словами респондентів, принаймні частина захопленої зброї та боєприпасів обліковується неформально. Деякі респонденти зазначили, що їхні військові частини поступово почали впроваджувати реєстрацію трофейної зброї, що, очевидно, зменшило неформальний обіг незареєстрованої захопленої зброї. Інші чітко зазначили, що вони не реєстрували всі трофеї або реєстрували лише деякі з них, коли їх до цього змушували. Наприклад, один респондент, який мав досвід допитів контррозвідки, зазначив, що захоплений РПГ прийшлося офіційно ставити на облік, оскільки про нього «помилково» згадали офіцерам контррозвідки під час допиту (КДж14). Аналогічно, командир елітної розвідувальної роти розмірковував про часткове дотримання в його підрозділі вимог щодо здавання незареєстрованих трофеїв:

Ми юридично зобов'язані передавати це [трофеї, які ми захоплюємо] контррозвідці. Насправді ми деякі речі передаємо [...]. Найгучніший випадок стався перед звільненням Херсона [...]. Ми знищили групу [елітних вагнерівців] [...]. У них були сучасні штурмові автомати Калашникова з вбудованим глушником [...]. У нас в Україні таких немає зовсім. [...] Звісно, ми забрали ці автомати, усі документи, телефони, ... (КДж44).

Цей респондент розповів, що передав контррозвідці все, крім зброї, оскільки гвинтівки були рідкісними, а офіцерам контррозвідки сказав, що російська група не мала при собі зброї.

Хоча деякі респонденти намагалися приховати інформацію про захоплення зброї на полі бою від своїх начальників та осіб, уповноважених контролювати дотримання правил поведінки зі зброєю, інтерв'ю свідчать, що в ротах і взводах про захоплення та використання цієї зброї загальновідомо. Зброю неофіційно зберігали й використовували в цих підрозділах. Один піхотинець описав, як це відбувалося:

[Захоплена зброя] зазвичай зберігали ті, хто її знайшов. Я тримав два гранатомети під своїм ліжком. [...] Зазвичай було нормально організувати якийсь склад із власною [трофейною] зброєю. У нас був досить солідний склад (КДж46).

Інші інтерв'ю свідчать про те, що деякі командири підрозділів на тактичному рівні військової ієрархії запліщували очі на наявність незареєстрованої трофейної зброї у своїх підрозділах. Ці неформальні практики різнилися залежно від підрозділів та окремих осіб і, очевидно, ґрунтувалися на порозумінні між військовими щодо того, що цю зброю будуть використовувати в бою.

Використання захопленої зброї

Уся захоплена зброя поповнює арсенали українських підрозділів і тому має очевидну практичну цінність, особливо з огляду на своєчасність і адекватність офіційних поставок. Однак незареєстрована трофейна зброя має додаткову, особливу користь. Інтерв'ю свідчать, що зброю не реєструють, насамперед, щоб уникнути адміністративного навантаження, пов'язаного з офіційними процедурами, а також щоб зменшити рівень бюрократичного контролю, що застосовується щодо виданої державою зброї.

Респонденти зазначили, що реєстрація трофейної зброї, яка робить її офіційною власністю військової частини, може зменшити її оперативну корисність для військ. Незареєстрована зброя може слугувати менш регульованою заміною зброї, що видається за стандартними інструкціями. Це дозволяє солдатам втрачати, залишати або знищувати таку зброю в бою без побоювання офіційних наслідків. Ці фактори, як видається, впливають на рішення військ щодо реєстрації захопленої зброї та боєприпасів.

Такі практики не слід трактувати як правовий нігілізм з боку українського особового складу. Навпаки, вони відображають прагматичну адаптацію до часових обмежень та бюрократичного тиску, які офіційні військові правила накладають на і без того перевантажені сили. Проте уникнення реєстрації з часом може призвести до значних ризиків розповсюдження зброї.

Використання незареєстрованої трофейної зброї

Як зазначалося вище, деяку трофейну зброю не реєструють офіційно. Однак цю незареєстровану зброю можуть використовувати колективно для реалізації загальної діяльності та цілей підрозділу. Деякі респонденти розповідали, що захоплене озброєння та боєприпаси зберігалися в неофіційних схованках зброї,

які залишалися на театрі воєнних дій, готові до негайного використання в бою. Ця практика дозволяла респондентам з підрозділів, які зазнавали затримок офіційних поставок зброї, підтримувати швидкий доступ до зброї, тим самим зменшуючи ризик вичерпання запасів зброї та боєприпасів. Іншим підрозділам, таким як деякі існуючі добровольчі підрозділи, які офіційно не входять до складу Сил оборони, це уможливлювало доступ до зброї та боєприпасів, які вони не отримали б в інший спосіб.

“ Іноді регулярні частини, які щось захоплюють, віддають це нам [добровольчому підрозділу, союзному ЗСУ], просто тому, що таким чином вони уникають необхідності про це звітувати [...]. Вони знають, що ця зброя дійсно дістанеться нам, а не потрапить до когось іншого, у кого начальники заберуть – і хто знає, хто потім буде цим розпоряджатися. А ми тут, і вони знають, що це реально буде вжито з користю (КДЖб).

Практично всі респонденти, які говорили про такий неформальний облік і використання захопленої зброї, чітко розрізняли зберігання незареєстрованої трофейної зброї на театрі військових дій для використання в бою та її передавання в тил. Багато хто вважає останнє дуже ризикованим як для осіб, які вчиняють такі дії, так і з точки зору соціальних наслідків розповсюдження зброї. Як пояснив один із респондентів:

“ Взагалі [коли захоплюють зброю] викликають СБУ тощо... Звичайно, усе здають, але не завжди. Це [нездання захопленої зброї] не означає, що її десь [незаконно] продають – її просто перетягують на свої позиції й використовують проти ворога. Зброя не покидає територію [лінію фронту]. Ось що цікаво. Ніхто не везе собі додому автомат або частину танка. Усе це просто переносять на свої позиції [...], щоб продовжити «рандеву» [тобто використовувати в бою] (КДЖ15).

Ця цитата відображає загальне ставлення респондентів до незареєстрованої трофейної зброї та підкреслює, що ухилення від офіційної реєстрації не здійснюється з метою особистої вигоди, а скоріше як свідоме рішення для забезпечення боєздатності підрозділу або принаймні для уникнення передбачуваних перешкод на шляху реєстрації. Інший респондент надав додаткову інформацію про цю неформальну систему. Він пояснив, що навіть під час затишшя в активних бойових діях солдати накопичують додаткову зброю та боєприпаси в спільних неформальних схованках, які доповнюють офіційні запаси:

“ У побратимів в будинку, де я жив [на лінії фронту], був цілий сарайчик трофеїв. Я маю на увазі, що зрештою їм можуть не надати [офіційно] те, що їм потрібно. Вони можуть не отримати достатньо боєприпасів, на цей випадок у них були [трофейні] набойі,

запалювальні боєприпаси, кілька ящиків гранат [...]. Урешті-решт, кожен намагається якось собі допомогти, захистити себе, мати про запас, знаєте, кілька гранат [...], які він десь підібрав (КДж7).

Підрозділи на передовій використовують неформальні схованки зброї, щоб обійти бюрократичні перешкоди та нестачу надходжень, а також щоб мати постійний доступ до зброї, забезпечуючи боєготовність як окремих солдатів, так і підрозділу в цілому. Як свідчать інтерв'ю з військовими, таку незареєстровану трофейну зброю повинні розглядати як приклад самостійного забезпечення підрозділів ресурсами для ведення війни.

Більше того, багато солдатів, здається, використовують незареєстровану трофейну зброю як заміник зброї, виданої державою, щоб уникнути покарань і тривалих, обтяжливих процедур, пов'язаних із втратою зброї, виданої державою, на полі бою. Як зазначено вище, один із опитаних зазначив, що «за втрату трофейної зброї не посадять у в'язницю» (КДж18). Інший пояснив, що «не можна зберігати [незареєстровану] зброю. Це незаконно. Треба ставити на облік всю зброю, яка потрапляє до рук. Але її не реєструють, тому що тоді за неї треба нести відповідальність» (КДж19). Таким чином, ведення бою незареєстрованою трофейною зброєю мінімізує ризик особистої юридичної відповідальності за втрату або пошкодження виданої зброї. Ця практика свідчить про те, що опитані вважають ризики, пов'язані з виявленням незареєстрованої трофейної зброї, менш серйозними, ніж тягар, пов'язаний із втратою або пошкодженням зареєстрованої зброї.

Один із опитаних розповів, як його підрозділ повідомив про захоплення відносно рідкісної російської гвинтівки і неформально домовився з командиром про тимчасове використання незареєстрованого трофею, що свідчить про певну толерантність деяких командирів до такої практики:

Ми затрофеїли АК-12, але в врешті-решт чесно сказали нашому командир: «Ось ми вбили [російського солдата] і забрали [автомат] – чи можемо ми тепер її носити [використовувати], щоб не загубити свою?» І командир сказав: «Гаразд, якщо так хочете, то візьміть. Але потім ви її здасте, коли ми звідси поїдемо» (КДж18).

Офіційно видану колективну зброю, таку як важкі кулемети, також можна замінити незареєстрованими трофеями так, щоб трофейна зброя залишалася на позиції (наприклад, у передовій траншеї) і використовувалася кожною ротацією. Це може позбавити кулеметні обслуги необхідності носити призначену їм зброю на позицію і назад під час ротації, що дозволить їм рухатися швидше і потенційно сприятиме виживанню в умовах, коли над полем бою багато російських безпілотників спостереження й атаки.⁷

Таким чином, незареєстрована трофейна зброя постає ресурсом, цінність якого визначається не лише її доступністю, а й тим, що вона не підлягає офіційному контролю, незалежно від того, чи користуються та керують нею окремі військовослужбовці, чи підрозділи.

Незареєстровані трофеї як об'єкти бартерного обміну

Іншою причиною, чому українські війська цінують незареєстровану захоплену зброю та спорядження, є те, що їх можна обміняти в довірених військах на необхідні предмети, іноді також захоплені на полі бою. Таким чином, захоплену зброю використовують у неформальній бартерній економіці на лінії фронту, що дозволяє підрозділам обмінювати надлишкові предмети на ті, що є дефіцитними, такі як боєприпаси певного калібру або медичні засоби.

Один респондент описав, як підрозділи займаються бартером, використовуючи надлишки російських ракет:

“ Наприклад, можна зібрати багато ракет [гранат РПГ] — російських, які вони залишили на своїх [колишніх] позиціях. Кожна ракета коштує від 10 000 до 25 000 доларів [USD]⁸, а у нас цілий пікап, повний їх... Ми починаємо бартер [з іншим підрозділом] ... Ми можемо сказати: «П'ять ракет за дрон», навіть якщо вони не збігаються за вартістю [у грошовому вираженні] (КДж4).

Мінометні снаряди, які іноді бувають у дефіциті на місцевому рівні, є ще одним цінним предметом бартеру. Один із опитаних пояснив логіку та практику їх обміну:

“ Бували випадки, коли ми перебували в лісі на позиції, яку також використовували інші [українські] мінометники, у яких кращі запаси боєприпасів й іноземний міномет [тобто система, відмінна від використовуваної підрозділом респондента]. Їм довелося раптово піти, тож вони просто залишили 15 снарядів у тубусах ... [Ми взяли їх, і] потім я знайшов повідомлення [в Інтернеті] [від іншого українського військовослужбовця]: «Шукаю саме такі міни, обміню їх на боєприпаси радянського калібру. Тож я зв'язався з ним, і ми обмінялися (КДж6).

Цей приклад свідчить, що обмін визначається потребами на полі бою, а не грошовою вартістю, як це зазвичай буває у випадку незаконного обігу зброї. Навіть високоцінна зброя та боєприпаси можуть бути обмінені на, здавалося б, менш цінне, але тактично важливе спорядження, що відображає практичний підхід до постачання, а не грошову логіку в бартері на передовій. Зброю, і особливо трофейну зброю, не розглядають як замінний товар. Коли вона перебуває в обігу,

наприклад, через бартер, цей обіг не базується на логіці обміну, визначеній грошовими розрахунками або міркуваннями прибутку. Війська, здається, визнають легітимність обміну незареєстрованими трофеями, якщо це роблять із метою забезпечення бойових запасів.

Такі обміни свідчать про те, що підрозділи прагнуть адаптуватися до матеріальної нестачі та пом'якшити її наслідки. Вони покладаються на спільне розуміння трофейної зброї як ресурсу, який можна й потрібно «добре» використовувати. Хоча ці обміни зумовлені практичною необхідністю, вони також відображають ширшу культуру самозабезпечення в управлінні ресурсами, у якій здобуті на полі бою трофеї є не просто військовою здобиччю, а функціональними активами в економіці передової, що підтримує бойову спроможність разом із офіційними постачаннями. При цьому неформальний обмін незареєстрованими трофеями в принципі збільшує ризики розповсюдження та незаконного обігу зброї та боєприпасів. Як показано в розділі 1 на основі даних про вилучення, зброя та боєприпаси російського походження розповсюдилися в більшості регіонів України, і є деякі, хоча й обмежені, докази незаконного обігу в невеликих масштабах⁹.

Висновок

У цьому розділі показано, що захоплення зброї та боєприпасів на полі бою не є рідкістю і є частиною ширшого набору практик постачання, як-то: постачання матеріальних засобів, що фінансуються за рахунок краудфандингу; дронів; та самофінансування закупівлі спорядження, пального та обладнання за рахунок індивідуальних або колективних коштів.

Деяку трофейну зброю підрозділи, які її захопили, офіційно ставлять на облік відповідно до визначених правил. У цьому процесі підрозділи беруть на себе офіційну відповідальність за розпорядження цими активами. Однак озброєння та боєприпаси не завжди (або не повністю) обліковують таким чином, і вони потрапляють до неофіційних запасів, які використовують разом із офіційно виданими або замість них, тим самим залишаючись у використанні на полі бою.

Трофейну зброю часто неформально регулюють у підрозділах і використовують як колективний ресурс, хоча визнають обмежене індивідуальне право розпоряджатися трофеєм. У ситуації, коли війська стикаються з нестабільним постачанням і побоюються покарання за втрату в бою зброї, виданої державою, трофеї не реєструють, оскільки вони корисні українським військам як запаси з гнучкою доступністю; як менш регульовані заміники суворо регульованої зброї, виданої державою; або як предмети для обміну з тими, хто може використовувати їх для покриття дефіциту або як заміники. Деяку трофейну зброю також цінують як престижну. Хоча трофейні предмети можуть передавати між підрозділами на передовій, логіка цих транзакцій

наразі полягає в забезпеченні, а не в отриманні прибутку, і транзакції обміну постають обмеженими полем бою. Існування неофіційної зброї відображає баланс між військовою необхідністю та бюрократичним контролем.

Оскільки ця «обмежена» форма обігу зброї на передовій зумовлена військовими потребами, вона врешті функціонально пов'язана з офіційною воєнною економікою та військовою логістикою України. Серед обмеженої кількості прикладів бартеру, обговорених в інтерв'ю, переважають згадки про бартерні боєприпаси, такі як мінометні снаряди. Таким чином, потреба корелює з дефіцитом офіційних поставок. Тому критерій доступності та ефективності офіційних поставок є важливим чинником, що визначає стимули для захоплення трофейної зброї та боєприпасів та їх обміну. Неформальне поводження з незареєстрованою трофейною зброєю та боєприпасами, про яке йдеться в цьому розділі, мотивоване прагненням забезпечити запаси для негайного використання в бою. Міжнародні партнери відіграють непряму, але ключову роль у формуванні практики регулювання обігу зброї в Україні. Не забезпечуючи стабільних поставок, вони залишають підрозділам на передовій мало вибору, окрім як покладатися на захоплені у ворога запаси та їх неформальне використання. І навпаки, стабілізація потоку офіційних поставок зміцнила б спроможність та мотивацію українських військових формалізувати трофейну зброю, що дозволило б краще контролювати цю зброю та інтегрувати її у військові логістичні системи.

У разі тривалого припинення вогню або значного зменшення бойових дій, основні мотиви для зберігання незареєстрованої зброї поблизу лінії фронту можуть змінитися. За відсутності безпосереднього тиску бойових дій ці неформальні запаси можуть стати більш вразливими до нецільового використання або зловживання. Це піднімає більш широке питання про стійкість та ризики, що виникають у результаті неформальної економіки трофейної зброї на лінії фронту. Очевидна функціональність неформальної системи в умовах воєнного стресу може не зберегтися, якщо війну буде заморожено або вона зайде в глухий кут без можливості вирішення. У такому сценарії те, що зараз працює як прагматичне рішення, може спричинити підвищені ризики розповсюдження, особливо якщо війська сприймають неформальну зброю як товар, що підлягає обміну, а не як інструмент, необхідний для виживання. Отже, завданням українських оборонних інституцій та їхніх партнерів є створення механізмів поступового нагляду, які збережуть оперативну гнучкість, необхідну фронтовим підрозділам, і водночас повільно інтегрують незареєстровану трофейну зброю в офіційні системи обліку. Такі зусилля можуть бути впроваджені поетапно в межах довгострокового планування демобілізації, роззброєння після конфлікту або переходу до логістики мирного часу. ●

Кінцеві примітки до розділу

- 1 Зараз батальйон має назву «20-й окремий полк безпілотних систем К-2» (Батальйон К-2, без дати).
- 2 Коментарі учасників відео та форма загиблих свідчать про те, що це російські військовослужбовці.
- 3 Стан трупів та той факт, що українські військовослужбовці перебувають далеко від своїх позицій і, судячи з відео, не мають загрози прямого обстрілу, свідчать про те, що військовослужбовці могли робити те, що деякі обізнані у відеоіграх молоді респонденти, назвали б *loot*, від англійського «to loot» (грабувати, збирати добич / трофеї): навмисне збирання покинутої зброї або спорядження під час набігу в «сіру зону» між лініями фронту.
- 4 Відповіді респондентів були дещо відредаговані для стислості, без зміни їхнього змісту. Відповіді російською мовою були перекладені українською. «КДж» означає «конфіденційне джерело».
- 5 Питання, що розглядається, стосується не трофейної зброї як такої, а вирішення питання поводження зі зброєю, знайденою у військовополонених, та визначення правил обліку різних видів військового майна, зокрема трофейної зброї.
- 6 Опитані не вказали конкретні відомства, які, судячи з усього, є численними, але такі розслідування, як правило, належать до компетенції Служби безпеки України (СБУ).
- 7 Це пов'язано з тим, що за нестачі броньованих транспортних засобів та в умовах інтенсивних бойових дій із використанням дронів війська часто змушені досягати передових позицій пішки, невеликими групами, під час чого їх переслідують російські дрони. Відсутність важкого кулемета покращує їхню здатність швидко пересуватися та залишатися непоміченими.
- 8 Ця явно нереалістична цифра лише підкреслює, що респондент не знає грошової вартості цієї зброї.
- 9 Див. Гулійчук (2025) щодо рідкісного, але показового випадку участі військових у торгівлі трофеями. Зауважте, що у своїх пресрелізах про спроби незаконної торгівлі зброєю або їх попередження СБУ та Національна поліція, як відомо, використовували вираз «трофейна зброя» для позначення того, що, як видається, є «знайденою зброєю»; див., наприклад, СБУ (2024d) та Здоровило (2024).

Після війни ключовими викликами для України стануть реінтеграція потенційно озброєних ветеранів, регулювання обігу зброї у володінні цивільних осіб та встановлення довіри до правоохоронних органів”.

3. Дослідження громадської думки щодо вогнепальної зброї та безпеки

Гергелі Хідег

Ключові тези розділу

- Незважаючи на зумовлені повномасштабною війною ризики, Україна уникла масового зростання кількості вогнепальної зброї, що перебуває у володінні цивільних осіб. За повідомленими респондентами даними, у січні 2025 року кількість домогосподарств, що володіють вогнепальною зброєю, становила 6,4% – майже як і до початку вторгнення (6,0% 2019 року). Скориговані оцінки свідчать, що реальна цифра могла бути ближчою до 10%, що відображає занижене звітування, особливо серед жінок.
- Водночас зафіксований рівень злочинності більш ніж подвоївся порівняно з 2011 роком, а 7,3% злочинів, із якими стикалися респонденти станом на січень 2025 року, сталися із використанням зброї. Довіра населення до поліції різко знизилася: 31% респондентів вважають, що правоохоронні органи не можуть упоратися зі злочинністю. У відповідь на це 20% дорослих мають при собі засоби для самооборони – це в п'ятеро більше, ніж до початку повномасштабного вторгнення.
- Носіння вогнепальної зброї для самооборони, хоча й залишається загалом не поширеним (3,5%), значно частіше зустрічається серед чоловіків (6,9%) і особливо серед ветеранів (54%). Потенційні негативні наслідки цієї тенденції включають вищий ризик міжособистісних, зокрема сімейних, конфліктів із застосуванням вогнепальної зброї.
- Хоча воєнний досвід ветеранів кардинально змінює їхнє ставлення, підвищуючи їх схильність до володіння зброєю, носіння її та підтримання більш ліберальних законів щодо вогнепальної зброї, більшість українців, зокрема жінки та некомбатанти, продовжують підтримувати жорстке регулювання обігу вогнепальної зброї. Загалом переважна більшість воліє повернутися до довоєнного обмежувального режиму після закінчення війни, що відображає давню норму суворого контролю за озброєнням, яке перебуває у володінні цивільних осіб.
- Знання про принципи безпеки поведінки з вогнепальною зброєю в Україні залишаються нерівномірними: третина населення пройшла відповідне навчання, переважно чоловіки, які мають досвід служби в Збройних силах або інших формуваннях сектору безпеки. Ті, хто навчався неформально (наприклад, отримував інформацію з книг або Інтернету), краще пам'ятають правила безпеки. Хоча більшість домогосподарств, які мають зброю, зберігають її замкненою, багато хто зберігає її разом із боєприпасами, що свідчить про постійні прогалини в безпеці зберігання.
- Інформаційно-просвітницькі кампанії щодо ризиків, пов'язаних із вогнепальною зброєю, залишаються дуже обмеженими: лише 14% дорослих пригадали про участь у них. Цей відсоток найвищий у Києві та західних регіонах і найнижчий на півночі. Соціальні медіа є основним каналом інформування для молодшої аудиторії, тоді як старші люди частіше отримують інформацію через телебачення, радіо або друковані матеріали.

Огляд

Small Arms Survey провів кілька хвиль опитувань громадської думки, щоб оцінити ставлення українського населення до поширення вогнепальної зброї та його наслідків як до, так і під час повномасштабного вторгнення (див. Інформаційний блок 3.1). У цьому розділі наведено основні висновки цих опитувань щодо масштабів поширення вогнепальної зброї, сприйняття впливу цього поширення на безпеку, зміни ставлення громадськості до вогнепальної зброї та потенційних стратегій пом'якшення негативних наслідків її поширення в майбутньому.

Інформаційний блок 3.1 Методологія

Small Arms Survey замовив шість загальних опитувань населення України, які були проведені у 2019–2025 роках і охопили загалом понад 11 000 респондентів (див. Табл. 3.1).

Хоча опитування населення базувалися на випадковій вибірці і є репрезентативними на національному рівні, слід ураховувати деякі важливі обмеження. Опитування не охоплювали території, які на момент збору даних перебували під окупацією Росії. Також може бути певна похибка через відсутність біженців, які проживали за межами України під час проведення опитувань. Крім того, на збір даних у деяких районах вплинули пошкодження інфраструктури, такі як відключення електроенергії або втрата телефонного зв'язку, і з часом кількість відмов відповідати збільшилася. Зрештою, треба обережно інтерпретувати відповіді про вогнепальну зброю. Люди могли почуватися некомфортно, повідомляючи інформацію про володіння зброєю або заходи безпеки, що могло призвести до заниження даних. З іншого боку, деякі могли перебільшити інформацію щодо вжитих заходів безпеки або реєстрації вогнепальної зброї через соціальний тиск, щоб дати «правильну» відповідь. Варто також зазначити, що хоча основна увага опитувань була зосереджена на вогнепальній зброї, деякі питання також стосувалися інших видів стрілецької зброї та легких озброєнь, таких як гранати, вибухові речовини та боєприпаси.

Для кращого порівняння під час опитувань вибірки були скориговані відповідно до структури населення України до повномасштабного вторгнення – за статтю, віком, регіоном та міським / сільським статусом. Такий підхід допомагає обмежити вплив міграції та інших спричинених війною змін у населенні й забезпечує кращу порівнюваність між різними часовими проміжками. Під час збору даних також використовувалися широкі квоти, щоб забезпечити збалансованість вибірки за цими ключовими характеристиками. Проте, з огляду на поступове зменшення доступної території через російську окупацію, слід ураховувати застереження щодо порівнюваності даних у часі.

У деяких випадках детальність інтерпретації може бути обмежена через обсяг та глибину питань і відповідей¹.

Таблиця 3.1 Огляд опитувань

Хвиля опитування	Дати	Розмір вибірки	Метод ²	Агенція, яка проводила польові дослідження
Червень 2019 р.	24 травня – 7 червня 2019 р.	2 021	Особисте, омнібусне опитування	Київський міжнародний інститут соціології
Січень 2023 р.	9 грудня 2022 – 21 січня 2023 р.	2 000	Телефонне опитування, метод випадкового набору номера (ВНН) ³	Ipsos
Вересень 2023 р.	2 серпня – 7 вересня 2023 р.	1 750	Телефонне опитування, ВНН	Ipsos
Грудень 2023 р.	14 листопада – 16 грудня 2023 р.	1 750	Телефонне опитування, ВНН	Ipsos
Липень 2024 р.	6 червня – 30 липня 2024 р.	1 750	Телефонне опитування, ВНН	Ipsos
Січень 2025 р.	4 грудня 2024 – 25 січня 2025 р.	1 750	Телефонне опитування, ВНН	Ipsos

Обмежене поширення

24 лютого 2022 року, коли Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення і війська швидко просуваюлися до Києва, Президент Зеленський опублікував такий твіт: «Ми надамо зброю кожному, хто хоче захищати країну. Будьте готові підтримати Україну на площах наших міст» (Зеленський, 2022).

На початку вторгнення український уряд роздав цивільному населенню десятки тисяч одиниць вогнепальної зброї – за повідомленнями, до 25 000 автоматів (Khurshudyan, O’Grady, and Morris, 2022) та 10 000 штурмових гвинтівок лише в Києві (Gutowsky, 2022) для підтримки зусиль із територіальної оборони. Таке швидке озброєння населення базувалося на вже значному поширенні зброї на початковому етапі війни 2014 року (Мартинюк, 2017), коли імпровізовані заходи оборони призвели до витоку великої кількості зброї в цивільний обіг під час конфлікту в східних регіонах України (ООН, 2022). Разом ці хвилі роздавання

зброї суттєво збільшили кількість вогнепальної зброї в руках цивільного населення по всій Україні.

Володіння цивільних вогнепальною зброєю під час війни

Українська влада досягла значного прогресу в спробах запобігти неконтрольованому поширенню вогнепальної зброї вже 2015 року (Шредер та ін., 2019). Однак із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації та подальшим розповсюдженням вогнепальної зброї відповідно до Закону «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» (див. Розділ 4) існує ризик, що цей прогрес може бути зведений нанівець, якщо зброя не буде належним чином облікована й контрольована.

Проте опитування населення, проведені Small Arms Survey, не підтвердили цих побоювань. За даними самостійного звітування, кількість домогосподарств, які володіють вогнепальною зброєю в Україні, залишалася загалом стабільною в період з червня 2019 року до січня 2025 року, коливаючись лише незначно між 5,1% і 6,7%, без ознак різкого зростання, незважаючи на агресивну війну (див. Табл. 3.2). Зафіксований у січні 2025 року показник (6,4%) майже ідентичний рівню 2019 року - до повномасштабного вторгнення (6,0%). Хоча ці цифри, імовірно, відображають певне заниження звітування, відсутність істотних змін свідчить про те, що, незважаючи на надзвичайний тиск повномасштабної війни, масового поширення зброї серед цивільного населення не відбулося.

Однак рівень володіння вогнепальною зброєю в цивільних домогосподарствах дещо коливався: хоча частину зброї забрали з домівок, імовірно, для підтримки військових дій, деякі домогосподарства придбали нову вогнепальну зброю після лютого 2022 року. Якщо розглянути відповіді всіх респондентів у січні 2025 року, загальна кількість зброї, яка, за повідомленнями, перебуває в їхньому володінні

Таблиця 3.2 Рівень володіння вогнепальною зброєю, 2019–2025 роки (серед усіх респондентів)

	Червень 2019 року	Січень 2023 року	Вересень 2023 року	Грудень 2023 року	Липень 2024 року	Січень 2025 року
Володіння вогнепальною зброєю, повідомлено самими домогосподарствами, усі домогосподарства	6,0%	5,3%	6,7%	5,6%	5,1%	6,4%

Джерела: Шредер та ін. (2019); Small Arms Survey (2019; 2023a; 2023b; 2023c; 2024; 2025)

Таблиця 3.3 Доступність вогнепальної зброї, 2019–2025 роки
(серед усіх респондентів)

	Червень 2019 року	Січень 2023 року	Вересень 2023 року	Грудень 2023 року	Липень 2024 року	Січень 2025 року
Дуже складно або неможливо придбати вогнепальну зброю	5%	33%	21%	26%	28%	33%

Джерела: Шредер та ін. (2019); Small Arms Survey (2019; 2023a; 2023b; 2023c; 2024; 2025)

на поточний момент, є на 23% меншою, ніж кількість, яку ті ж домогосподарства заявляли до початку повномасштабного вторгнення. Водночас 43% зброї, якою володіли на момент проведення опитування, було придбано після початку повномасштабної війни.

Після коригування за гендерною приналежністю – узагальнення відповідей чоловіків на всі домогосподарства з дорослими чоловіками, щоб урахувати значно нижчі показники серед жінок⁴ – передбачуваний рівень володіння вогнепальною зброєю зростає до 8,4% домогосподарств станом на січень 2025 року. Оцінки на основі мережі⁵ підкріплюють цю картину, оскільки респонденти вказують, що вогнепальна зброя присутня в 11% їхніх соціальних кіл⁶. Разом ці коригування свідчать про те, що фактичний рівень володіння зброєю на рівні домогосподарств може бути ближчим до 10%. Придбання вогнепальної зброї сприймається як «набагато складніше», ніж до вторгнення 2022 року, і стає дедалі складнішим з вересня 2023 року (див. Табл. 3.3). Хоча початковий стрибок складності можна пояснити різким зростанням попиту на зброю на передовій, який не задовольняється належним постачанням (Hideg, 2024), поточні проблеми з доступом також можуть бути пов'язані зі зменшенням постачання внаслідок більш ефективного контролю з боку влади за стрілецькою зброєю та легкими озброєннями.

Використання вогнепальної зброї при скоєнні злочинів та для самооборони

Після конфлікту суспільства стають особливо вразливими до сплеску кримінального насильства (Gartner and Kennedy, 2018). Це охоплює як міжособистісне насильство, так і організовану злочинну діяльність, коли колишні комбатанти та військові лідери намагаються використати свої попередні ролі для отримання економічної або політичної влади, часто вдаючись до незаконних і насильницьких методів (Хідег, 2024). Ця вразливість посилюється через збільшення доступності зброї військового зразка, яка потрапляє в цивільний обіг, оскільки ця зброя «просочується» з поля

бою. Україна вже зазнала зростання кримінального насильства під час і після початкової фази війни (між 2014 і 2017 роками)⁷, що викликає занепокоєння щодо потенційного повторення насильства. Згідно з комплексним аналізом нещодавніх конфліктів (УВКПЛ, 2019), а також кількома іншими джерелами, що аналізують безпеку в постконфліктних умовах (Berdal, 2009; Vorrath, 2018), збільшення доступу цивільного населення до вогнепальної зброї, навіть якщо це законно, часто призводить до підвищення рівня насильства та незахищеності, що негативно позначається на правах людини в цілому. Одним із можливих наслідків є збільшення випадків насильства в сім'ї та з боку інтимного партнера, що непропорційно впливає на жінок (Гриценко і Шматко, 2025).

Почуття безпеки в Україні дійсно знизилося, не тільки через російські атаки, а й через зростання злочинності. Незважаючи на повідомлення уряду про те, що злочинність в Україні знизилася з початку повномасштабної війни (Harmash, 2023) і що безпека «підтримується на належному рівні» (МВС України, 2023), опитування населення показують, що рівень віктимізації почав зростати з 2023 року. Рівень віктимізації домогосподарств, за самостійним звітами респондентів, за 12 місяців зріс порівняно з рівнем до повномасштабного вторгнення (з 7,1 % 2011 року до 8,4 % у січні 2025 року) і продовжував зростати протягом війни (див. Табл. 3.4). Станом на 2025 рік 7,3 % злочинів, жертвами яких стали респонденти та їхні сім'ї, були пов'язані з вогнепальною зброєю⁸. Переконавання, що поліція не може впоратися зі злочинністю, зросло з 11 % у січні 2023 року до 31 % через два роки, що посилює відчуття зниження рівня безпеки.

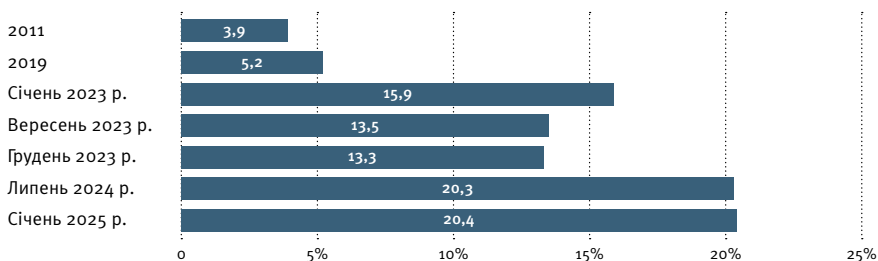
Частка респондентів, які почуваються безпечно або дуже безпечно стосовно злочинності, знизилася з трьох чвертей (75%) у січні 2023 року до двох третин (67%)

Таблиця 3.4 Рівень віктимізації від злочинів серед домогосподарств України за 12 місяців, 2011–2025 роки (серед усіх респондентів)

	2011 рік	Червень 2019 року	Січень 2023 року	Вересень 2023 року	Грудень 2023 року	Липень 2024 року	Січень 2025 року
Респондент або член його родини стали жертвою злочину протягом останнього року (будь-який злочин)	7,1%	6,7%	6,8%	8,2%	7,8%	8,8%	8,4%

Джерела: Inglehart et al. (2014); Шредер та ін. (2019); Small Arms Survey (2023a; 2023b; 2023c; 2024; 2025)

Рисунок 3.1 Відсоток респондентів, які носять зброю для самооборони, 2011–2025 роки (серед усіх респондентів)

Джерела: Inglehart et al. (2014); Шредер та ін. (2019); Small Arms Survey (2023a; 2023b; 2023c; 2024; 2025)

у січні 2025 року. Небезпека, пов'язана з війною, також зростає: 41% респондентів порівняно з 26% у січні 2023 року повідомили про часті обстріли або бомбардування⁹.

Одночасно зі зростанням загрози злочинності та зниженням довіри до поліції частка тих, хто носить із собою якийсь засіб самооборони, зростає в п'ять разів порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення, досягнувши рекордних 20% у січні 2025 року (див. Рис. 3.1). Хоча кожен п'ятий українець має засоби самооборони¹⁰, «лише» 3,5% заявляють, що з цією метою носять із собою вогнепальну зброю. Цей показник значно вищий серед чоловіків (7%), особливо віком 30–59 років (9%).

Мілітаризація суспільства

З 2014 року Україна переживає тривалий конфлікт, пов'язаний із військовими діями Російської Федерації. Із часом це вплинуло на багато аспектів українського суспільства, і все більше населення отримує безпосередній досвід військової служби та участі в конфлікті, а отже, і знайомства зі зброєю.

На початковому етапі конфлікту, з 2014 до 2021 року, у Донецькій та Луганській областях у військових операціях брали участь приблизно 400 000 українців (Фрідріх і Люткефенд, 2021). Ескалація конфлікту до повномасштабної війни 2022 року призвела до різкого збільшення мобілізації. За останніми оцінками, наразі в Україні налічується близько 800 000 активних військовослужбовців, 1 мільйон резервістів та 1,2 мільйона ветеранів (Dobrohorska, 2025; REACH, 2025)¹¹. Ця значна демографічна група свідчить про значний бойовий досвід, притаманний українському суспільству.

Майже третина опитаних у січні 2025 року респондентів (30%) повідомили, що проживають у сім'ях, де інші члени зараз беруть участь у бойових діях або брали

раніше. Майже 7% опитаних повідомили, що брали участь або в так званій Операції об'єднаних сил чи Антитерористичній операції до 2022 року, або у поточній повномасштабній війні, або в обох. Серед респондентів, які особисто брали участь у війні, 12% становили жінки. В опитуваннях і липня 2024 року, і січня 2025 року близько 3% респондентів заявили, що вони наразі перебувають на службі.

Ставлення до вогнепальної зброї серед ветеранів і тих, хто не брав безпосередньої участі у воєнних діях

Опитування виявляють чіткий розрив у ставленні до вогнепальної зброї та поведінці залежно від того, чи брали участь у бойових діях самі респонденти або члени їхніх сімей (див. Табл. 3.5). Ті, хто особисто воював, найчастіше вважають вогнепальну зброю необхідною (54%), порівняно з лише 30% тих, у чиїх домогосподарствах немає учасників бойових дій.

Опитування щодо особистого володіння вогнепальною зброєю має подібну динаміку: 20% ветеранів бойових дій¹² повідомляють, що вони володіють вогнепальною зброєю, порівняно з лише 3% тих, у чиїх домогосподарствах немає учасників бойових дій. Аналогічно, бажання володіти вогнепальною зброєю значно вище серед ветеранів (37%), ніж серед тих, хто не брав безпосередньої участі у воєнних діях (23%). Сприйняття доступності також відрізняється: 23% ветеранів вважають, що отримати боєприпаси легко, тоді як лише 10% домогосподарств, у яких немає комбатантів, поділяють цю думку.

Під час аналізу мотивів володіння вогнепальною зброєю, полювання є основною причиною володіння вогнепальною зброєю для власників вогнепальної зброї, які не мають безпосереднього бойового досвіду (47% у домогосподарствах, де є комбатант, який не брав участі в опитуванні, 42% у домогосподарствах, де немає комбатантів). На відміну від цього, причинами володіння вогнепальною зброєю ветерани частіше називають захист (40%) і, меншою мірою, підготовку до потенційного конфлікту (38%).

Яскрава відмінність спостерігається серед респондентів, які повідомили, що носять зброю для особистої безпеки в ситуаціях, пов'язаних із злочинами. Більше половини (54%) ветеранів носять зброю для захисту, тоді як серед тих, хто не брав участі в бойових діях і не мають ветеранів у домогосподарствах, таких лише 16%. Ця тенденція особливо виражена щодо вогнепальної зброї – 24% ветеранів носять вогнепальну зброю для особистої безпеки, порівняно з лише 1% тих, хто не брав участі в бойових діях і не проживають у домогосподарствах із учасниками бойових дій.

Незважаючи на ці відмінності, очікування щодо наслідків повернення з фронту ветеранів із вогнепальною зброєю залишаються відносно стабільними. Близько половини всіх респондентів (47%), незалежно від воєнного досвіду їхніх сімей,

Таблиця 3.5 Володіння вогнепальною зброєю та ставлення до неї залежно від участі у війні, січень 2025 р.

Твердження	Сам респондент є колишнім або теперішнім учасником бойових дій (n=121)	Респондент проживає із колишнім або теперішнім учасником бойових дій (n=521)	У домогосподарстві немає ані колишнього, ані теперішнього учасника бойових дій (n=1 108)
	Відсоток респондентів, які погоджуються із твердженням		
Вогнепальна зброя необхідна.	54%	33%	30%
Доступ до вогнепальної зброї легкий.	17%	11%	12%
Мають вогнепальну зброю вдома.	27%	7%	4%
Мають вогнепальну зброю або хотіли б її мати.	56%	28%	26%
Особисто мають вогнепальну зброю.	20%	3%	3%
Хотіли б мати вогнепальну зброю.	37%	24%	23%
Наявність вогнепальної зброї підвищує / може підвищити почуття безпеки у респондента.	49%	33%	30%
Носили будь-яку зброю для особистої безпеки в ситуації, пов'язаної із злочиним, а саме:	54%	21%	16%
вогнепальну зброю	24%	4%	1%
травматичну зброю ¹³	15%	6%	2%
іншу зброю (як-то ніж, перцевий балончик)	35%	18%	14%
Ветерани привезуть із собою вогнепальну зброю з військової служби («імовірно» або «дуже ймовірно»).	49%	54%	52%
Україна стане менш безпечною, коли додому повернуться озброєні ветерани («імовірно» або «дуже ймовірно»).	34%	50%	47%

Примітка: Суми можуть не збігатися через округлення.

Джерело: Small Arms Survey (2025)

вважають, що ветерани під час повернення, імовірно, привезуть із собою зброю. Серед загального населення трохи більше жінок (49%), ніж чоловіків (43%), відчують такий ризик. Аналогічно, побоювання щодо зниження рівня громадської безпеки через повернення озброєних ветеранів є досить поширеними: 50% домогосподарств, у яких є учасники бойових дій, які не брали участь в опитуванні, і 47% домогосподарств, у яких немає учасників бойових дій, вважають це ймовірною загрозою.

Ці результати дуже близько співвідносяться із висновками попередніх хвиль опитувань (Хідег, 2024). Загалом, наведені висновки підтверджують, що особистий досвід війни сильно впливає на ставлення до вогнепальної зброї, формуючи і уявлення про її необхідність, і моделі володіння нею. Ураховуючи, що зараз у складі Збройних сил України налічується понад 800 000 військовослужбовців (Dobrohorska, 2025; Khomenko, 2025) і що значна частина з них може стати потенційними власниками вогнепальної зброї, повертаючись до цивільного життя після закінчення війни або її значного затихання, для України буде надзвичайно важливо розробити відповідні плани демобілізації, коли настане цей час. Ці плани повинні виходити за межі вилучення зброї, що, можливо, не буде досяжним у короткостроковій перспективі, і включати ширшу систему контролю за озброєнням та регулювання обігу зброї, доповнену надійними схемами підтримки ринку праці та психосоціальної допомоги¹⁴. Важливо, що ефективне регулювання обігу вогнепальною зброєю та контроль за озброєнням повинні бути центральним компонентом цього процесу, формуючи основу післявоєнної безпеки та вселяючи впевненість громадськості у верховенство права.

Прогалини в законодавстві України

За відсутності комплексної нормативно-правової бази, нинішній правовий статус України щодо володіння цивільних зброєю характеризується залежністю від нормативних наказів та тимчасових заходів, прийнятих під час воєнного стану, на фоні поточних законодавчих ініціатив (Tsarvulanova, Macculi, and Sheik, 2024; див. Розділ 4). У цьому розділі основна увага зосереджена не на проблемах мінливого правового статусу, який залишається складним і суперечливим, а на ставленні громадськості до доступу до вогнепальної зброї та проблем кращого регулювання озброєння.

На запитання про те, як слід регулювати обіг вогнепальної зброї, більшість респондентів (56%) висловилися за більш суворі правила. Лише 12% підтримали більш ліберальні закони, а 17% вважають, що чинне регулювання є адекватним (див. Рис. 3.2)¹⁵. Ці результати свідчать про те, що підтримка посилення регулювання залишається переважною, навіть попри збільшення попиту на вогнепальну зброю та неформального доступу до неї.

Інші джерела вказують на більш ліберальне ставлення серед певних верств населення. Масштабне самовідбірне онлайн-опитування, проведене на українській платформі електронного урядування «Дія» 2022 року, показало, що з понад 1,7 мільйона респондентів 59% підтримали легальне володіння зброєю цивільними особами і навіть носіння пістолетів у громадських місцях (Odessa Journal, 2022). Однак, оскільки опитування в «Дії» було добровільним і нерепрезентативним, його результати явно перебільшують підтримку лібералізації вогнепальної зброї порівняно з репрезентативними опитуваннями, які показують, що лише меншість підтримує послаблення обмежень.

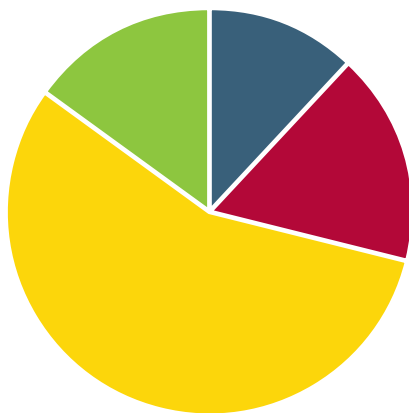
Стратегії мітигації

Результати опитування також виявляють нюанси в ставленні українців до регулювання обігу вогнепальної зброї, що відображає реалії країни, яка перебуває у стані війни, та водночас віддзеркалює давні норми обмежувального підходу до регулювання вогнепальної зброї у власності цивільних осіб в Україні. Порівняння думок груп респондентів залежно від володіння вогнепальною зброєю, участі у війні та гендеру із середніми показниками по країні вимальовує деякі розбіжності в уподобаннях та ставленнях щодо визначення майбутнього регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї в Україні (див. Рис. 3.3). Немає чіткого консенсусу щодо подальших кроків: люди бажають повернутися до суворих, заборонних довоєнних правил щодо вогнепальної зброї, але вони також визнають, що це може бути нереальним, і в такому випадку необхідно принаймні здійснити реєстрацію вогнепальної зброї. Загалом, на відміну від результатів згаданого онлайн-опитування в «Дії», українці, здається, виступають за обмеження типів вогнепальної зброї, якою дозволено володіти цивільним особам, та забезпечення контролю за тим, щоб володіння вогнепальною зброєю було дозволено лише після ретельної спеціальної перевірки. Українці стурбовані негативними наслідками більш ліберального

Рисунок 3.2 Думки щодо регулювання вогнепальної зброї у власності цивільних осіб в Україні, січень 2025 року (серед усіх респондентів)

Що Ви думаєте про чинне регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні?

- Воно має бути більш ліберальним
- Воно є адекватним
- Воно повинно бути більш суворим
- Не знаю / Відмовляюся відповідати

Джерело: Small Arms Survey (2025)

Рисунок 3.3 Ставлення до регулювання обігу вогнепальної зброї, січень 2025 р.

Я зачитаю кілька тверджень. Будь ласка, скажіть, наскільки Ви погоджуєтеся з кожним із них. 5 означає, що Ви повністю погоджуєтеся, а 1 означає, що Ви повністю не погоджуєтеся.

Позначення результатів, переведених у 100-бальну шкалу, за групами респондентів

● Усі дорослі ● Власники вогнепальної зброї ● Ветерани ● Жінки

Джерело: Small Arms Survey (2025)

Бали

регулювання: якщо доступ цивільного населення до зброї стане легшим на постійній основі, очікується збільшення кількості нещасних випадків та зростання злочинного використання вогнепальної зброї.

Варто зауважити, що загалом населення, а особливо жінки, мало погоджуються із пропозицією дозволити дорослим українцям володіти вогнепальною зброєю. Жінки виявляють найбільшу обережність щодо доступу цивільного населення до вогнепальної зброї, демонструючи найменшу підтримку (29 балів) ідеї дозволу дорослим громадянам володіти вогнепальною зброєю та найвищий рівень погодження із твердженнями про потенційні ризики, такі як випадкові постріли (88 балів) та злочинне використання (87 балів). Це відображає давню тенденцію, яка вже була встановлена в опитуванні 2019 року: на відміну від менше однієї п'ятої жінок-респонденток (18%), майже половина (48%) чоловіків-респондентів того опитування погодилися, що «законослухняні громадяни України повинні мати можливість легально володіти вогнепальною зброєю», що свідчить про те, що жінки сприймають зброю як фактор ризику, а не як засіб захисту в їхньому домогосподарстві (Dungel and Fabre, 2022). Ця гендерна нерівність у ставленні до вогнепальної зброї спостерігається в інших зонах конфлікту і може відображати різні пріоритети та досвід стосовно безпеки (Хідег і Ватсон, 2023).

Групи, які дотичні до зброї, такі як власники зброї та ветерани війни, як правило, висловлюють сильнішу підтримку більш ліберальним законам. Наприклад, ветерани та власники зброї набагато частіше погоджуються із твердженнями, що підтримують доступ цивільного населення до зброї (твердження А і Б), і вважають, що ліберальні правила підвищують громадську безпеку або допомагають стримувати іноземну агресію (твердження Г і Д).

Незважаючи на це, підтримка заходів безпеки залишається сильною у всіх групах: майже всі респонденти, незалежно від походження, підтримують спеціальну перевірку (твердження В) і більшість погоджується, що обмеження повинні залишатися в силі для певних типів зброї (твердження Ж). Жінки послідовно висловлюють меншу підтримку ліберальному регулюванню та більшу стурбованість ризиками, особливо щодо випадкових пострілів та злочинного використання (твердження З та І).

Усі групи дотримуються прагматичного підходу до наявної вогнепальної зброї, рішуче погоджуючись (74–86 балів), що конфіскація наявної вогнепальної зброї може бути нереальною або непрактичною, а реєстрація такої зброї є більш реалістичним рішенням. Це свідчить про визнання реалій на місцях, незважаючи на перевагу суворой регуляторної системи, успадкованої від радянських часів.

Ці тенденції підкреслюють, наскільки різко розходяться погляди залежно від гендеру, наявності зброї та досвіду війни, висвітлюючи складну і часом суперечливу громадську думку в суспільстві, сформовану одночасно війною та давніми традиціями

обмежувального контролю за вогнепальною зброєю. Загалом 55% респондентів (і 59% жінок) «повністю» погоджуються із тим, що після закінчення війни слід відновити попередні суворі обмеження, відкидаючи більш ліберальне майбутнє зброї у власності цивільних осіб, тоді як 14% (12% жінок) повністю не погоджуються із цим.

Єдиний реєстр зброї

Єдиний реєстр зброї України (ЄРЗ) — це централізована цифрова база даних, створена Міністерством внутрішніх справ України в червні 2023 року для управління та регулювання обігу зброї в Україні (див. Розділ 4). Реєстр є ключовою частиною зусиль уряду з формалізації, моніторингу та контролю законного володіння зброєю, що є особливо важливим у контексті країни, яка перебуває у стані війни та має все більшу кількість зброї в обігу.

Станом на квітень 2024 року ЄРЗ України опрацював понад 306 000 заяв на отримання дозволу на вогнепальну зброю, задовольнив понад 285 000 з них (УНН, 2024). Варто зауважити, що за оцінками Small Arms Survey, 2017 року українські цивільні особи володіли приблизно 800 000 зареєстрованих і 3,6 мільйона незареєстрованих одиниць вогнепальної зброї (Small Arms Survey, без дати). Це свідчить про те, що попри останні зусилля менше ніж десята частина раніше існуючого запасу незареєстрованої зброї у власності цивільних осіб могла бути легально зареєстрована.

Проте ця ініціатива спрощує процес придбання та реєстрації зброї, тим самим посилюючи контроль за вогнепальною зброєю, що перебуває у володінні цивільних осіб. У березні 2025 року Україна запровадила цифрову службу видання дозволів на вогнепальну зброю через платформу електронного урядування «Дія», метою якої є підтримка подання заявок та видання дозволів на вогнепальну зброю (Dubenko, 2025). Цей крок може вплинути на показники реєстрації, але його точний вплив ще належить з'ясувати.

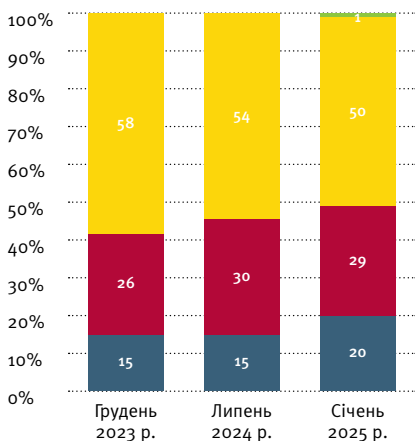
Поінформованість про ЄРЗ та реєстрацію у ньому постійно зростає з моменту запуску, особливо серед власників вогнепальної зброї. У січні 2025 року майже половина населення знала про ЄРЗ (див. Рис. 3.4), а 63% домогосподарств, де у власності є вогнепальна зброя, повідомили про реєстрацію своєї зброї (див. Рис. 3.5). Однак ЄРЗ залишається в основному невідомим для багатьох, і більше третини домогосподарств із вогнепальною зброєю у власності, не підтвердили, що зареєстрували свою зброю. Хоча обізнаність про ЄРЗ серед ветеранів значно вища (69%), рівень реєстрації є подібним. Як і в ширшій групі домогосподарств, де у власності є вогнепальна зброя, 61% ветеранів повідомили, що зареєстрували всю свою вогнепальну зброю. Ці цифри свідчать про обнадійливу динаміку, але

Рисунок 3.4 Поінформованість про ЄРЗ, 2023–2025 роки (серед усіх респондентів)

Чи чули Ви про Єдиний реєстр зброї?

Відсоток серед усіх респондентів

- Так, і я можу пояснити, що це таке
- Так, але я не зовсім упевнений, що це таке
- Ні
- Не знаю / Відмовляюся відповідати

Примітка: Суми на обох рисунках можуть не збігатися через округлення.

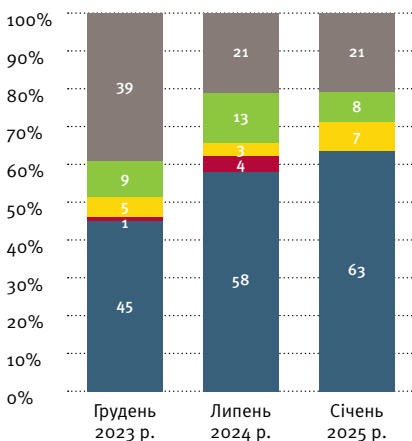
Джерела: Small Arms Survey (2023c; 2024; 2025)

Рисунок 3.5 Реєстрація вогнепальної зброї в ЄРЗ, 2023–2025 роки (серед домогосподарств, у яких є власники вогнепальної зброї)

Чи зареєстрована будь-яка вогнепальна зброя Вашого домогосподарства в Єдиному реєстрі зброї?

Відсоток серед респондентів, які в домогосподарстві мають одну або більше одиниць вогнепальної зброї

- Так, уся
- Так, деяка
- Ні
- Не знаю / Відмовляюся відповідати
- Мені не відомо про Єдиний реєстр зброї

також підкреслюють необхідність посилення інформаційно-просвітницької роботи, правозастосування та подальших політичних заходів для забезпечення ефективності ЄРЗ та впливу на громадську безпеку.

Більшість тих, хто взаємодівав із ЄРЗ, вважає його простим у використанні: 42% оцінили процес як легкий, тоді як лише 18% вважали його складним. Проте 40% респондентів не надали оцінку, що свідчить про те, що вони мають незначний або взагалі не мають безпосереднього досвіду роботи із системою – можливо, тому що реєстрацією займалася інша особа. Це свідчить про те, що головною перешкодою для ширшого використання ЄРЗ є обмежена обізнаність, а не операційні труднощі, що підкреслює необхідність додаткових зусиль для підвищення обізнаності про цю платформу.

Знання про ризики, пов'язані зі зброєю

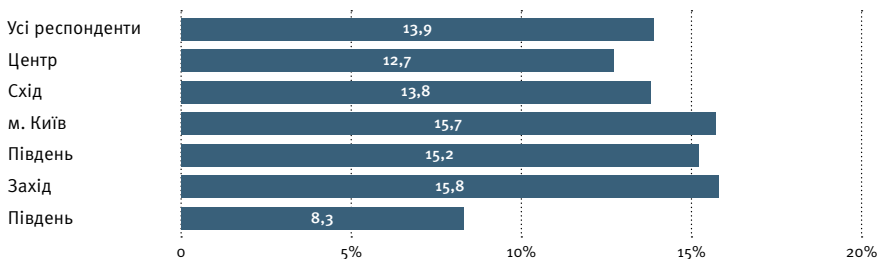
Обізнаність про безпеку поводження зі зброєю в Україні залишається неоднаковою. Станом на грудень 2024 року третина українців повідомила, що пройшла певне навчання – формальне або неформальне – із безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю (33%). Таке навчання відбувалося переважно під час військової служби або служби в інших формуваннях, наприклад, у правоохоронних органах. Існує гендерна нерівність: 44% чоловіків і лише 8% жінок пройшли формальне навчання. Цікаво, що краще пам'ятали заходи безпеки щодо вогнепальної зброї ті, хто навчався за допомогою книжок або Інтернету (79%), ніж ті, хто пройшов навчання у військових або правоохоронних формуваннях (64%), що може бути пов'язано з відносно молодшим віком першої групи; роль військового навчання значно зростає з віком серед чоловіків (Хідег, 2024).

Домогосподарства, у яких є вогнепальна зброя, продемонстрували вищий рівень обізнаності з питань безпеки – у більшості цих домогосподарств (90%) принаймні один дорослий пройшов формальне або неформальне навчання з поводження зі зброєю. Однак майже третина респондентів, які проживають у домогосподарствах із вогнепальною зброєю у власності, не змогли назвати конкретні правила безпечного поводження з нею, а практики зберігання зброї різняться. Хоча всі домогосподарства, де є вогнепальна зброя, зберігають її замкненою, більшість зберігає вогнепальну зброю разом із боєприпасами (Hídeg, 2024), що загалом не рекомендується, але може бути практичним з огляду на обмежені можливості безпечного зберігання.

Хоча 84% ветеранів повідомили, що пройшли формальне навчання з поводження з вогнепальною зброєю, їхня здатність назвати хоча б одне правило поводження зі зброєю є схожою до інших домогосподарств, у яких є вогнепальна зброя (71%

Рисунок 3.6 Обізнаність про інформаційні кампанії щодо ризиків, пов'язаних із вогнепальною зброєю, за регіонами, січень 2025 року (серед усіх респондентів)

Пригадують інформаційно-просвітницьку кампанію щодо ризиків, пов'язаних із вогнепальною зброєю

Джерело: Small Arms Survey (2025)

порівняно з 69% серед загального населення, яке володіє зброєю). Усі, крім одного серед 20 ветеранів, які володіють зброєю і які відповіли на це запитання, заявили, що зберігають свою зброю замкненою. Але тільки один заявив, що зберігає зброю та боеприпаси окремо.

Коли війна закінчиться, імовірність збільшення кількості вогнепальної зброї у власності цивільних осіб зросте. Забезпечення того, щоб і користувачі вогнепальної зброї, і ті, хто традиційно не мав доступу до вогнепальної зброї, наприклад, жінки та молодь, мали доступ до навчання безпечного поводження зі зброєю та її зберігання, буде ключовим фактором для сприяння відповідальному володінню вогнепальною зброєю та запобігання нещасним випадкам у післявоєнній Україні, де зброя може відігравати більшу роль у цивільному житті.

Інформаційно-просвітницькі кампанії

Лише невелика частка українців – в середньому 14% – пригадують певну інформаційно-просвітницьку кампанію щодо ризиків, пов’язаних із вогнепальною зброєю, причому між регіонами спостерігаються незначні відмінності. Зафіксована поінформованість дещо вища в Києві та західних регіонах (по 16%), і значно нижча на півночі (8%) (див. Рис. 3.6). Подібні тенденції простежуються і в різних соціально-демографічних групах, де рівень обізнаності залишається дуже близьким

Таблиця 3.6 Канали, за якими люди ознайомилися з інформаційними кампаніями щодо ризиків, пов’язаних із вогнепальною зброєю, за віком, січень 2025 року

Канал	Усі респонденти	Вік		
		18–29	30–59	60+
Стрічки соціальних мереж (як-то фейсбук, телеграм, твітер та інстаграм)	57%	60%	66%	39%
Реклама та рекламні ролики (на телебаченні або ютуб)	54%	45%	44%	75%
Друковані брошури та плакати	40%	41%	40%	41%
Радіо або подкасти	28%	18%	26%	36%
Спеціалізовані вебсайти	27%	43%	27%	21%
Школи або освітні програми	25%	22%	32%	14%
Спеціальні громадські заходи або семінари	17%	24%	21%	7%

Джерело: Small Arms Survey (2025)

до середнього. На диво, в Україні більше людей, здається, брали участь у певних тренінгах, пов'язаних зі зброєю, ніж пам'ятають про офіційні інформаційно-просвітницькі кампанії щодо ризиків, пов'язаних із вогнепальною зброєю, що свідчить про те, що широкі освітні кампанії з безпеки або проводились в обмеженій кількості, або залишилися малопомітними.

Соціальні мережі є найпоширенішим каналом отримання інформації щодо ризиків, пов'язаних із вогнепальною зброєю, особливо серед молодих людей та дорослих середнього віку, тоді як телевізійна (або ютуб) реклама домінує серед старших українців (див. Табл. 3.6). Поширення друкованих матеріалів є однаковим серед усіх вікових груп, але радіо та подкасти, здається, є більш ефективними серед людей старшого віку. Спеціалізовані вебсайти найбільше поширені серед молодих людей, тоді як освітні програми та громадські заходи мають більш обмежене, але залежне від віку поширення, причому люди середнього віку більше залучені до освітніх заходів, а молоді люди відвідують семінари частіше, ніж люди старшого віку або середнього віку.

Висновок

Незважаючи на масштабне розповсюдження вогнепальної зброї після вторгнення в лютому 2022 року, Україна уникла масового зростання кількості вогнепальної зброї у власності цивільних осіб. За даними, які повідомили самі респонденти, кількість домогосподарств, де у власності є вогнепальна зброя, залишилася стабільною на рівні близько 6%, що відповідає рівню до повномасштабного вторгнення, хоча скориговані оцінки свідчать, що фактична кількість може бути ближчою до 10%. Ці цифри свідчать про певний рівень контролю з боку влади та стриманість населення, навіть в умовах повномасштабної війни та суперечливих вимог щодо постійної оборони від безжальних російських атак. Водночас зростання рівня злочинності, збільшення використання вогнепальної зброї у злочинних діях та зниження довіри до поліції сприяли п'ятикратному збільшенню кількості зброї, що носять для самооборони, особливо серед чоловіків та ветеранів.

Дані свідчать про різкі розбіжності у ставленні до зброї та поводження з нею між ветеранами та населення загалом. Ветерани значно частіше володіють вогнепальною зброєю та носять її, а також підтримують ліберальне законодавство щодо вогнепальної зброї, тоді як більшість цивільних осіб, особливо жінки та особи, які не брали участі в бойових діях, висловлюють чітку підтримку відновленню суворих довоєнних регуляторних заходів контролю, тільки-но буде відновлено мир. Ці відмінності відбивають більш широку суспільну напругу між пережитим досвідом війни, що змінює ставлення певних груп населення до зброї, та усталеними нормами цивільного контролю над зброєю в Україні.

Коли Україна перейде до післявоєнного примирення, ключовими викликами стануть управління реінтеграцією потенційно озброєних ветеранів, регулювання обігу зброї, що перебуває у володінні цивільного населення, та встановлення довіри до правоохоронних органів. Результати дослідження підкреслюють необхідність багатовекторного підходу, що включає контрольовану демобілізацію та роззброєння для запобігання неконтрольованому витоку вогнепальної зброї з лінії фронту; юридичну ясність щодо статусу цивільної вогнепальної зброї; запобігання ризикам шляхом вдосконалення механізмів реєстрації та контролю; та інформування громадськості про безпеку та захист вогнепальної зброї, особливо щодо зброї, яка все ще може опинитися в цивільних домогосподарствах. ●

Кінцеві примітки до розділу

- 1 Див. Хідег (2023) для отримання більшої інформації.
- 2 Важливо зазначити, що методи як особистого, так і телефонного опитування передбачають більше упередженості відповідей через ефект соціальної бажаності й задовільної відповіді, порівняно із самостійно заповнюваними анкетами (такими як онлайн-опитування). Таке упередження іноді виявляється сильнішим в особистих, очних опитуваннях, де соціальна дистанція між респондентом та інтерв'юером є меншою. Деякі дослідники стверджують, що тісніші стосунки, які встановлюються під час особистих інтерв'ю, призводять до дещо вищого рівня розкриття думок, досвіду або поведінки, які можуть бути незаконними, соціально засуджуваними або особисто вважатися ганебними (Holbrook, Green, and Krosnick, 2003). Інші дослідження показують, що розкриття ненормативної поведінки може бути значно нижчим під час телефонних опитувань (Berzelak and Vehovar, 2018). Загалом, хоча між цими двома способами існують певні відмінності, результати опитування не надали чітких доказів того, що один із них систематично призводить до більшого приховування ненормативних моделей поведінки, таких як володіння вогнепальною зброєю, ніж інший.
- 3 Опитування проводилися по телефону шляхом випадкового набору номерів мобільних телефонів трьох українських операторів. Інтерв'ю проводилися з особами, які проживають в Україні.
- 4 Як показали інші дослідження, чоловіки більш відкрито обговорюють питання, пов'язані зі зброєю, ніж жінки, і, як правило, частіше повідомляють про наявність зброї (Dönges and Kapr, 2014). Респонденти-чоловіки в опитуваннях в Україні роблять це вдвічі частіше, ніж жінки. Жінки зі свого боку більш неохоче дають відповідь (використовуючи відповіді «не знаю» або «не маю відповіді») або просто заперечують наявність вогнепальної зброї вдома. Тому гендерно скоригований показник оцінюється шляхом екстраполяції відповідей, наданих чоловіками, на всі домогосподарства, у яких проживав дорослий чоловік. Для домогосподарств без дорослих чоловіків гендерно скоригована оцінка зберігалася на основі відповіді, наданої респонденткою.
- 5 Ці оцінки базуються на методі масштабування мережі (NSUM), за яким респонденти опитування повідомляють, чи вважають вони, чи впевнені вони, що їхні сусіди (до п'яти домогосподарств) мають вогнепальну зброю. Отриманий показник відображає лише тих, про кого респонденти знали напевно, що вони мають вогнепальну зброю.
- 6 В анкеті респондентів просили «подумати про п'ять домогосподарств, близьких до вашого (у тому ж районі, селі або місті), які Ви добре знаєте і з якими у вас тісні стосунки. Мається на увазі, що Ви регулярно обмінюєтеся думками про повсякденне життя, але вони не є Вашими родичами». Потім респондентів запитували, чи вважають вони або чи знають напевно, що ці домогосподарства мають вогнепальну зброю. Для цілей цього аналізу використовувалися дані останнього запитання.
- 7 Див. Хідег (2023).
- 8 Це менше, ніж 10,6% у грудні 2023 року, але більше, ніж показники, отримані на початку повномасштабної війни: 5,9% у січні 2023 року, 5,8% у вересні 2023 року.
- 9 Водночас напади на енергетичну інфраструктуру стали менш інтенсивними або менш ефективними: у січні 2025 року 27% респондентів зазнавали частих або дуже частих відключень електроенергії, що менше, ніж 80% у липні 2024 року.

- 10 В опитуванні пропонувалися такі варіанти відповідей: носили травматичну зброю; носили якусь вогнепальну зброю; або носили іншу зброю (ніж, перцевий та газовий балончик тощо).
- 11 «Прогнози свідчать, що за продовження війни загальна кількість ветеранів, членів їхніх сімей, осіб із інвалідністю внаслідок війни та сімей загиблих солдатів може сягнути від чотирьох до п'яти мільйонів» (МОМ Україна, 2025, с. 2).
- 12 Розподіл за гендером у цій групі був неможливий через невеликий розмір вибірки та низьку частку жінок.
- 13 Визначення терміна «травматична зброя» можна знайти у Вступі («Основні терміни»). Див. також Інформаційний блок 4.1, у якому наведено огляд нормативно-правової бази щодо травматичної зброї.
- 14 Доступ до вогнепальної зброї також корелює з летальними формами міжособистісного насильства та підвищеним ризиком самогубства.
- 15 Більшість респондентів у січні 2025 року вважали, що володіти вогнепальною зброєю цивільним особам в Україні є незаконним (53%).

Розповсюдження [зброї] можна зупинити лише [. . .] за допомогою стратегічної та багатомісної політики з надійними системами даних, чітким розподілом функцій між інституціями та інтеграцією політики щодо зброї в інші важливі сфери”.

4. Заходи щодо запобігання незаконному обігу зброї, яка перебуває у власності цивільних осіб, та зловживанню нею

Вікторія Вороніна та Вадим Черниш

Ключові тези розділу

- Володіння вогнепальною зброєю цивільними особами в Україні регулюється переважно Наказом Міністерства внутрішніх справ України (МВС) № 622 – нормативно-правовим актом, прийнятим 1998 року. Хоча новий основний закон «Про право на цивільну вогнепальну зброю» вже розроблений, його прийняття Верховною Радою затримується. У результаті чинна нормативно-правова база не відповідає всім вимогам, встановленим Директивою ЄС щодо вогнепальної зброї, а деякі ключові терміни стосовно зброї не відповідають міжнародним стандартам.
- За відсутності комплексної законодавчої бази діють фрагментарні регуляторні режими, що регулюють конкретні категорії зброї, зокрема зброю, що належить добровільним формуваннями територіальних громад (ДФТГ), вогнепальну зброю, знайдену або зібрану цивільними особами, захоплену комбатантами трофейну зброю (див. Розділ 2), нагородну зброю та травматичну зброю.
- Офіційні оцінки кількості незаконної зброї, що перебуває в обігу в Україні з 2022 року, значно різняться – від 1 мільйона до 5 мільйонів одиниць – і тому не надають надійного орієнтира для боротьби з розповсюдженням зброї. Для створення більш надійної системи оцінювання масштабів незаконного володіння зброєю необхідна прозора, послідовно застосовувана методологія, що інтегрує численні та взаємодоповнювальні джерела даних, зокрема деякі показники, представлені в розділах 1 і 3, для отримання більш вимірюваних показників успіху в боротьбі з незаконним розповсюдженням зброї.
- Створений 2023 року Єдиний реєстр зброї є кроком уперед в обліку законно утримуваної зброї. Станом на жовтень 2024 року у власності цивільних осіб зареєстровано понад 750 000 одиниць вогнепальної зброї з 1,4 мільйона одиниць законної вогнепальної зброї. Так само ЄРЗ може допомогти запобігти незаконному обігу зброї, отриманої внаслідок утрат та крадіжок. Однак не існує такого типу уніфікованої бази даних для вилученої та знайденої вогнепальної зброї, і це обмежує можливості правоохоронних органів щодо отримання доступу до подібної інформації.
- 2024 року під егідою Міністерства внутрішніх справ України був створений Координаційний центр з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї (далі «Координаційний центр») для сприяння міжвідомчій співпраці та розроблення політики на стратегічному рівні. Наразі цей центр лише починає свою роботу. Надалі зусилля повинні поширитися на різноманітні сфери, зокрема громадську безпеку, освіту, культуру, реінтеграцію ветеранів та охорону здоров'я, для розроблення комплексних та багатосекторальних політик, необхідних для боротьби з усіма аспектами незаконного розповсюдження зброї.
- Організації громадянського суспільства та органи місцевого самоврядування наразі не беруть участі в розробленні або впровадженні комплексної національної політики контролю над озброєнням, хоча вони відіграють важливу роль, зокрема сприяючи запобіганню незаконному обігу зброї на рівні громади.

Огляд

У цьому розділі розглядається фрагментарний, але прогресуючий підхід України до контролю над стрілецькою зброєю та легкими озброєннями з акцентом на значущих правових, інституційних та операційних викликах і можливостях. Хоча вже зроблено перші кроки для сприяння більш скоординованому підходу¹, результати дослідження підкреслюють необхідність розроблення комплексної та інклюзивної політики щодо стрілецької зброї із визначенням стратегічних пріоритетів, усуненням прогалин у законодавстві та уточненням повноважень щодо забезпечення дотримання законодавства та відповідальності.

Розділ починається з аналізу правового поля, що регулює володіння стрілецькою зброєю до та під час повномасштабного вторгнення 2022 року. Далі окреслюються важливі ініціативи та реформи, запроваджені після вторгнення, зокрема ЄРЗ та Координаційний центр, а також нове законодавство, що полегшує декларування знайденої або вилученої вогнепальної зброї та боєприпасів (Верховна Рада України, 2022; 2024). У розділі наголошено на необхідності скоординованих дій за участю всіх суб'єктів, зокрема національних та місцевих органів влади, а також громадянського суспільства, та проаналізовано ролі, які ці різні суб'єкти можуть відігравати у запобіганні незаконному обігу зброї та зловживанню нею.

Правове регулювання цивільної стрілецької зброї в Україні

Станом на жовтень 2025 року основним нормативним актом, що регулює обіг вогнепальної зброї, є Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 622, виданий у 1998 році (МВС України, 1998). Однак, хоча Наказ визначає вимоги до володіння цивільною вогнепальною зброєю, норми та категорії вогнепальної зброї не повністю відповідають ключовим правовим документам, таким як Директива ЄС щодо вогнепальної зброї. Проєкт Закону «Про право на цивільну вогнепальну зброю» був розроблений із метою усунення цих прогалин, але залишається на розгляді у Верховній Раді України (Верховна Рада України, 2021b). Нещодавно, у листопаді 2024 року, Президент України підписав поправки до Закону «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» (Верховна Рада України, 2022). Змінений закон формалізує умови, за яких цивільні особи можуть отримувати, використовувати вогнепальну зброю та володіти нею для національної оборони, зокрема вогнепальну зброю, знайдену в умовах війни, яка триває, та встановлює нагляд, відповідальність та процедури для роззброєння після конфлікту. Кримінальний кодекс України також є ключовим компонентом національної правової бази, що регулює зброю, вогнепальну зброю й боєприпаси (Верховна Рада України, 2001).

Водночас стрімкий розвиток безпекової ситуації в Україні з 2014 року призвів до появи добровольчих батальйонів, неоднозначний правовий статус яких ще більше ускладнює національне законодавство щодо контролю над зброєю.

Регулювання володіння зброєю цивільними особами до 2014 року

Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 622

Наказ № 622 є на сьогодні основним нормативним актом, що регулює обіг вогнепальної зброї в Україні і встановлює порядок виготовлення, придбання, реєстрації, зберігання, володіння, перевезення та використання зброї в Україні як фізичними, так і юридичними особами (МВС України, 1998). Наказ не тільки регулює доступ цивільних осіб до зброї для полювання та спортивної стрільби, але й визначає умови, за яких міністерства, державні органи, підприємства та організації можуть придбати зброю для своїх співробітників, а також необхідні для цього процедури (див. також Інформаційний блок 4.1). Наказ регламентує вимоги до ліцензування, визначає категорії зброї, що підлягають регулюванню, та встановлює правила щодо дозволів, дотримання вимог зберігання та безпеки.

Наказ передбачає, що лише компанії, які мають ліцензію МВС України, мають право виробляти вогнепальну зброю та іншу зброю, таку як пневматична, холодна² та деактивована зброя, а також менш летальні пристрої, що стріляють гумовими або подібними снарядами, їхні патрони, боєприпаси, основні частини зброї та вибухові матеріали. Ця зброя продається через спеціалізовані, уповноважені роздрібні торговельні точки. Наказ встановлює процедури перевезення вогнепальної зброї, боєприпасів, основних частин, пневматичної, холодної або деактивованої зброї та пов'язаних із ними пристроїв через кордони України. Для цього також необхідний дозвіл, який видається поліцією та реєструється в ЄРЗ. Поштова доставка зброї, боєприпасів, частин, пристроїв та пороху заборонена.

Згідно з наказом, цивільні особи можуть володіти зброєю лише для полювання або спортивних цілей³ і повинні отримати дозвіл на зброю. Ця процедура передбачає проходження медичного огляду, проходження навчання з безпеки поводження зі зброєю, подання кількох документів до Національної поліції та реєстрацію зброї, якщо вона придбана, через підрозділи дозвільної системи. Пункт 12 наказу встановлює, що зброя повинна зберігатися в спеціально обладнаних сейфах або металевих ящиках для гарантування безпеки та запобігання доступу до неї сторонніх осіб, особливо дітей. Уся зброя та пристрої повинні зберігатися в роз'яченому стані.

Цивільним особам, як правило, не дозволяється володіти короткоствольною вогнепальною зброєю. До основних типів зброї, доступної цивільним особам, належать:

- гладкоствольна мисливська зброя (з досягненням віку 21 року);
- мисливські рушніці (з досягненням віку 25 років, за умови наявності трирічного досвіду поводження з гладкоствольною зброєю);
- пневматична зброя (з досягненням віку 18 років); та
- мисливські ножі (з досягненням віку 18 років, за умови наявності дозволу).

Інформаційний блок 4.1 Групи, яким дозволено володіти травматичною зброєю для самооборони

Певним групам, діяльність яких спричиняє загрозу для їхнього життя та здоров'я, дозволено володіти певним видом зброї або використовувати (зокрема тимчасово) його з метою активної самооборони – в Україні таку зброю називають «травматичною зброєю»⁴. Травматична зброя офіційно визначена в Наказі МВС України № 379 від 2000 року як «пристрій вітчизняного виробництва [тобто вироблений в Україні], призначений для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії і технічно непридатний для стрільби патронами промислового виробництва, спорядженими снарядами летальної дії (кулями, шротом або картеччю)» (МВС України, 2000).

Наказ № 379 також визначає процедури придбання, зберігання, обліку та використання травматичної зброї і встановлює, що право на її придбання мають: працівники судів, працівники правоохоронних органів та їхні близькі родичі, особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, депутати Верховної Ради України, державні службовці, журналісти, члени громадських організацій з охорони громадського порядку та державного кордону, військовослужбовці, крім тих, які проходять військову службу (МВС України, 2000). Такі особи можуть отримати дозвіл на придбання травматичної зброї за власний рахунок і протягом десяти днів із дати придбання звернутися до поліції за дозволом на зберігання та носіння зброї відповідно до процедур, викладених у наказі № 622 (МВС України, 1998).

Водночас Закони України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» (Верховна Рада України, 1993а) та «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (Верховна Рада України, 1993б) дозволяють видавати зброю, зокрема травматичну, працівникам судів і правоохоронних органів та особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві, залежно від рівня загрози життю та здоров'ю. До служб і установ, згаданих у Законі «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», наприклад, належать: Національна поліція, Служба безпеки України, Військова служба правопорядку ЗСУ, Національне антикорупційне бюро, органи охорони державного кордону, судді та працівники Офісу Генерального прокурора, Бюро економічної безпеки, органи та установи пенітенціарної системи, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, охорона рибних ресурсів, охорона державних лісів та інші органи, які виконують правоохоронні функції (Верховна Рада України, 1993а).

Важливо зазначити, що цей механізм діє як окремо, так і паралельно з механізмом надання службової або відомчої зброї окремим органам у секторі безпеки та оборони.

Кримінальний кодекс України

Статті 262–264 Кримінального кодексу України визначають кримінальну відповідальність за такі злочини, як незаконне придбання, виготовлення або недбале зберігання зброї (Верховна Рада України, 2001; див. таблицю 4.1). Однак Кодекс не регулює питання відповідальності за незаконний обіг деталей та компонентів зброї, а також не визначає покарання за зберігання або незаконний обіг різних обсягів боєприпасів.

Таблиця 4.1 Основні положення Кримінального кодексу України, що стосуються вогнепальної зброї та боєприпасів

Стаття	Зміст	Покарання
262	Викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства вогнепальною зброєю (крім гладкоствольної мисливської зброї), боєприпасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями або радіоактивними матеріалами	- Ув'язнення: 3–7 років - Особливо тяжкі (повторні, групові або зловживання службовим становищем): 5–10 років - Організована група, розбій або вимагання з застосуванням насильства: 10–15 років та конфіскація майна
263	Незаконне носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської зброї), боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без необхідного дозволу	Ув'язнення: 3–7 років
263-1	Незаконне виготовлення, переробка або ремонт вогнепальної зброї; фальсифікація, незаконне видалення або зміна маркування; або незаконне виготовлення боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв	- Ув'язнення: 3–7 років - Особливо тяжкі (повторні або групові): 5–10 років - Організована група: 8–12 років
264	Недбале зберігання вогнепальної зброї або боєприпасів, що спричинило загибель або інші тяжкі наслідки	- Обмеження свободи: до 3 років - Ув'язнення: до 3 років

Джерело: Верховна Рада України (2001)

Регулювання діяльності добровольчих батальйонів та громадської самооборони в Україні

Добровольчі батальйони (2014–2020)

Початок російської агресії проти України 2014 року характеризувався спонтанними збройними сутичками та захопленням зброї в адміністративних будівлях правоохоронних органів сепаратистами – прихильниками Російської Федерації (Доронін, 2024). Добровольчі батальйони почали з'являтися після початку воєнних дій у східному регіоні країни 2014 року. Деякі батальйони формувалися на регіональній основі (наприклад, «Айдар», «Дніпро», «Січ» та «Харків»), а інші об'єднували людей на ідеологічній основі (такі як «Правий сектор» / Добровольчий український корпус, «Азов» та батальйони, організовані іноземними добровольцями). Більшість із них були пов'язані з МВС України (Національною гвардією або Національною поліцією) та ЗСУ й отримували від них зброю. Однак на той час правовий статус деяких батальйонів був неясним (наприклад, Добровольчий український корпус та Чеченський миротворчий батальйон імені Джохара Дудаєва).

Із 2015 року Міністерство внутрішніх справ та Міністерство оборони, прагнучи посилити контроль та координацію всередині батальйонів та оборонних структур, надали членам добровольчих батальйонів можливість офіційно оформити свій статус та включити свої підрозділи до складу ЗСУ або Національної гвардії із реструктуризацією батальйонів і в деяких випадках зі збереженням їхніх первісних назв. Ці заходи були здійснені відповідно до Указу Президента № 341/2015, який посилив відповідь України на організовану злочинність та незаконні збройні угруповання шляхом запровадження більш суворого контролю над вогнепальною зброєю, а також запровадив жорсткі заходи щодо боротьби з контрабандою зброї, створив національний реєстр вогнепальної зброї та поліпшив координацію з метою ліквідації незаконних мереж збуту зброї (Офіс Президента України, 2015).

Добровольчі формування територіальної громади (2021–до сьогодні)

За рік до повномасштабного вторгнення були внесені значні зміни, що вплинули на участь цивільного населення в обороні державного суверенітету та територіальної цілісності України і призвели до появи ДФТГ. Закон «Про національну безпеку України» 2018 року вже визначив основи та принципи національної безпеки й оборони, а також зазначив «громадян та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки» (Верховна Рада України, 2018, ст. 12.1). Однак Закон «Про основи національного спротиву» затвердивДФТГ як складову сектору безпеки й оборони України, надавши цивільним особам право «використовувати особисту мисливську зброю, стрілецьку зброю, інші види зброї

та боєприпаси до них у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, під час виконання завдань територіальної оборони» (Верховна Рада України, 2021а, ст. 22.3).

Використання та декларування зброї цивільними особами в Україні після початку повномасштабного вторгнення

Коли почалося повномасштабне вторгнення, Верховна Рада України швидко ухвалила Закон «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», який ґрунтувався на попередніх заходах і детальніше визначав правила участі цивільних осіб у захисті країни (Верховна Рада України, 2022). Закон набрав чинності 7 березня 2022 року – через 11 днів після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації (Мамченко, 2024) – і надав цивільним особам право використовувати власну «нагородну⁵ або спортивну зброю (пістолети, револьвери, гвинтівки, гладкоствольні рушниці), мисливські рушниці, гладкоствольну або комбіновану зброю» для цілей національної оборони (Верховна Рада України, 2022, ст. 4). Додатковими підзаконними актами, що деталізують використання зброї з метою національного спротиву та оборони, є:

- Постанова Кабінету Міністрів України № 1448, яка дозволила членам ДФТГ використовувати особисту мисливську та стрілецьку зброю для виконання оборонних завдань (Кабінет Міністрів України, 2021а);
- Постанова Кабінету Міністрів України № 448, яка деталізувала порядок використання вогнепальної зброї цивільними особами (Кабінет Міністрів України, 2022b); та
- Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 170, який спростив процедуру отримання дозволів на зброю в умовах воєнного стану (МВС України, 2022b).

Наказ № 768 Міністерства внутрішніх справ України (2024d) формалізував важливу ініціативу щодо легалізації незареєстрованої зброї й визначив процедуру декларування зброї цивільними особами відповідно до положень Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» з поправками (Верховна Рада України, 2024). Процес декларування зброї є офіційною процедурою, яка дозволяє особам повідомити поліцію про володіння вогнепальною зброєю та боєприпасами, які вони знайшли або отримали без належного дозволу, наприклад, зброєю, знайденою в умовах триваючої війни.

Наказ № 768 також встановлює процедуру для громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які легально проживають в Україні, щодо декларування вогнепальної зброї з нарізними стволами калібру до 12,7 мм, гладкоствольної зброї калібру до 23 мм та боєприпасів в територіальних підрозділах Національної

поліції, якщо вони бажають легально володіти вогнепальною зброєю та боєприпасами, знайденими під час війни. Декларування зброї має бути зроблене – і є дійсним – лише протягом періоду дії воєнного стану в Україні. Таким чином, громадяни можуть легалізувати знайдену або незареєстровану зброю без притягнення до відповідальності протягом цього періоду. Після закінчення або скасування воєнного стану в Україні особа має 90 днів, щоб або здати зброю владі, або перетворити її на зброю цивільного призначення, тобто на тип вогнепальної зброї, яким дозволено володіти, або на деактивовану вогнепальну зброю відповідно до процедури, встановленої МВС України.

Кампанія з декларування зброї в Україні розпочалася 25 листопада 2024 року й показала обнадійливі початкові результати, навіть якщо зареєстровані цифри становлять лише частину від оцінної кількості незаконно утримуваної зброї. Станом на 11 серпня 2025 року громадяни задекларували в Національній поліції 11 209 одиниць вогнепальної зброї та 5 049 мільйонів патронів (МВС України, 2025a).

Усунення прогалин у законодавстві та нормативно-правовій базі

Національна дискусія щодо законодавства про вогнепальну зброю, як правило, зосереджується на відсутності комплексної правової бази щодо володіння вогнепальною зброєю цивільними особами. Перший законопроект України про володіння цивільною вогнепальною зброєю – «Про право на цивільну вогнепальну зброю» – був прийнятий Верховною Радою України у першому читанні 23 лютого 2022 року, проте станом на жовтень 2025 року він ще не був повністю прийнятий (Верховна Рада України, 2021b).

Цей законопроект має на меті врегулювати права фізичних та юридичних осіб в Україні щодо володіння цивільною вогнепальною зброєю, боєприпасами та подібними предметами. Він визначає правові межі володіння; установлює основні права та обов'язки, пов'язані з виробництвом, придбанням, володінням, переданням, носінням, транспортуванням, ремонтом та використанням цивільної вогнепальної зброї та боєприпасів; а також регулює відповідне законодавство, зокрема те, що стосується міжнародних зобов'язань України.

Після першого читання законопроекту до його тексту було внесено 363 поправки. Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності наголосив як на прогресі законопроекту, так і на існуючих прогалинах (Верховна Рада України, 2023). У переглянутій версії запроваджено стандартизовану термінологію, категорії зброї погоджено зі стандартами ЄС та ООН, а також встановлено ключові механізми контролю, такі як ЄРЗ. Однак залишаються кілька проблемних питань, зокрема нечіткі визначення основних категорій зброї, відсутність інституційної ясності

щодо нагляду та імплементації, а також прогалини в інтеграції закону в ширший контекст громадської безпеки та реінтеграції. Хоча комітет рекомендував технічні та юридичні зміни, він визнав, що структури імплементації потребують додаткового розвитку. Він також визначив недоліки стосовно погодження закону з міжнародними зобов'язаннями, а також необхідність чіткіших операційних процедур.

Експерти зазначили, що законопроект не визначає обмежень щодо місткості зарядних пристроїв та магазинів для короткоствольної та довгоствольної вогнепальної зброї, а отже, не відповідає Директиві ЄС 2021/555 щодо вогнепальної зброї стосовно контролю за придбанням та володінням зброєю (ЄС, 2021)⁶. Посадовець із питань міжнародного контролю над озброєннями також заявив, що однією з основних суперечностей між запропонованим у законопроекті підходом та позицією деяких депутатів Верховної Ради України є право на володіння та носіння короткоствольної вогнепальної зброї (тобто пістолетів)⁷.

Ключові заходи, ужиті з 2022 року

Із 2022 року Україна запровадила низку нових заходів для посилення контролю над озброєннями, погодження відповідного законодавства зі стандартами ЄС та розв'язання проблем, пов'язаних із розповсюдженням вогнепальної зброї та боєприпасів у контексті війни. Ці заходи відображають як нагальні потреби у сфері безпеки, що виникли внаслідок російського вторгнення, так і довгострокову мету країни щодо гармонізації своїх практик із європейськими та іншими міжнародними нормами. До таких зусиль відноситься погодження українського законодавства щодо контролю над стрілецькою зброєю з політикою ЄС щодо вогнепальної зброї, створення ЄРЗ як централізованого реєстру вогнепальної зброї, що перебуває у власності цивільних осіб, та розроблення нових механізмів координації для боротьби з незаконним обігом зброї. У сукупності ці ініціативи спрямовані на підвищення прозорості, посилення міжвідомчої співпраці та зменшення ризиків, пов'язаних із незаконним обігом зброї, як в Україні, так і за її межами.

Узгодження з політикою ЄС щодо вогнепальної зброї

Нещодавні зміни в законодавстві та процедурах України щодо контролю над озброєннями значною мірою зумовлені прагненням країни до інтеграції в ЄС (Європейська комісія, без дати). Ці зміни були скеровані відповідно до рекомендацій, розроблених Європейською комісією, та спільних планів дій України та ЄС.

Із 2014 року, завдяки Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, ЄС та Україна установили межі для політичної та економічної інтеграції, спрямовані на погодження законодавства України зі стандартами ЄС у різних галузях⁸. Угода передбачає, що:

- «сторони розвивають подальше співробітництво з роззброєння, зокрема зменшення надмірних запасів стрілецької й легкої зброї»; та
- «співробітництво в галузі роззброєння також включає контроль над озброєннями, експортний контроль та боротьбу з незаконною торгівлею зброєю, зокрема стрілецькою й легкою» (ЄС, 2014, ст. 12).

Угода також передбачає, що сторони співпрацюватимуть у розв'язанні таких проблем, як незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми й вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків (ст. 22).

Україна офіційно подала заявку на членство в ЄС наприкінці лютого 2022 року – через кілька днів після російського вторгнення. ЄС та його держави-члени наразі надають Україні значне фінансування для відновлення після війни та кризи, водночас наголошуючи на необхідності продовження Україною виконання Угоди про асоціацію як умови для такої підтримки (Вороніна, 2023).

Згідно з останнім Звітом про виконання угоди про асоціацію, у вересні 2023 року МВС України затвердило План реалізації спільних заходів, запропонованих Європейським Союзом, у сфері контролю за обігом зброї та недопущення її витоку за межі України (Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції, 2024). У межах цього плану, реалізація якого розпочалася незабаром після його затвердження, МВС України забезпечує регулярне надсилання інформації про втрачену та викрадену зброю до Європолу, а також щоквартальне надання аналітичної інформації про вилучену зброю.

9 лютого 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив додатковий План заходів із виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в межах Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року (Кабінет Міністрів України, 2024). План заходів, зокрема, передбачає вдосконалення правової бази щодо вогнепальної зброї та іншої стрілецької зброї й легких озброєнь; посилення співпраці між національними правоохоронними та військовими органами з метою запобігання незаконному володінню зброєю та її обігу; а також оцінювання загроз, пов'язаних із незаконним володінням цією зброєю та її обігом.

Хоча в попередньому плані заходів щодо імплементації Угоди про асоціацію не було конкретних заходів щодо контролю над озброєннями та незаконного обігу зброї (Кабінет Міністрів України, 2017), уряд нещодавно оголосив про намір розробити такі заходи в межах Дорожньої карти з протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин (Кабінет Міністрів України, 2025а). На момент написання цього документа процес ще тривав. Крім того, у Плані роботи Міністерства внутрішніх справ на 2025 рік згадуються плани щодо модернізації систем реєстрації та поширення інформації про незаконний обіг зброї, а також затвердження дорожньої карти до кінця року (МВС України, 2024д).

Запуск Єдиного реєстру зброї

ЄРЗ – це функціональна підсистема єдиної інформаційної системи МВС України, впроваджена в червні 2023 року, хоча її розробка розпочалася за кілька років до повномасштабного вторгнення (Управління у справах європейської та євроатлантичної інтеграції, 2024). Реєстр мав три цілі: 1) забезпечити ефективний контроль за обігом зброї; 2) запровадити сучасні технології ліцензування та реєстрації вогнепальної зброї; та 3) підвищити прозорість процесів, пов'язаних із володінням та використанням зброї. Реєстр збирає дані про ключові компоненти: зброю, її власників, місця зберігання та відповідні дозволи. Усі дані обробляються за допомогою автоматизованої інформаційної системи, яка надає особисті облікові записи громадянам, працівникам системи ліцензування (дозволів) та суб'єктам господарювання (МВС України, без дати).

ЄРЗ має на меті підвищити простежуваність та підзвітність зброї протягом усього її життєвого циклу, зокрема виробництва, придбання, обліку, зберігання, використання, ремонту, модернізації, передавання, дарування або успадкування зброї, а також її знищення або вивезення з території України. Реєстр також дозволяє видавати дозволи в електронному вигляді, що не тільки спрощує взаємодію між громадянами та державними органами, але й робить зазначені вище процеси швидшими та прозорішими. Аналогічно, запровадження реєстру дозволяє відповідним суб'єктам господарювання додавати та перевіряти дані в ЄРЗ (МВС України, без дати).

Створення ЄРЗ є важливим кроком на шляху до цифровізації державних послуг в Україні й має на меті полегшити контроль та управління даними, пов'язаними з вогнепальною зброєю та боеприпасами в законному володінні цивільними особами. Згідно з останніми даними, наданими МВС України, станом на кінець жовтня 2024 року в ЄРЗ було обліковано понад 750 000 одиниць цивільної вогнепальної зброї з понад 1,4 мільйона офіційно зареєстрованих в Україні одиниць зброї (Укрінформ, 2024).

Однак на момент написання цієї роботи інші категорії зброї, до яких цивільні особи можуть мати законний доступ за режиму воєнного стану, такі як зброя, знайдена або вилучена, та зброя військового зразка, реєструвалися окремо. Зброя, вилучена органами влади, наприклад, та, що використовувалася для скоєння злочинів, також реєструється в окремих базах даних. Як результат, консолідація та доступ до цієї інформації є складним завданням для правоохоронних органів⁹. Тому існує постійна потреба у створенні бази даних такої незаконної зброї, зокрема викраденої, загубленої, незареєстрованої та вилученої вогнепальної зброї, яка також становить потенційну загрозу, якщо потрапить на чорний ринок. Створення такої бази даних значно підвищило б стратегічні та оперативні можливості правоохоронних органів України.

Створення Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї

Створення Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї є ще одним важливим компонентом зусиль країни, спрямованих на посилення контролю над зброєю. Міжнародні партнери України, зокрема ЄС, наголосили на необхідності створення такого координаційного органу та поділилися досвідом, набутим під час створення подібних структур, відомих як національні координаційні центри з питань вогнепальної зброї в ЄС. У липні 2024 року уряд офіційно затвердив створення Координаційного центру, який розпочав свою діяльність у лютому 2025 року (МВС України, 2025b). Створений як тимчасовий консультативний та дорадчий орган Кабінету Міністрів України, центр відповідає за координацію дій державних органів, установ та організацій у сфері боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї, її частин і компонентів та боєприпасів (Кабінет Міністрів України, 2024b).

Міністр внутрішніх справ очолює Координаційний центр, а МВС України забезпечує організаційну, інформаційну та логістичну підтримку його діяльності. До складу Координаційного центру входять представники сектору безпеки та оборони, зокрема Державної митної служби, Офісу Генерального прокурора та Ради національної безпеки й оборони. Відповідно до статті 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї», основними завданнями центру є:

- сприяння координації дій державних органів та інших зацікавлених сторін із питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, запобігання їх надходженню з-за кордону та переміщення за межі України;
- організація обміну інформацією між зацікавленими сторонами та підготовка відповідних пропозицій;
- визначення механізмів та способів розв'язання проблемних питань у цій сфері; та
- удосконалення нормативно-правової бази у цій сфері (Кабінет Міністрів України, 2024b).

Засідання проводяться щонайменше раз на квартал, під час яких Координаційний центр має завдання розробити пропозиції та рекомендації з питань, що належать до його компетенції. Для реалізації цих рекомендацій члени центру повинні подати до Кабінету Міністрів України проєкт урядового рішення (на основі пропозицій

та рекомендацій) для його прийняття та подальшого виконання (Кабінет Міністрів України, 2024b).

Хоча Координаційний центр не може безпосередньо делегувати повноваження членам, він може створити постійну робочу групу – Контактний пункт – для виконання покладених на нього завдань та забезпечення інформаційної взаємодії між центральними органами виконавчої влади та іншими постійними або тимчасовими робочими групами (Кабінет Міністрів України, 2024b). Цей міжвідомчий Контактний пункт працює цілодобово¹⁰. Хоча представники правоохоронних та безпекових органів беруть участь у діяльності групи, вона функціонує як координаційний механізм, до складу якого входять співробітники, відряджені з різних підрозділів Національної поліції та інших установ. Ці співробітники формально залишаються підпорядкованими керівництву своїх відповідних органів. Як результат, завдання, пов'язані з роботою Координаційного центру, не завжди можуть визначатися пріоритетними, а призначені співробітники можуть бути змушені виконувати подвійне навантаження¹¹. Загалом, із огляду на те, що Координаційний центр був створений як тимчасовий політичний консультативний орган, він ще не має повноважень приймати рішення та контролювати їх виконання.

Майбутні пріоритети в боротьбі з незаконним розповсюдженням зброї та боєприпасів

Хоча імплементація зазначених вище заходів є значним прогресом, Україна все ще не має комплексного закону про вогнепальну зброю, який би відповідав щораз більшому обігу незаконної зброї внаслідок повномасштабного вторгнення. У цьому контексті для управління ситуацією критично важливим є збір точних даних про законне володіння зброєю та ефективний моніторинг нелегальних потоків. Крім того, для ефективного керування поточними заходами з контролю над стрілецькою зброєю необхідна комплексна політична база, яка чітко визначає ролі та обов'язки всіх суб'єктів та зацікавлених сторін, зокрема потрібне запропоноване нове законодавство. В ідеалі така комплексна база повинна залучати суб'єктів із відповідних сегментів суспільства, що не належать до правоохоронних органів.

Посилення інформаційної бази для формування ефективної політики

Ще до початку повномасштабного вторгнення посадовці та експерти відзначали значний обсяг несанкціонованого обігу стрілецької зброї в Україні. 2021 року Генеральний прокурор України наголосив на необхідності протидії «незаконному

обігу зброї, який, за різними даними, становить від 3 до 5 мільйонів одиниць в Україні, тоді як легальна кількість перевищує мільйон» (Офіс Генерального прокурора, 2021a). За попереднім оцінюванням Small Arms Survey, станом на 2017 рік в Україні було близько 3 596 000 незареєстрованих одиниць вогнепальної зброї (Small Arms Survey, 2018).

Хоча можна було б очікувати, що кількість незаконної стрілецької зброї в обігу зросла з лютого 2022 року, офіційні оцінки після вторгнення не відрізняються істотно від оцінок до вторгнення й навіть демонструють нижчий мінімальний діапазон від 1 мільйона до 5 мільйонів одиниць вогнепальної зброї (див. Табл. 4.2). Однак у цих оцінках часто не вказуються використані для розрахунків методи. Крім того, представники держави, як правило, використовують непослідовну термінологію (іноді вживаючи терміни «зброя», «незареєстрована зброя», «вогнепальна зброя» або «трофейна зброя» як взаємозамінні), що ще більше ускладнює ситуацію. У результаті неможливо порівняти кількісні оцінки за різні періоди, навіть ті, що базуються на офіційних заявах. Ця нестача надійних офіційних даних про кількість вогнепальної зброї у незаконній власності в Україні ускладнює моніторинг кількості незаконної зброї в обігу в країні.

Таблиця 4.2 Оцінки МВС України щодо незаконної зброї, що перебуває в обігу в Україні

Дата	Джерело	Кількість незаконної зброї	Тип зброї (як вказано в джерелі)	Посилання
20 вересня 2022 року	Міністр внутрішніх справ України	2–3 млн.	Незареєстрована зброя	МВС України (2022с)
2 червня 2023 року	Міністр внутрішніх справ України	До 3 млн. (після війни)	Зброя	Черниш (2023)
13 квітня 2024 року	Міністр внутрішніх справ України	1–5 млн.	Трофейна зброя	МВС України (2024с)
26 квітня 2024 року	Заступник міністра внутрішніх справ України	3 млн.	Зброя у цивільних осіб	МВС України (2024b)
30 серпня 2024 року	Заступник міністра внутрішніх справ України	2–5 млн.	Незареєстрована зброя	Романенко (2024)

За відсутності більш систематичних і надійних офіційних даних показники розповсюдження зброї, представлені в розділі 3, які базуються на результатах опитувань, є корисним інструментом для моніторингу володіння цивільною зброєю (як законною, так і незаконною) протягом певного періоду часу, навіть якщо занижена оцінка даних, імовірно, все ж впливає на повноту даних опитувань.

Аргументи на користь комплексної політики контролю над озброєннями

Неможливо ефективно протидіяти незаконному обігу зброї без створення для цього правових підстав, оскільки державні органи влади повинні діяти у спосіб та в межах, установлених Конституцією та законами України (Черниш і Вороніна, 2025). Поки законопроект про вогнепальну зброю перебуває на стадії обговорення, цілісна політика контролю над зброєю також повинна чітко визначити розподіл повноважень між державними органами. Наразі відповідальність зосереджена переважно в правоохоронних органах. Однак повноваження інших органів та місцевих органів влади, а також роль громадянського суспільства залишаються нечіткими, незважаючи на їхній потенційний внесок у профілактичні заходи на рівні громади та майбутнє роззброєння й реінтеграцію. Хоча ініціативи на національному рівні потребують більш конкретних стандартних операційних процедур для забезпечення їх ефективного впровадження та виконання на оперативному рівні, як видається, бракує нормативних актів.

Незважаючи на те, що було зроблено низку кроків для розроблення більш структурованого підходу до контролю над озброєннями в Україні, ці зусилля залишаються на початковому етапі. План роботи МВС України на 2025 рік включає заходи, що є частиною зусиль із реалізації Спільного плану дій Україна-ЄС, спрямовані на запобігання розповсюдженню вогнепальної зброї в умовах війни, такі як створення Координаційного центру та посилення міжвідомчої співпраці з військовими для запобігання незаконному володінню та обігу стрілецької зброї та легких озброєнь. Поточне розроблення дорожньої карти, або національної стратегії, дає можливість визначити та скерувати більш комплексний підхід, хоча наразі дорожня карта, здається, зосереджена переважно на незаконній зброї та діяльності правоохоронних органів (Кабінет Міністрів України, 2025b). Ці зусилля свідчать про зростання інституційної обізнаності щодо проблеми, але не є достатніми для формування цілісної національної політики, яка б також враховувала взаємопов'язані виклики, зокрема запобігання насильству, цивільний контроль та стратегії реінтеграції ветеранів.

Важливість залучення різних зацікавлених сторін

Хоча МВС України від імені уряду отримало повноваження розробляти та координувати національну дорожню карту з боротьби з незаконним обігом зброї¹², на

практиці правоохоронні органи, такі як Національна поліція, Державна прикордонна служба, Державне бюро розслідувань та Служба безпеки України, відіграють важливу роль у протидії незаконному обігу зброї. МВС України не має інституційних повноважень для нав'язування рішень іншим відповідним установам, зокрема Службі безпеки України та Державному бюро розслідувань, що створить проблеми для імплементації стратегії. Більше того, хоча нормативні акти МВС України зобов'язують його забезпечувати «формування державної політики у сфері захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, боротьби зі злочинністю, підтримання громадського порядку і безпеки», вони не містять прямої згадки про розроблення та реалізацію державної політики щодо боротьби з незаконним обігом зброї (Кабінет Міністрів України, 2015; Вороніна і Черниш, 2024). Паралельно з цим Генеральний прокурор України та місцеві прокуратури також можуть координувати певні заходи правоохоронних органів, пов'язані з боротьбою зі злочинністю та збором і аналізом даних (Верховна Рада України, 2015). Ці інституційні виклики підкреслюють необхідність уточнення інституційних повноважень шляхом розробки структурованої та комплексної національної політики.

Крім того, проблему незаконного обігу вогнепальної зброї слід розглядати в ширшому контексті. Соціологи наголошують на необхідності врахування аспектів громадського здоров'я, соціальної справедливості та політичної культури під час розроблення підходів до боротьби зі злочинністю та насильством, пов'язаними з вогнепальною зброєю (Carlson and James, 2021). Урахування культурних аспектів є особливо актуальним, оскільки культура володіння вогнепальною зброєю може впливати на сприйняття людьми пов'язаних із цим ризиків та їхню толерантність до них (Національний науковий фонд США, без дати). Зусилля з метою зміни культурних норм для підвищення безпеки повинні здійснюватися комплексно, із залученням усіх відповідних міністерств, зокрема Міністерства освіти і науки, а також Міністерства культури та стратегічних комунікацій.

За даними Президента України, станом на січень 2025 року в ЗСУ перебувало приблизно 880 000 осіб, усі з яких пройшли підготовку з використання стрілецької зброї (Офіс Президента України, 2025). Значна частина особового складу ЗСУ має при собі зброю вже кілька років. Як результат, вони не тільки сприймають вогнепальну зброю як нормальну частину життя, але й ставляться до неї більш позитивно, ніж решта населення (див. Розділ 3). Тому майбутня політика контролю над озброєннями повинна бути скоординована з реінтеграцією ветеранів та підтримкою їхнього психічного здоров'я, щоб розв'язати питання нормалізації носіння вогнепальної зброї. Уряд, зокрема через Міністерство у справах ветеранів, повинен розробити політику, яка дозволить своєчасно розв'язувати ці проблеми та контролювати демобілізацію (повну або часткову), коли вона відбудеться. Міністерства, такі як Міністерство освіти і науки, Міністерство культури та стратегічних комунікацій та Міністерство у справах ветеранів, повинні брати участь у розробленні та реалізації політики контролю над озброєннями.

Місцеві органи влади, особливо органи місцевого самоврядування (ОМС), також відіграють важливу роль у цій сфері³³. Вони є частиною національного опору й мають повноваження в питаннях безпеки, зокрема щодо створення ДФТГ (Кабінет Міністрів України, 2021b); забезпечення правопорядку; та співробітництва з Національною поліцією, СБУ та Офісом Генерального прокурора (СЕНСС, 2025). Однак ОМС часто не мають необхідних знань і навичок для більш безпосередньої та ефективної участі в контролі над озброєннями та боротьбі з незаконним обігом зброї.

Зрештою, суб'єкти громадянського суспільства, зокрема дослідники, журналісти та представники неурядових організацій, можуть сприяти проведенню незалежних спеціалізованих досліджень щодо зброї з метою забезпечення підзвітності заходів контролю над зброєю, зміцнення потенціалу відповідних державних органів, зокрема на місцевому рівні, та обміну досвідом, набутим у різних умовах, тим самим сприяючи ширшій громадській безпеці. Боротьба з незаконним обігом зброї торкається кількох сфер суспільного та політичного життя держави й вимагає комплексного багатовимірного підходу.

Висновок

У цьому розділі висвітлено динаміку правового регулювання обігу цивільної зброї в Україні до та під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації, зокрема нові заходи, ужиті з 2022 року щодо законної та незаконної зброї в контексті посилення співпраці з ЄС. Незважаючи на цей прогрес, у системі контролю над зброєю в Україні залишаються критичні прогалини в законодавстві, зокрема через затримку з прийняттям первинного законодавства, відсутність комплексної та довгострокової стратегії та постійну необхідність чіткіше визначити інституційні повноваження. Розв'язання цих питань також буде важливим для виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань.

Наразі цивільна вогнепальна зброя регулюється переважно застарілим вторинним законодавством, зокрема Наказом МВС України від 1998 року № 622. Уживаються заходи для посилення законодавства та забезпечення його більшого погодження з Директивою ЄС щодо вогнепальної зброї, але запропонований первинний законопроект ще не прийнятий Верховною Радою України. У контексті повномасштабного вторгнення уряд запустив новий централізований реєстр вогнепальної зброї – Єдиний реєстр зброї – та прийняв нове законодавство для розв'язання певних конкретних проблем розповсюдження зброї, пов'язаних із війною. Однак перешкоди залишаються, зокрема необхідність вдосконалити облік та контроль над трофейною зброєю, захопленою солдатами на передовій (див. Розділ 2) та над зброєю ДФТГ, а також покращити координацію між військовими та цивільними структурами.

Україна нещодавно створила національний Координаційний центр для сприяння міжвідомчій співпраці в цій сфері та погодження її з передовою практикою

національних координаційних центрів із питань вогнепальної зброї в ЄС. Однак інституційні та координаційні проблеми залишаються, що наразі обмежує здатність Координаційного центру координувати дії всіх відповідних державних органів та розробляти узгоджену, багатосекторальну національну політику щодо контролю над стрілецькою зброєю. Хоча поточні оцінки щодо кількості незаконної зброї в обігу надто різняться, щоб слугувати надійним орієнтиром, у цьому Звіті вказується на зростання розповсюдження незаконної зброї з 2022 року (див. Розділи 1 та 3). Цю проблему можна ефективно розв'язати лише за допомогою стратегічної та багатовимірної політики, що передбачає надійні системи даних, чіткий розподіл інституційних функцій та інтеграцію політики щодо зброї в інші важливі сфери, такі як громадська безпека, реінтеграція ветеранів та стійкість громад.

Ці висновки підкреслюють нагальну необхідність розроблення Україною комплексної національної політики стосовно зброї, яка базується на надійному законодавстві та реалізується за допомогою процедур, що підлягають виконанню, за участю громадянського суспільства та місцевих органів влади. У міру просування України на шляху до європейської інтеграції та післявоєнного відновлення успіх контролю над озброєннями буде мати вирішальне значення не тільки для гарантування державної безпеки, але й для побудови тривалого довіри, легітимності та миру. ●

Кінцеві примітки до розділу

- 1 Зокрема Розпорядження Кабінету Міністрів України № 475-р покладає на МВС України та правоохоронні органи завдання розробити стратегічну дорожню карту з питань протидії незаконному обігу зброї (Кабінет Міністрів України, 2025b). Це є важливою віхою в зусиллях із визначення ролей, обов'язків та оперативних механізмів відповідно до пріоритетів вступу до ЄС та міжнародних стандартів.
- 2 Термін «травматична зброя» широко використовується в Україні, і ці пристрої вважаються спеціальними засобами активної оборони. Визначення цього терміну можна знайти в розділі «Основні терміни» у до цього Звіту.
- 3 До холодної зброї належать «предмети та пристрої, які за своєю конструкцією та властивостями придатні для багаторазового завдання тяжких (небезпечних для життя в момент завдання) та смертельних тілесних ушкоджень [...], дія яких базується на використанні сили людських м'язів» (МВС України та Міністерство юстиції України, 1999, ст. 1.1).
- 4 Деякі групи осіб також можуть отримувати зброю як нагороду, але наказ не визначає належним чином правовий статус цієї зброї та її використання.
- 5 «Нагородна зброя» – це зброя, яку українські силові структури дарують своїм співробітникам як винагороду за досягнення відповідно до внутрішніх правил цих структур. Див., наприклад, МОУ (2020) та МВС України (2022a).
- 6 Комунікація з представником Консультативної місії Європейського Союзу (КМЄС), 18 травня 2025 року.
- 7 Комунікація із посадовцем з міжнародного контролю над зброєю, Серпень 2025.
- 8 Угода про асоціацію між Україною та ЄС охоплює такі сфери, як повага до прав людини, основних свобод та верховенства права; політичний діалог та реформи; юстиція, свобода та безпека; економічна співпраця та співпраця в таких секторах, як охорона навколишнього середовища, транспорт та сільське господарство; а також фінансове співробітництво (ЄС, 2014).
- 9 Комунікація з представником КМЄС, 5 травня 2025 року.
- 10 Комунікація з координатором проєкту ОБСЄ зі стрілецької зброї та легких озброєнь, 27 липня 2025 року.
- 11 Комунікація з координатором проєкту ОБСЄ зі стрілецької зброї та легких озброєнь, 27 липня 2025 року.
- 12 Зокрема, Наказом Кабінету Міністрів України від 5 липня 2024 року № 790 (Кабінет Міністрів України, 2024b) головою Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї призначено Міністра внутрішніх справ України. Крім того, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 300-р та № 475-р (обидва прийняті 2025 року) покладають на МВС України відповідальність за розробку Національного плану дій щодо боротьби та запобігання незаконному обігу зброї в контексті зусиль України щодо вступу до ЄС (Кабінет Міністрів України, 2025a; 2025b).
- 13 Відповідно до українського законодавства, ОМС – виборні ради та голови територіальних громад – відповідають за управління місцевими ресурсами, надання основних послуг та сприяння забезпеченню громадської безпеки. До їхніх офіційних обов'язків належать співпраця з правоохоронними органами, розробка та затвердження місцевих програм запобігання злочинності, а також проведення інформаційних кампаній щодо ризиків, зокрема тих, що пов'язані з незаконною зброєю. Цей параграф базується на результатах дискусій у фокус-групах, проведених СЕНСС у місцевих громадах у п'яти регіонах України (СЕНСС, 2025).

Убезпечення

майбутнього України вимагає як припинення нинішньої війни, так і запобігання розповсюдженню зброї, що може ще довго загрожувати миру після закінчення бойових дій”.

Висновок

Ніколя Флоркін й Алін Шабан

У цьому звіті проаналізовано розповсюдження зброї та заходи контролю над нею в Україні від початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року. Згідно з висновками звіту, зброя військового зразка, зокрема гранати та інші вибухові боєприпаси, поширилася по всій Україні, зокрема в областях, віддалених від лінії фронту. Окрім потенційного зловживання цією зброєю злочинцями, вона становить безпосередню загрозу безпеці цивільного населення, зокрема дітей. Значна кількість цієї зброї походить із великих схованок покинутої зброї в деокупованих районах та районах поблизу лінії зіткнення, а також із невеликих партій незахищеної зброї, розкиданої по всій країні. Однак дослідження не виявило достатніх доказів на підтвердження проросійських тверджень про те, що значна частина імпортованої Україною західної зброї потрапляє до рук збройних угруповань та злочинців. Дійсно, досліджені західні моделі становили лише невеликий відсоток від усієї зброї, вилученої українськими органами влади, і зазвичай вилучалися лише в невеликих кількостях. Російські силові структури сприяють нелегальним потокам в Україні шляхом озброєння проксі-сил на сході, прямого передавання зброї українським цивільним особам, а також втрати та залишення своєї зброї на полі бою. Отже, повномасштабне вторгнення є найбільшим чинником, що сприяє незаконним потокам зброї в Україні.

Українські сили регулярно вилучають російську зброю під час відвоювання територій, особливо під час захоплення колишніх російських позицій. Українські військові, опитані в межах цього дослідження, повідомили, що знають про офіційні правила та процедури реєстрації трофейної зброї як майна військових підрозділів, а також про серйозні правові наслідки їх недотримання. Утім деякі особи, а навіть певні підрозділи, уникають реєстрації трофейної зброї, щоб використовувати її як заміну зброї, виданої державою, із метою уникнення бюрократичних процедур і потенційних штрафів за втрату офіційно виданої зброї, а також для зменшення дефіциту офіційних поставок. Однак трофейна зброя зазвичай залишається в підрозділі або в особи, яка її захопила, і було лише кілька підтверджених випадків нецільового використання цієї зброї. Контроль над трофейною зброєю слід посилити, оскільки зменшення інтенсивності війни може призвести до збільшення ризику її переспрямування. Важливо зазначити, що незаконне використання трофейної зброї, захопленої російськими силами, також є серйозною проблемою, але інформації з цього питання дуже мало (Вёрстка, 2025).

Опитування населення свідчать, що наразі Україна уникнула масового зростання кількості вогнепальної зброї у власності цивільних осіб. Рівень володіння вогнепальною зброєю в домогосподарствах, за даними самозвітування, залишається стабільним, що свідчить про певний контроль із боку влади та стриманість населення, навіть в умовах повномасштабної війни та необхідності постійної оборони від російського вторгнення. Водночас опитування показують, що рівень віктимізації та використання вогнепальної зброї в злочинних діях почали зростати.

Це узгоджується з офіційною статистикою, яка показує 30-відсоткове зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень з 2022 року¹. Частка злочинів, скоєних із застосуванням зброї та боєприпасів, також зросла з 0,22% до 3,97% від усіх випадків (Офіс генерального прокурора України, 2025). Дослідження також виявило, що ветерани значно частіше, ніж більшість цивільних осіб, володіють вогнепальною зброєю і носять її з собою, а також підтримують ліберальне законодавство щодо вогнепальної зброї. Ці висновки підкреслюють необхідність комплексного та інклюзивного підходу до регулювання вогнепальної зброї, якою володіють цивільні особи, в Україні, а також необхідність підвищення поінформованості громадськості про безпеку та захист вогнепальної зброї з огляду на ризик того, що все більше зброї може потрапити до цивільних домогосподарств.

Українські закони та нормативні акти щодо вогнепальної зброї охоплюють широкий спектр типів зброї та кінцевих користувачів, але вони є фрагментарними й не повністю відповідають Директиві ЄС щодо вогнепальної зброї. З 2022 року українські законодавці ініціювали кілька важливих реформ, зокрема створення національного Координаційного центру, розроблення процедур декларування знайденої (зібраної) зброї і запуск Єдиного реєстру зброї. Однак щоб забезпечити боротьбу з розповсюдженням зброї по всій країні, ці зусилля з контролю над зброєю повинні виходити за межі державних інституцій, зміцнювати місцеве самоврядування та підтримувати ініціативи на рівні громад. Довгострокове фінансування також матиме вирішальне значення для задоволення потреб населення та найуразливіших його груп у сфері безпеки, соціального забезпечення та психічного здоров'я. Загалом, убезпечення майбутнього України вимагає як припинення нинішньої війни, так і запобігання розповсюдженню зброї, що може що довго загрожувати миру після закінчення бойових дій. ●

Кінцеві примітки до Висновку

- 1 Офіс Генерального прокурора зафіксував у середньому 341 033 кримінальні правопорушення на рік у 2020–2021 роках, порівняно з 443 570 правопорушеннями на рік у 2022–2024 роках. (Офіс генерального прокурора України, 2025).

Посилання

Батальйон К-2 (20-й окремий полк безпілотних систем «К-2»). 2023. 'За трофеями та на огляд місцевості. Вихід після бою за «нуль». Батальйон К-2. Соледар-Сіверськ.' YouTube. Розміщено 11 жовтня.

— Без дати. Домашня сторінка.

Вёрстка. 2025. '«Заранее сподано». Как российские военные вывозят и продают оружие с фронта' [російською]. 5 вересня.

Верховна Рада України. 1993а. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів. Закон України від 23 грудня № 3781-XII, в редакції Закону № 767-VII від 23.02.2014. 23 грудня.

— 1993b. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Закон України від 23 грудня № 3782-XII. 23 грудня.

— 2001. Кримінальний кодекс України. Закон України № 2341-III.

— 2015. Про прокуратуру. Закон України № 1697-VII.

— 2018. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня № 2469-VIII.

— 2021a. Про основи національного спротиву. Закон України від 16 липня № 1702-IX.

— 2021b. Проект Закону «Про право на цивільну вогнепальну зброю». Проект закону від 25 червня № 5708.

— 2022. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України. Закон України від 3 березня № 2114-IX.

— 2023. Висновок на проект Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (реєстр. № 5708), підготовлений до другого читання. Комітет з питань правоохоронної діяльності. 17 листопада.

— 2024. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю. Документ від 20 серпня № 3899-IX.

Військова служба правопорядку у Збройних силах України. 2024. 'Проведені спільні заходи щодо попередження (виявлення) незаконного поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку'. Facebook. 3 червня.

Вороніна, Вікторія Вікторівна. 2023. 'Обіг нелегальної зброї як перепона у досягненні цілей сталого розвитку'. *Сучасні проблеми управління. Шлях до сталого миру після війни: держава, бізнес, інновації*: зб. Матеріалів XII Міжнар.наук.-практ. конф., Київ, 24 лист.

- 2023 р. /уклад.: А. А. Мельниченко, О. А. Акімова, А. М. Іщенко, О. Р. Шиць. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2023. с. 22–25.
- і В.О. Черниш. 2024. ‘Чи потрібна Україні політика щодо зброї?’. *Публічне урядування*, 1, № 38. Травень, с. 14–24.
- Головне управління Національної поліції в Дніпропетровській області. 2023. ‘Схрон зброї та майже 6 мільйонів доларів готівкою: у Дніпрі затримано організоване злочинне угруповання’. 6 грудня.
- . 2024. ‘Два схрони з боєприпасами викрили поліцейські у Дніпрі: за незаконне зберігання збройного арсеналу затримано двох чоловіків’. 14 лютого.
- Головне управління Національної поліції в Кіровоградській області. 2023. ‘На Кіровоградщині поліцейські вилучили у місцевого жителя арсенал зброї та боєприпасів’ 26 липня.
- Головне управління Національної поліції у Львівській області. 2024. ‘Торгував зброєю та боєприпасами з виправної колонії — у Львові судитимуть зловмисника’. 13 березня.
- Головне управління Національної поліції в Одеській області. 2023. ‘Автомати «Калашнікова», пістолети та набої в асортименті до продажу: одеські поліцейські затримали підпільних «збройних бізнесменів»’ 30 жовтня.
- Головне управління Національної поліції в Сумській області. 2024. ‘У Сумах поліцейські виявили великий арсенал зброї та боєприпасів, який незаконно зберігався на території гаражного кооперативу’ . 9 травня.
- Головне управління Національної поліції в Тернопільській області. 2023. ‘Тернопільські правоохоронці викрили злочинний канал, яким зброя із районів ведення бойових дій потрапляла на захід України’. 7 вересня.
- . 2024. ‘Поліцейські Тернопільщини ліквідували канал надходження трофейної російської зброї та боєприпасів у західні регіони України’. 9 жовтня.
- Головне управління Національної поліції в Херсонській області. 2024а. ‘Високопільські поліцейські вилучили у місцевого жителя гранатомет та боєприпаси’. 15 березня.
- . 2024b. ‘Поліцейські Херсонщини вилучили арсенал зброї та боєприпасів у групи осіб, яка займалася їх збутом’. 3 липня.
- Гриценко, Ганна й Іван Шматко. 2025. *Хиткий ґрунт: Гендерно відповідальний контроль над вогнепальною зброєю в Україні*. Дослідницька робота. Женева: Small Arms Survey та Інститут гендерних програм. Квітень.
- Гулійчук, Дмитро. 2025. ‘Трофейна зброя з фронту потрапляла в тил: поліція «накрила» канали у трьох областях (фото)’. ТСН. 23 січня.
- Державне бюро розслідувань України. 2023. ‘ДБР знайшло на Харківщині схрон з російськими боєприпасами (ВІДЕО)’. 25 травня.
- Доронін, Іван. 2024. *Правова регламентація використання і застосування зброї у ході національного спротиву російській агресії проти України: Науково-практичний огляд законодавства*. Київ: Фенікс.
- Європейська комісія (European Commission). Без дати. ‘Україна на шляху вступу до ЄС’.
- Європейський парламент (European Parliament). 2024. ‘Відповідь, надана Високим представником/Віцепрезидентом Жозе Борелем і Фонтелесом від імені Європейської комісії.’ Відповідь на Парламентський запит Е-001527/2024 (ASW). [англійською]. 21 October.
- Європол (Європейський поліцейський офіс, Europol – European Union Agency for Law Enforcement Cooperation). 2025. *The Changing DNA of Serious and Organised Crime: 2025 European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment*. Luxembourg: Publications Office of the EU.

ЄС (Європейський Союз – EU, European Union). 2014. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 21 березня. Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014

— 2021. Директива (ЄС) 2021/555 Європейського Парламенту та Ради від 24 березня 2021 року про контроль над придбанням та володінням зброєю (кодифікація). 24 березня. [англійською].

ЄДРСР України (Єдиний державний реєстр судових рішень). 2023. Номер судового провадження 1-кс/619/1142/23. 21 листопада.

— 2024a. Номер судового провадження 1-кс/175/807/24. 5 березня.

— 2024b. Номер судового провадження 1-кс/932/861/23. 9 травня.

— 2024c. Номер судового провадження 1-кс/487/3851/24. 9 липня.

— 2024d. Номер судового провадження 1-кс/205/910/24. 22 липня.

— 2024e. Номер судового провадження 3/705/1742/24. 30 липня.

— 2024f. Номер судового провадження 1-кс/766/2232/23. 22 вересня.

— 2024g. Номер судового провадження 3/933/420/24. 18 жовтня.

— 2024h. Номер судового провадження 1-кп/489/584/24. 25 грудня.

— 2025. Номер судового провадження 1-кс/742/175/25. 28 січня.

Здоровило, Тарас. 2024. 'У трьох областях викрито «зброярів»: продавали криміналітету «трофейну» російську зброю та вибухівку, фото'. Україна молода. 14 березня.

Зеленський, Володимир. 2022. 'Ми видамо зброю кожному, хто хоче захищати країну. Готуйтеся підтримати Україну на майданах ваших міст.' Х. 24 лютого. [англійською].

ЗСУ (Збройні Сили України). 2023. 'Прийм трофейної зброї та боєприпасів'. Управління підготовки (Г7) штабу командування територіальних сил оборони. Квітень.

Кабінет Міністрів України. 2015. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Постанова від 28 жовтня 2015 р. № 878.

— 2017. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Постанова від 25 жовтня № 1106.

— 2021a. Про затвердження Порядку застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони. Постанова від 29 грудня № 1448.

— 2021b. Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад. Постанова від 29 грудня № 1449.

— 2022a. Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поведінки з військовополоненими в особливий період. Із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2023 року № 416. Постанова від 17 червня № 721.

— 2022b. Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану. Постанова від 15 квітня № 448.

— 2024a. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року. Розпорядження від 9 лютого № 133-р.

- 2024b. Про утворення Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї. Постанова від 5 липня № 790.
 - 2025a. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року. Розпорядження від 28 березня № 300-р.
 - 2025b. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС». Розпорядження від 14 травня № 475-р.
- КМЄС Україна (Консультативна місія Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України). 2024. 'Як Україна протистоїть незаконному обігу вогнепальної зброї: підсумки тематичної конференції в Києві.' 16 грудня.
- Макарівська селищна рада. 2022. 'У Макарівській громаді виявили вибухонебезпечні предмети'. 26 серпня.
- Мамченко, Наталя. 2024. 'Закон про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України не встановлює правомірність незаконного поводження з боєприпасами – Верховний Суд'. Судово-юридична газета Sud.ua. 24 березня.
- Мартинюк, Антон. 2017. Дослідження незаконних потоків зброї. Короткий інформаційний документ. Женева: Small Arms Survey. Квітень.
- МВС України (Міністерство внутрішніх справ України). 1998. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів. Наказ від 21 серпня № 622.
- 2000. Про затвердження Тимчасової інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів працівниками суду, правоохоронних органів та їх близькими родичами, а також особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві, народними депутатами України, членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовцями, крім тих, які проходять строкову військову службу, державними службовцями та журналістами. Наказ від 13 червня № 379.
 - 2022a. Про відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства внутрішніх справ України «Вогнепальна зброя» і «Холодна зброя». Наказ від 19 травня № 306.
 - 2022b. Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану. Наказ від 1 березня № 170.
 - 2022c. 'Євгеній Єнін: Законодавче врегулювання обігу зброї сприятиме зменшенню правопорушень з її використання'. 20 вересня.
 - 2023. 'Єдиний реєстр зброї. Початок роботи'. Пресреліз. 2 липня.
 - 2024. 'Ігор Клименко: Попри війну, безпекова ситуація в державі утримується на належному рівні'. 8 лютого.

- 2024b. ‘Держава повинна обліковувати та знати у кого з громадян наявна зброя та її кількість»: Богдан Драп’ятий про законопроект щодо декларування вогнепальної зброї’. 26 квітня.
 - 2024c. ‘В українців на руках може бути від мільйона до п’яти мільйонів одиниць трофейної зброї, – Ігор Клименко.’ 13 квітня.
 - 2024d. ‘План роботи Міністерства внутрішніх справ України на 2025 рік (із змінами, внесеними наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 березня 2025 року № 210). Затверджено 20 грудня.
 - 2025a. ‘В Україні задекларовано 11 209 одиниць вогнепальної зброї та понад 5 мільйонів боєприпасів до неї’. 12 серпня.
 - 2025b. ‘Протидія незаконному обігу зброї’. 27 лютого.
 - Без дати. ‘Єдиний реєстр зброї’.
 - й Міністерство юстиції України. 1999. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів. Затверджено 15 січня.
- Міністерство юстиції США (US DO) – Department of Justice). 2023. ‘Понад мільйон патронів, вилучених під час транспортування з Ірану до Ємену, передано Збройним Силам України.’ Пресреліз. 5 жовтня. [англійською].
- МОМ (Міжнародна організація з міграції – International Organization for Migration) Україна. 2025. *Профілі ветеранів та виклики реінтеграції в Україні*. Тематичний звіт. Київ: МОМ Україна. [англійською] Березень.
- МОУ (Міністерство оборони України). 2005. Про затвердження Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України. Наказ від 29 червня № 359.
- 2014. ‘Спецоперація Краматорськ 18.05.2014’. Армія TV – Військове телебачення України. YouTube. Розміщено 19 травня.
 - 2017a. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України. Наказ від 23 березня № 164.
 - 2017b. Про затвердження Інструкції з обліку військового майна у Збройних Силах України. Наказ від 17 серпня № 440.
 - 2020. Про затвердження Положення про відомчі заохочувальні відзнаки Головного управління розвідки Міністерства оборони України «Вогнепальна зброя» і «Холодна зброя». Наказ начальника Головного управління розвідки Міністерства оборони України (з основної діяльності) від 25 листопада № 146.
- Національний науковий фонд США (US NSF – United States National Science Foundation). Без дати. ‘The Cultural Cognition of Risk: Psychological and Social Mechanisms.’
- НГУ (Національна гвардія України). 2024. ‘За вересень 2024 року пухнасті Слобожанські гвардійці знайшли в автівках 96 гранат та 9 кг вибухівки’. Facebook. 11 жовтня.
- НПУ (Національна поліція України). 2024. ‘Поліцейські викрили злочинну групу торговців зброєю, у яких вилучили арсенал небезпечного «товару»’. 12 березня.
- Окружний суд США (USDC – United States District Court) Округ Колумбія. 2023. United States of America, Plaintiff, v. 1.063 Million Rounds of 7.62 × 54 mm Ammunition; 24,000 Rounds of 12.7 mm × 99 mm Ammunition; 6,960 Proximity Fuses for Rocket-propelled Grenades; and 2,000 kg of Propellant for Rock-propelled Grenades. Перевірена скарга Сполучених Штатів про конфіскацію майна. Цивільний позов No. 1:23-cv-880. 31 березня.
- ООН (Організація об’єднаних націй). 2022. ‘Ефективні заходи контролю над озброєннями, необхідні для запобігання нецільовому використанню української зброї, заява високо-

поставленого представника ООН з питань роззброєння перед Радою Безпеки.' Висвітлення засідань та пресрезіли. SC/15136. 9 грудня. [англійською].

Офіс Президента України. 2015. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні». Указ Президента України № 341/2015.

— 2025. 'Зустріч Володимира Зеленського та Дональда Туска з представниками ЗМІ 15.01.2025'. YouTube. Опубліковано 15 січня.

Офіс Генерального прокурора України. 2019. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, Січень-грудень 2019.

— 2020. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, Січень-грудень 2020.

— 2021a. 'Ірина Венедіктова на спільній нараді: «В Україні від 3 до 5 млн одиниць нелегальної зброї – наше завдання протидіяти її обігу» (ФОТО)'. 26 жовтня.

— 2021b. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, Січень-грудень 2021.

— 2022. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, Січень-грудень 2022.

— 2023a. 'На Вінниччині у чоловіка вилучили арсенал трофейної російської зброї'. 26 жовтня.

— 2023b. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, Січень-грудень 2023.

— 2024a. 'Двох полковників Управління держохорони викрито на державній зрадї та пособництві у вчиненні теракту з метою ліквідації українського високопосадовця'. 7 травня.

— 2024b. 'У Дніпрі заблокували канал нелегального продажу зброї та боєприпасів'. 25 липня.

— 2024c. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, Січень-грудень 2024.

— 2025. 'Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування'.

Патрульна поліція Дніпропетровської області. 2024a. 'Патрульні виявляють вибухонебезпечні предмети'. Facebook. 12 вересня.

— 2024b. 'Дякуємо небайдужим містянам, які повідомляють про виявлення вибухонебезпечних предметів.' Facebook. 10 грудня.

Поліція Луганщини. 2023. 'На Луганщині правоохоронці виявили схрон зброї та боєприпасів'. Telegram. 12 квітня.

Поліція Рівненської області. 2024. 'У Рівному діти знайшли корпус гранати: правильний алгоритм дії рятує життя'. Facebook. 5 червня.

Рада Європи (Council of Europe). 2011. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Стамбул, 11.V.2011.

Рахункова палата США (US GAO – Government Accountability Office). 2024. *Україна: Міністерство оборони США має поліпшити дані щодо постачання оборонної продукції та моніторингу кінцевого використання*. GAO-24-106289. Березень.

Романенко, Валентина. 2024. 'МВС: На руках в українців може бути від 2 до 5 мільйонів одиниць незадекларованої зброї'. Українська правда. 30 серпня.

СБУ (Служба безпеки України). 2023a. 'СБУ затримала на Херсонщині зрадника, який «здавав» рашистам українських патріотів і тримав у себе арсенал російської зброї'. 21 лютого.

— 2023b. 'СБУ затримала ще трьох чорних зброярів, які хотіли продати криміналітету снайперську зброю та гранатомети рф'. 30 жовтня.

— 2024a. 'СБУ виявила 3 схрони з російською зброєю та вибухівкою: серед вилученого – гранатомети ворожих ДРГ поблизу Києва'. 8 лютого.

— 2024b. 'СБУ викрила мережу агентів 5 служби фсб рф, які готували вбивство Президента України: затримано двох полковників УДО (відео)'. 7 травня.

- 2024с. ‘СБУ і Нацполіція затримали «чорних зброярів», які продавали криміналітету трофейну снайперську зброю та вибухівку’. 14 травня.
- 2024d. ‘СБУ викрила мережу ділків, які продавали трофейну зброю криміналітету’. Facebook. 26 червня.
- СЕНСС (Центр безпекових досліджень «СЕНСС»). 2025. ‘Незаконний обіг зброї в територіальних громадах України: погляд місцевих суб’єктів’. Неопублікований довідковий документ. Червень.
- ТАСС. 2022. ‘Зброя НАТО для Києва на суму понад 1 мільярд доларів потрапляє на чорний ринок – МЗС Росії.’ 20 жовтня. [англійською].
- 2023. ‘Близько 20% зброї, відправленої до Києва, потрапляє на чорний ринок: представництво Росії в ООН.’ 28 жовтня. [англійською].
- УВКБ ООН (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців – UNHCR, UN High Commissioner for Refugees). 2025. ‘Після 3 років війни українці потребують миру та допомоги’. 18 лютого.
- УВКПЛ (Управління Верховного комісара ООН з прав людини – OHCHR, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights). 2019. *Вплив придбання, володіння та використання вогнепальної зброї цивільним населенням на громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права: Звіт Верховного комісара Організації Об’єднаних Націй з прав людини. А/HRC/42/21 від 3 липня.* [англійською].
- Укрінформ. 2024. ‘В Україні зараз на обліку понад 1,4 мільйона одиниць зброї – МВС’. 30 жовтня.
- УНІАН. 2022. ‘В полку «потерьнет» прибыло! Украинские военные разбили подразделение кадровцев в Гостомеле» [російською]. Telegram. 4 березня.
- УНН (Українські національні новини). 2024. ‘Понад 285 тисяч дозволів на зброю видано через Єдиний реєстр зброї України.’ 19 квітня.
- Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. 2024. *Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік.*
- Фрідріх, Юлія й Тереза Люткефенд. 2021. *Довга тінь Донбасу: Реінтеграція ветеранів та зміцнення суспільної єдності в Україні.* Дослідження. Берлін: Global Public Policy Institute. 10 травня.
- Хідег, Гергелі. 2023. ‘Від конфлікту до наслідків: Майже половина українських чоловіків хотіли б мати вогнепальну зброю або вже її мають’. Оновлена інформація щодо ситуації. Женева: Small Arms Survey. Грудень.
- 2024. ‘Замкнена, але заряджена: Динаміка володіння вогнепальною зброєю в Україні’. Оновлена інформація щодо ситуації. Женева: Small Arms Survey. Вересень.
- І Каллум Ватсон. 2023. ‘Російська війна: оцінка людських втрат в Україні’ Блог Small Arms Survey. 15 травня.
- Черниш, Вадим, Вороніна Вікторія. 2025. ‘Роль базових показників в формуванні та оцінці державної політики щодо обігу зброї’. *Публічне адміністрування та національна безпека*, № 1. Січень, с. 46–53.
- Черниш, Олег. 2023. ‘Ігор Клименко: «Я надіюсь, війна завершиться достатньо скоро, цього року»». BBC Україна (British Broadcasting Corporation). 2 червня.
- Шредер, Метт, та ін. 2019. *Незаконний обіг стрілецької зброї: сприйняття безпеки та радикалізації в Україні: оцінка для Міністерства тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України.* Неопублікований довідковий документ. Женева: Small Arms Survey. Серпень.

- , і Олена Шумська. 2021. *Нелегальний обіг боєприпасів в Україні*. Звіт. Женева: Small Arms Survey. Січень.
- Antezza, A. et al. 2025. Ukraine Support Tracker Data. June. Kiel: Kiel Institute for the World Economy.
- Berdal, Mats. 2009. *Building Peace after War*. Abingdon: Routledge.
- Berzelak, Nejc and Vasja Vehovar. 2018. 'Mode Effects on Socially Desirable Responding in Web Surveys Compared to Face-to-face and Telephone Surveys.' *Advances in Methodology and Statistics*, Vol. 15, No. 2. July.
- CAR (Conflict Armament Research). 2021. *Weapons of the War in Ukraine: A Three-year Investigation of Weapon Supplies into Donetsk and Luhansk*. London: CAR. November.
- Carlson, Jennifer, and Rina James. 2021. 'Conspicuously Concealed: Federal Funding, Knowledge Production, and the Criminalization of Gun Research.' *Sociological Perspectives*, Vol. 65, No. 1, pp. 196–215.
- Dobrohorska, Iryna. 2025. *Reintegrating Ukraine's Veterans: Challenges and Policy Responses*. Report. Washington, DC: German Marshall Fund of the United States. April.
- Dönges, Hannah and Aaron Karp. 2014. *Women and Gun Ownership*. Research Note No. 45. Geneva: Small Arms Survey. September.
- Dubenko, Lesia. 2025. 'Ukraine Launches Digital Gun Permit.' Euromaidan Press. 5 March.
- Dungel, Emilia and Anne-Séverine Fabre. 2022. *Missing or Unseen? Exploring Women's Roles in Arms Trafficking*. Report. Geneva: Small Arms Survey. June.
- Gartner, Rosemary and Liam Kennedy. 2018. 'War and Postwar Violence.' *Crime and Justice*, Vol. 47.
- Gobinet, Pierre. 2011. 'Procurement and Policy: Police Use of Emerging Weapons Technologies.' In Small Arms Survey. *Small Arms Survey 2011: States of Security*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 68–99.
- Gutowsky, Stephen. 2022. 'Ukraine Distributes 10,000 Automatic Rifles to Civilians as Capitol City Fights Russian Invasion.' Reload. 24 лютого.
- Harmash, Olena. 2023. 'Crime Has Fallen in Ukraine since War Began: Interior Minister.' Reuters. 31 March.
- Hernández, Ángel. 2023. 'Cárteles mexicanos se preparan para una guerra; tienen LANZACO-HETES de grado military.' *Milenio*. 31 May.
- Holbrook, Allyson L., Melanie C. Green, and Jon A. Krosnick. 2003. 'Telephone Versus Facetoface Interviewing of National Probability Samples with Long Questionnaires: Comparisons of Respondent Satisficing and Social Desirability Response Bias.' *Public Opinion Quarterly*, Vol. 67, Iss. 1, pp. 79–125.
- Inglehart, Ronald, et al., eds. 2014. *World Values Survey: Round Six—Country-Pooled Datafile Version*. Madrid: JD Systems Institute.
- Jakes, Lara. 2023. 'Ukrainian Soldiers Risk Their Lives to Keep Weapons from the Black Market.' *New York Times*. 12 May.
- Jenzen-Jones, N. R. and Matt Schroeder, eds. 2018. *An Introductory Guide to the Identification of Small Arms, Light Weapons, and Associated Ammunition*. Handbook. Geneva: Small Arms Survey. November.
- Khomenko, Ivan. 2025. 'Ukraine's Armed Forces Are the Largest in Europe with 980,000 Personnel, Zelenskyy Announces.' UNITED24 Media. 6 January.

- Khurshudyan, Isabelle, Siobhán O'Grady, and Loveday Morris. 2022. "“Weapons to Anyone”: Across Ukraine, Militias Form as Russian Forces Near." *Washington Post*. 26 February.
- Odessa Journal. 2022. 'Poll in Diia: More Than Half of Ukrainians Supported the Legalization of Weapons.' 1 June.
- Phan, Karena. 2023. 'Mistranslated News Report Sparks Baseless Claim About Mexican Cartel Getting Weapon from Ukraine.' Associated Press. 3 June.
- Priya, Annie. 2022. 'False: Ukrainian Nationals Were Arrested for Selling Stinger Missiles in Bremen, Germany.' Logically Facts. 28 September.
- REACH. 2025. Реінтеграція ветеранів у прифронтових районах: що далі? Висновки семінару з підсумкової оцінки. Березень. [англійською].
- Sarret, Lucy and Maria Ortega. 2024. 'Weapons Meant for Ukraine War Ending Up in Hands of Gangsters in Spanish Seaside City.' *Daily Express*. 6 June.
- Schroeder, Matt. 2014. 'On the Record: Illicit Weapons in the United States.' In *Small Arms Survey. Small Arms Survey 2014: Women and Guns*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 241–73.
- Small Arms Survey. 2018. 'Civilian Firearms Holdings, 2017.' Annexe. Geneva: Small Arms Survey.
- 2019. База даних загального опитування населення України, 2019. Неопублікована база даних. Вересень.
 - 2023a. База даних загального опитування населення України, Грудень 2022 – Січень 2023. Неопублікована база даних. Січень.
 - 2023b. База даних загального опитування населення України, Липень – Серпень 2023. Неопублікована база даних. Серпень.
 - 2023c. База даних загального опитування населення України, Листопад – Грудень 2023. Неопублікована база даних. Грудень.
 - 2024. База даних загального опитування населення України, Червень – Липень 2024. Неопублікована база даних. Липень.
 - 2025. База даних загального опитування населення України, Грудень 2024 – Січень 2025. Неопублікована база даних. Січень.
 - Без дати. Глобальна база даних про вогнепальну зброю. Женева: Small Arms Survey. Доступ червень 2025.
 - і СЕНСС (Центр безпекових досліджень «СЕНСС»). 2025. База даних про вилучену, задекларовану та повернену зброю та боєприпаси в Україні. Неопублікована база даних.
- Tsarvulanova, Alexandra, Alessandro Macculi, and Arslan Sheik. 2024. 'The Spread of Weapons among Civilians in Ukraine: Context, Impact, and Future Outlook.' International Team for the Study of Security Verona. 17 червня.
- Vorrath, Judith. 2018. 'What Drives Post-war Crime? Evidence from Illicit Economies in Liberia and Sierra Leone.' *Third World Thematics: A TWQ Journal*, Vol. 3, No. 1, pp. 28–45.

Small Arms Survey

Maison de la Paix
Chemin Eugène-Rigot 2E
1202 Geneva
Switzerland

t +41 22 908 5777

e info@smallarmssurvey.org

Про проєкт в Україні

Проєкт «Підтримка України у протидії ризикам розповсюдження стрілецької зброї та легкого озброєння внаслідок агресивної війни Росії» є спільною ініціативою, яку реалізують Small Arms Survey і Центр безпекових досліджень «СЕНСС» (Center for Security Studies «CENSS») у партнерстві з іншими експертами, які працюють у сфері моніторингу та контролю над озброєнням. Метою проєкту є забезпечення законодавців, розробників політик, практиків та громадськості своєчасними, актуальними та якісними дослідженнями різних аспектів розповсюдження стрілецької зброї та легких озброєнь в Україні. Для цього ведеться опорна база даних вилучення зброї та регулярно готуються публікації стосовно нелегальної зброї, громадської думки щодо розповсюдження зброї та безпекових питань, а також стосовно зусиль, спрямованих на контролювання розповсюдження зброї в Україні. Проєкт також сприяє обміну інформацією та навчанню із питань розповсюдження стрілецької зброї із щораз більшою мережею українських практиків, науковців та неурядових організацій, що працюють над питаннями безпеки.

Для отримання додаткової інформації, будь ласка, відвідайте вебсайт:

www.smallarmssurvey.org/project/supporting-ukraine-addressing-salw-proliferation-risks

Спільний звіт Small Arms Survey та Центру безпекових досліджень «СЕНСС» за фінансової підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини